

รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์

การพัฒนาแหล่งเรียนรู้ทางวัฒนธรรมประมงพื้นบ้าน
เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมจังหวัดชลบุรี

The Development of Fisheries Cultural Learning Resources to
Enhance Cultural Tourism in Chonburi Province

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ศรีหทัย เวลล์ส

โครงการวิจัย

ผ่านกองทุนส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม ปีงบประมาณ พ.ศ. 2565

งบประมาณด้านวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม (ววน.)

ประเภท Fundamental Fund

มหาวิทยาลัยบูรพา

รหัสโครงการ HU032 / 2565 (E2)

เลขที่สัญญา ววน. 9.2 / 2565

รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์
การพัฒนาแหล่งเรียนรู้ทางวัฒนธรรมประมงพื้นบ้านเพื่อส่งเสริม
การท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมจังหวัดชลบุรี

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ศรีหทัย เวลล์ส

ภาควิชาสารสนเทศศึกษา คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา

โครงการวิจัยนี้ได้รับงบประมาณสนับสนุนการวิจัยจากมหาวิทยาลัยบูรพา งบประมาณเงิน
อุดหนุนจากกองทุนส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม ประเภท Fundamental Fund
ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2565

บทสรุปผู้บริหาร (Executive Summary)

ข้าพเจ้า ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ศรีหทัย เวลล์ส ได้รับงบประมาณสนับสนุนการวิจัย
จากมหาวิทยาลัยบูรพา ผ่านกองทุนส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม ปีงบประมาณ พ.ศ. 2565
งบประมาณด้านวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม (ววน.)

โครงการวิจัยเรื่อง (ภาษาไทย) การพัฒนาแหล่งเรียนรู้ทางวัฒนธรรมประมงพื้นบ้านเพื่อส่งเสริม
การท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมจังหวัดชลบุรี

(ภาษาอังกฤษ) The Development of Fisheries Cultural Learning Resources to
Enhance Cultural Tourism in Chonburi Province

รหัสโครงการ HU032 / 2565 (E2) สัญญา ววน. 9.2 / 2565 ภายใต้แผนงาน งบประมาณเงิน
อุดหนุนส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัย และนวัตกรรม ประเภท Fundamental Fund
มหาวิทยาลัยบูรพา ในงบประมาณรวมทั้งสิ้น 475,000 บาท (สี่แสนเจ็ดหมื่นห้าพันบาทถ้วน)
ระยะเวลาการดำเนินงาน 2 ปี - เดือน (ระหว่างวันที่ 1 เดือนตุลาคม พ.ศ. 2564 ถึง
วันที่ 30 เดือนกันยายน พ.ศ. 2566)

ขอรายงานสรุป ผลงานวิจัยในภาพรวม ดังนี้

การวิจัยเรื่อง “การพัฒนาแหล่งเรียนรู้ทางวัฒนธรรมประมงพื้นบ้าน เพื่อส่งเสริมการ
ท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมจังหวัดชลบุรี” มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาสถานการณ์การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม
และพัฒนาแหล่งเรียนรู้ทางวัฒนธรรมประมงพื้นบ้านเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม งานวิจัยนี้ใช้
รูปแบบการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research: PAR) สำหรับพื้นที่ใน
การวิจัยครั้งนี้ คือ ตำบลบางเสร่ อำเภอสัตหีบ จังหวัดชลบุรี ผลจากการวิจัย ผู้วิจัยได้นำเสนอผลการวิจัย
โดยแบ่งออกเป็นสองส่วนดังนี้ 1) ชุมชนบางเสร่ อำเภอสัตหีบ จังหวัดชลบุรี คือ พื้นที่ต้นแบบ
สำหรับการพัฒนาเป็นแหล่งเรียนรู้เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม เนื่องจากสาเหตุดังนี้
(1) อุตสาหกรรมชุมชนที่โดดเด่น ได้แก่ ตำนานโจรสลัดบางเสร่ หลวงพ่อทองอยู่ พระเกจิที่มีชื่อเสียงใน
ภูมิภาคตะวันออก ตำนานหมู่บ้านทางเครื่องที่ และสมาคมตกลาบางเสร่ในยุค พ.ศ. 2503

(2) ศักยภาพของผู้ประกอบการที่สามารถรองรับการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในชุมชนบางเสร่ ได้แก่ โครงการ D-HOPE ที่แต่ละหมู่บ้านได้สร้างสรรค์กิจกรรมการท่องเที่ยวที่แสดงถึงอัตลักษณ์ของตนเอง และงานท่องเที่ยว “ถนนสายวัฒนธรรม” (3) ความได้เปรียบในเชิงพื้นที่ ที่ตั้งอยู่ใกล้สนามบินอู่ตะเภา และพัทยา และยังมีอยู่ใกล้แหล่งท่องเที่ยวสำคัญอื่น ๆ (4) การจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงผจญภัยที่ดำเนินการโดยชาวประมงพื้นบ้านในชุมชน ซึ่งทำให้ชุมชนบางเสร่ได้รับความสนใจจากนักท่องเที่ยวทั้งในระดับประเทศและนานาชาติ

ในส่วนของ (2) การพัฒนาแหล่งเรียนรู้ทางวัฒนธรรมประมงพื้นบ้านเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมตำบลบางเสร่ จังหวัดชลบุรี ผู้วิจัยและคนในชุมชนบางเสร่ได้ร่วมกันสังเคราะห์องค์ความรู้ของชุมชนที่สำคัญเพื่อนำมาสร้างชุดความรู้ชุมชนสำหรับแหล่งเรียนรู้ ซึ่งได้แก่ (1) ความรู้เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ชุมชน ได้แก่ ตำนานโจรสลัดบางเสร่ (2) ประวัตินุคคลสำคัญ ได้แก่ หลวงพ่อทองอยู่ จันทสโร พระเกจิชื่อดังในภูมิภาคตะวันออก และหม่อมราชวงศ์พงศ้อมร กฤดากร ต้นกำเนิดกีฬาตกปลาบางเสร่ (3) ความรู้เกี่ยวกับศิลปวัฒนธรรมชุมชนบางเสร่ ได้แก่ วัดบางเสร่คงคาราม วัดสามัคคีบรรพต ประเพณีสงกรานต์ วันไหล บางเสร่ ตำนานทางเครื่องบางเสร่ และกลุ่มผ้าบาติกเนินบรรพต (4) ความรู้เกี่ยวกับทรัพยากรธรรมชาติทางทะเลชุมชนบางเสร่ ได้แก่ ความหลากหลายทางชีวภาพของสัตว์น้ำ การจัดการทรัพยากรทางทะเล และ (5) ความรู้เกี่ยวกับวิถีการดำรงชีวิตชาวประมงพื้นบ้านชุมชนบางเสร่ ได้แก่ การประยุกต์ใช้เรือประมงพื้นบ้าน เครื่องมือประมงพื้นบ้าน การประมงหมึก และภูมิปัญญาของชาวประมงพื้นบ้าน

สำหรับสถานที่ตั้งของแหล่งเรียนรู้ประมงพื้นบ้านชุมชนบางเสร่นั้น ผู้วิจัยได้รับความอนุเคราะห์จากนายกเทศมนตรีตำบลบางเสร่ให้สามารถใช้พื้นที่ของศูนย์การศึกษาตลอดชีวิต ประจำตำบลบางเสร่ให้เกิดประโยชน์สูงสุดในการอนุรักษ์และสืบสานวัฒนธรรมชุมชนประมงพื้นบ้านบ้านเสร่ให้อยู่สืบไปสู่รุ่นลูกหลาน ในส่วนของการออกแบบแหล่งเรียนรู้ประมงพื้นบ้านชุมชนบางเสร่นั้น ผู้วิจัยได้รับความอนุเคราะห์จากกลุ่มคนในชุมชนส่งได้ตัวตัวแทนกลุ่มมาเป็นคณะกรรมการสำหรับการออกแบบและพัฒนาแหล่งเรียนรู้วัฒนธรรมประมงพื้นบ้าน รวมทั้งการบริจาภาพถ่ายในอดีต เอกสารเก่า เครื่องมือสำหรับการทำประมงพื้นบ้านให้กับผู้วิจัยอีกด้วย

ผลผลิตที่ได้รับจากงานวิจัย

() องค์ความรู้/ข้อค้นพบใหม่ () สิ่งประดิษฐ์ใหม่ () อื่นๆ

โปรดระบุอย่างละเอียด

งานวิจัยนี้ก่อให้เกิดองค์ความรู้ใหม่เกี่ยวกับชุมชนประมงพื้นบ้านที่อ้างอิงตามเอกสาร
จดหมายเหตุที่น่าเชื่อถือและถูกต้องมากยิ่งขึ้น ซึ่งได้แก่

1. ประวัติศาสตร์ชุมชนเกี่ยวกับโจรสลัด หลักฐานที่เป็นต้นกำเนิดหรือประวัติศาสตร์ของ
บางเสร์กับกีฬาการตกปลา รวมถึงความเสี่ยงชื่อของบางเสร์ที่อุดมสมบูรณ์ไปด้วยพันธุ์ปลาขนาดใหญ่
2. ประวัติบุคคลสำคัญของชุมชนที่ผ่านการสังเคราะห์และรวบรวมเป็นเอกสารลายลักษณ์
อักษร
3. การสืบสานหรือการอนุรักษ์ภูมิปัญญาและวิถีชีวิตด้านการทำประมงพื้นบ้านไม่ให้
สูญหายไปในอนาคตด้วยการตีพิมพ์ความรู้ในรูปแบบเอกสารวิชาการ (งานวิจัย)

ศักยภาพของเทคโนโลยีในเชิงพาณิชย์ (ถ้ามี)

- () ผลิตภัณฑ์หรือเทคโนโลยีที่ใกล้เคียงที่มีอยู่แล้วในตลาด
- () ลักษณะการใช้ประโยชน์จากผลงาน (Application)
- () จุดเด่นของผลิตภัณฑ์หรือเทคโนโลยีเมื่อเปรียบเทียบกับผลิตภัณฑ์หรือเทคโนโลยีปัจจุบัน

โปรดระบุอย่างละเอียด.....

แผนและกลไกการนำผลงานวิจัยไปใช้ประโยชน์

- () เชิงเศรษฐกิจ
- () เชิงสาธารณะ/สังคม
- () เชิงสิ่งแวดล้อม/พัฒนาพื้นที่
- () เชิงวิชาการ
- () อื่นๆ โปรดระบุ.....

โปรดระบุนรายละเอียดของแผนและกลไกการนำผลงานวิจัยไปใช้ประโยชน์

1. การนำความรู้ที่รวบรวมและจัดเก็บไว้ในแหล่งเรียนรู้ ไปเป็นสื่อการเรียนรู้ที่เชื่อมโยงกับหลักสูตรการศึกษาท้องถิ่น เพื่อให้คนในชุมชนได้เรียนรู้เกิดความตระหนักและห่วงหาพันความรู้อันเป็นเอกลักษณ์เฉพาะของบางเสร์ อันจะนำไปสู่การส่งเสริมให้ประชาชนเกิดกระบวนการเรียนรู้ที่เชื่อมโยงกับวิถีการดำรงชีพของชุมชนทั้งในมิติของการศึกษาในระบบ นอกกระบบ และตามอัธยาศัย

2. ชุมชนที่มีลักษณะบริบทที่คล้ายหรือใกล้เคียงกับตัวอย่างในงานวิจัย และต้องการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ในชุมชน สามารถนำความรู้ไปใช้เป็นต้นแบบได้

3. การต่อยอดแหล่งเรียนรู้ที่ได้พัฒนาขึ้น ชุมชนสามารถสร้างกลุ่มเครือข่ายที่มีอยู่ในแต่ละชุมชน และเชื่อมโยงองค์ความรู้ของแต่ละที่เป็นเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ประสบการณ์ร่วมกัน และถ่ายทอดความรู้จากรุ่นสู่รุ่น จากชุมชนสู่ชุมชน เพื่อนำไปสู่การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอย่างทั่วถึง

4. ความรู้ท้องถิ่นในบางเรื่องได้เริ่มสูญหายไปจากชุมชน หรือไม่บางเรื่องจะมีผู้รู้ข้อมูลที่ถูกต้องน้อยมาก ดังนั้นหน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรให้การสนับสนุนส่งเสริม เพื่อให้เกิดการสืบทอดและอนุรักษ์ความรู้เหล่านั้นให้คงอยู่คู่วัฒนธรรมประมงพื้นบ้านบางเสร์สืบไป เช่น การรวบรวมความรู้ไว้เป็นลายลักษณ์อักษร เช่น หนังสือ ตำรา เพื่อจะได้ใช้ประโยชน์ต่อชุมชนตลอดจนผู้ที่ต้องการศึกษาต่อไป

บทคัดย่อ

การวิจัยเรื่อง “การพัฒนาแหล่งเรียนรู้ทางวัฒนธรรมประมงพื้นบ้าน เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมจังหวัดชลบุรี” มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาสถานการณ์การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม และพัฒนาแหล่งเรียนรู้ทางวัฒนธรรมประมงพื้นบ้านเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม งานวิจัยนี้ใช้รูปแบบการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research: PAR) สำหรับพื้นที่ในการวิจัยครั้งนี้ คือ ตำบลบางเสร่ อำเภอสัตหีบ จังหวัดชลบุรี ผลจากการวิจัย ผู้วิจัยได้นำเสนอผลการวิจัย โดยแบ่งออกเป็นสองส่วนดังนี้ 1) ชุมชนบางเสร่ อำเภอสัตหีบ จังหวัดชลบุรี คือ พื้นที่ต้นแบบสำหรับการพัฒนาเป็นแหล่งเรียนรู้เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม เนื่องจากสาเหตุดังนี้ (1) อัตลักษณ์ชุมชนที่โดดเด่น ได้แก่ ตำนานโจรสลัดบางเสร่ หลวงพ่อทองอยู่ พระเกจิที่มีชื่อเสียงในภูมิภาคตะวันออก ตำนานหมู่บ้านทางเครื่องที่ และสมาคมตกลาบางเสร่ในยุค พ.ศ. 2503 (2) ศักยภาพของผู้ประกอบการที่สามารถรองรับการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในชุมชนบางเสร่ ได้แก่ โครงการ D-HOPE ที่แต่ละหมู่บ้านได้สร้างสรรค์กิจกรรมการท่องเที่ยวที่แสดงถึงอัตลักษณ์ของตนเอง และงานท่องเที่ยว “ถนนสายวัฒนธรรม” (3) ความได้เปรียบในเชิงพื้นที่ ที่ตั้งอยู่ใกล้สนามบินอู่ตะเภาและพัทยา และยังอยู่ใกล้แหล่งท่องเที่ยวสำคัญอื่น ๆ (4) การจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงผจญภัยที่ดำเนินการโดยชาวประมงพื้นบ้านในชุมชน ซึ่งทำให้ชุมชนบางเสร่ได้รับความสนใจจากนักท่องเที่ยวทั้งในระดับประเทศและนานาชาติ

ในส่วนของ (2) การพัฒนาแหล่งเรียนรู้ทางวัฒนธรรมประมงพื้นบ้านเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมตำบลบางเสร่ จังหวัดชลบุรี ผู้วิจัยและคนในชุมชนบางเสร่ได้ร่วมกันสังเคราะห์องค์ความรู้ของชุมชนที่สำคัญเพื่อนำมาสร้างชุดความรู้ชุมชนสำหรับแหล่งเรียนรู้ ซึ่งได้แก่ (1) ความรู้เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ชุมชน ได้แก่ ตำนานโจรสลัดบางเสร่ (2) ประวัติบุคคลสำคัญ ได้แก่ หลวงพ่อทองอยู่ จันทสโร พระเกจิชื่อดังในภูมิภาคตะวันออก และหม่อมราชวงศ์พงศ่อมร กฤดากร ต้นกำเนิดกีฬาตกลาบางเสร่ (3) ความรู้เกี่ยวกับศิลปวัฒนธรรมชุมชนบางเสร่ ได้แก่ วัดบางเสร่คงคาราม วัดสามัคคีบรรพต ประเพณีสงกรานต์ วันไหล บางเสร่ ตำนานทางเครื่องบางเสร่ และกลุ่มผ้าบาติกเนินบรรพต (4) ความรู้เกี่ยวกับทรัพยากรธรรมชาติทางทะเลชุมชนบางเสร่ ได้แก่ ความหลากหลายทางชีวภาพของสัตว์น้ำ การจัดการทรัพยากรทางทะเล และ (5) ความรู้เกี่ยวกับวิถีการดำรงชีวิตชาวประมงพื้นบ้านชุมชนบางเสร่ ได้แก่ การประยุกต์ใช้เรือประมงพื้นบ้าน เครื่องมือประมงพื้นบ้าน การประมงหมึก และภูมิปัญญาของชาวประมงพื้นบ้าน

สำหรับแนวทางในการวิจัยต่อยอดนั้น องค์ความรู้ด้านวัฒนธรรมของชุมชนบางเสร่สามารถนำไปพัฒนาต่อยอดต้นแบบผลิตภัณฑ์การท่องเที่ยวทั้งที่เป็นพิพิธภัณฑ์ สินค้า และบริการที่แปลกใหม่โดยใช้ความคิดสร้างสรรค์บนฐานทุนทางวัฒนธรรมเพื่อยกระดับศักยภาพและการแข่งขัน ซึ่งจะกลไกสำคัญที่นำไปสู่การพัฒนาชุมชนด้วยเศรษฐกิจสร้างสรรค์อย่างยั่งยืนต่อไปในอนาคต

คำสำคัญ: แหล่งเรียนรู้ทางวัฒนธรรม, ประมงพื้นบ้าน, การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

Abstract

ABSTRACT

This study, entitled The Development of Fisheries Cultural Learning Resources to Enhance Cultural Tourism in Chonburi Province, aims 1) to examine cultural tourism condition and 2) to develop local fishery learning resource for promoting cultural tourism. This study employs participatory action research (PAR) approach. The study area is Bangsaray subdistrict, Sattahip district, Chonburi province. The findings are separated into two parts according to the objectives. To serve the first objective, the examination reveals that the study area is a model of learning resource development for promoting cultural tourism because of its outstanding community identity, potential of entrepreneurs, landscape advantage, and adventure tourism activities. In terms of community identity, there are several stories related to these factors including the legend of Bangsaray pirate, Luang Pho Thong-yu (a wise monk of the East), village of dancers, and fishing club in 1960. The entrepreneurs are capable to support cultural tourism in Bangsaray. This is proved by D-HOPE (Decentralized Hands-on Program Exhibition) project which allows each village to initiate tourism activities to show its identity, and the event of “Thanon Sai Wattanatam” (the road of culture). The advantage of the area is that Bangsaray is in a reachable distance to U-Tapao Rayong-Pattaya International Airport, to Pattaya and other nearby tourist attractions. In addition, there are activities which serve adventure tourism and operated by local fishermen. This attracts ones who are interested in fishing in both national and international levels.

For the second objective, the local knowledge synthesis is cooperatively conducted by the researcher and the locale to develop a knowledge package covering history of the community, biography of significant key people, art and culture of the community, marine natural resources, and fisherman’s way of living. The history of the community is the story of pirate of Bangsaray. The biography of significant key people includes the biographies of Luang Pho Thong-yu Chantaro and of M.C. Pong-amorn

Kridakorn (the originator of Bangsaray fishing contest). The unit of communal art and culture includes stories of Wat Bangsaray Kongkharam, Wat Samakkhi Banphot, Songkran's Festival, Wan Lai Festival in Bangsaray, Bangsaray Dance Troupe, and Neon Banphot Batik. The unit of marine natural resources includes the diversity of aquatic animals and marine resources management. Lastly, the unit of fisherman's way of living includes application of local fishing boat, local fishing tools, octopus fishery, and wisdom of local fisherman.

For a further Translational research project, the cultural knowledge of the Bangsaray community can be used to develop prototype tourism products using creativity based on cultural capital to enhance potential and competition, which will be an important mechanism that leads to community development with sustainable creative economy in the near future.

Keywords : Cultural learning resource, Local fishery, Cultural tourism

กิตติกรรมประกาศ

โครงการวิจัยนี้ได้รับงบประมาณสนับสนุนการวิจัยจากมหาวิทยาลัยบูรพา “งบประมาณเงินอุดหนุนจากกองทุนส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม ประเภท Fundamental Fund ปีงบประมาณ พ.ศ. 2565” เลขที่สัญญา วรรณ. 9.2 / 2565

Acknowledgement

This work was financially supported by Burapha University (BUU), Thailand Science Research and Innovation (TSRI), and National Science Research and Innovation Fund (NSRF) (Fundamental Fund : Grant no.9.2/2565).

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
บทสรุปผู้บริหาร	ค
บทคัดย่อ.....	ช
Abstract.....	ซ
กิตติกรรมประกาศ.....	ณ
Acknowledgment.....	ญ
สารบัญ.....	ฎ
สารบัญภาพ.....	ฏ
บทที่ 1 บทนำ (Introduction).....	1
บทที่ 2 วิธีการดำเนินการวิจัย (Material & Methods).....	14
บทที่ 3 ผลการวิจัย (Results).....	17
บทที่ 4 อภิปรายและสรุปผลการวิจัย (Discussion & Conclusion).....	92
บทที่ 5 ผลผลิต/ผลลัพธ์/ผลกระทบ (Output/Outcome/Impact).....	98
เอกสารอ้างอิง.....	108
ประวัตินักวิจัย.....	112

สารบัญภาพ

ภาพที่	หน้า
1 การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม.....	7
2 แผนที่การท่องเที่ยวหมู่ 1 บ้านบางเสร่ ตำบลบางเสร่ของโครงการ D-HOPE.....	21
3 กิจกรรม “กางเกงเลสสร้างเสน่ห์” ที่เน้นให้นักท่องเที่ยวได้ลงมือปฏิบัติจริงของ หมู่ 1 บ้านบางเสร่	22
4 โปรแกรมการท่องเที่ยวของหมู่ 2 บ้านเนินบรรพต ตำบลบางเสร่ อำเภอสัตหีบ จังหวัดชลบุรี	23
5 โปรแกรมการท่องเที่ยวของหมู่ 4 บ้านตลาดบางเสร่ ตำบลบางเสร่ อำเภอสัตหีบ จังหวัดชลบุรี	24
6 แผนที่การท่องเที่ยวหมู่ 2 บ้านบรรพต ตำบลบางเสร่ของโครงการ D-HOPE.....	25
7 การตัดพวงมะโหรีต งานถนนสายวัฒนธรรม วันที่ 17 มีนาคม 2566.....	26
8 ผลิตภัณฑ์กลุ่มผ้ามัดย้อม งานถนนสายวัฒนธรรม วันที่ 17 มีนาคม 2566.....	27
9 องค์ความรู้ชุมชนประมงพื้นบ้านบางเสร่	29
10 ตัวอย่างเนื้อหาบางส่วนเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ชุมชน.....	31
11 พระอธิการทองอยู่ จนุทสาโร อดีตเจ้าอาวาส วัดบางเสร่คงคาราม.....	33
12 พลโท หม่อมเจ้าอมรทัต กฤดากร.....	34
13 หม่อมพร้อยสุพิณ วรวรรณ ณ อยู่ธยา	34
14 หม่อมราชวงศ์พงศ์อมร กฤดากร ในวัยเด็กกับราชสกุลเทวกุล บุนนาค และกฤดากร.....	34
15 ทิวทัศน์ของหาดบางเสร่ ณ Bangsaray Big Game Fishing Resort	36
16 หม่อมราชวงศ์พงศ์อมร กฤดากรกับกีฬาขี่ม้า.....	36
17 หม่อมราชวงศ์พงศ์อมร กฤดากรและคุณหญิงอุไร กฤดากร กับปลากระโทงยักษ์.....	38
18 หม่อมราชวงศ์พงศ์อมร กฤดากร และชาวต่างชาติกับปลาหลายหลากพันธุ์ที่ตกได้ จากทะเลบางเสร่.....	39
19 ตัวอย่างเนื้อหาบางส่วนเกี่ยวกับบุคคลสำคัญในชุมชน.....	40

สารบัญภาพ (ต่อ)

ภาพที่	หน้า
20 ภาพจิตรกรรมฝาผนังวัดบางเสด็จคารามที่สะท้อนภาพประมงพื้นบ้าน.....	41
21 วัดสามัคคีบรรพต.....	42
22 การละเล่นแม่ศรีในเทศกาลสงกรานต์ที่วัดพิชัยปุณาราม จังหวัดอุทัยธานี เมื่อ พ.ศ. 2510	44
23 หางเครื่องบางเสด็จในยุคปี พ.ศ. 2519-2528.....	48
24 ชุดหางเครื่องของกลุ่มอนุรักษ์ฟื้นฟูศิลปะการแสดงหางเครื่องบางเสด็จ.....	51
25 วัสดุและอุปกรณ์สำหรับการทำผ้าบาติก.....	53
26 “ฉลามวาฬ” อุตสาหกรรมของชุมชนบางเสด็จที่อยู่ในผลิตภัณฑ์ผ้าบาติก.....	54
27 วงจรชีวิตปทุมมา.....	61
28 ซั้งเชือก ปะการังเทียมสำหรับที่อยู่อาศัยของสัตว์น้ำ.....	62
29 เรือไฟเบอร์ติดเครื่องยนต์.....	64
30 เรือเปิด.....	64
31 เรือฉลอม.....	65
32 ส่วนประกอบของเรือประมงพื้นบ้าน.....	66
33 เรือประมงพื้นบ้านจำลองที่จัดแสดงในแหล่งเรียนรู้.....	67
34 อวนลาก	68
35 อวนยก.....	70
36 ลอบนอน.....	71
37 เบ็ดราว.....	71
38 เบ็ดกับทุ่นลอย.....	72
39 การตกหมึก.....	74
40 การทำลอบหมึก.....	74
41 การทำอวนจมหมึก.....	75
42 เรือไต่หมึกกับการใช้อวนยก	75

สารบัญภาพ (ต่อ)

ภาพที่	หน้า
43 ตัวอย่างวิธีทำอาหารพื้นถิ่นบางเสร์และข้อมูลเกี่ยวกับร้านขึ้นชื่อของแต่ละเมนู.....	80
44 ที่ตั้งของศูนย์การศึกษาตลอดชีวิต ประจำตำบลบางเสร์	81
45 ลานจอดรถด้านหน้าศูนย์การศึกษาตลอดชีวิต ประจำตำบลบางเสร์.....	81
46 ประมวลภาพการพัฒนาพื้นที่ของศูนย์การเรียนรู้สำหรับแหล่งเรียนรู้วัฒนธรรม ประมงพื้นบ้าน	83
47 ตัวอย่างข้อมูลที่ได้มาจากการทำสนทนากลุ่มกับชุมชนบางเสร์.....	87
48 ภาพถ่ายดาวเทียมชุมชนประมงพื้นบ้านบางเสร์ที่เป็นต้นแบบของแผนที่ชุมชน.....	89
49 แผนที่ชุมชนประมงพื้นบ้านบางเสร์ที่พัฒนามาจากภาพถ่ายดวงเทียม สำหรับพิมพ์ลงป้ายอิงค์เจ็ทและติดไว้ที่ผนังห้อง	90
50 ภาพรวมของนิทรรศการที่จัดแสดงในแหล่งเรียนรู้.....	90
51 ของจำลองเพื่อนำเสนอภาพชุมชนประมงพื้นบ้านบางเสร์.....	91
52 องค์ความรู้ชุมชนกับการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ทางวัฒนธรรมประมงพื้นบ้านชุมชนบางเสร์	94

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

การท่องเที่ยวเป็นอุตสาหกรรมสำคัญหนึ่งทีนอกจากสร้างรายได้ให้กับประเทศไทยแล้ว อีกทั้งสามารถช่วยพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมอีกด้วย ในปัจจุบันสถานการณ์ตลาดการท่องเที่ยวได้มีการเปลี่ยนแปลงและมีการแข่งขันกันอย่างมาก ทำให้ประเทศไทยต้องปรับเปลี่ยนทิศทางการส่งเสริมการท่องเที่ยวโดยใช้อัตลักษณ์หรือความเป็นเอกลักษณ์เฉพาะของประเทศมาเป็นจุดขายหรือยุทธศาสตร์ที่สำคัญในการพัฒนา อีกทั้งสังคมไทยในปัจจุบันได้ตระหนักถึงความสำคัญของเทศกาล ประเพณี ศิลปะ วัฒนธรรม รวมถึงมรดกทางวัฒนธรรมพื้นบ้านที่เป็นอัตลักษณ์ของ “ความเป็นไทย” มากขึ้น ทั้งนี้การตื่นตัวทางวัฒนธรรมประกอบกับความหลากหลายทางวัฒนธรรมของแต่ละพื้นที่ในประเทศไทยได้กลายเป็นจุดกำเนิดของการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ดังจะเห็นได้ว่าการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่ได้กลายเป็นศูนย์กลางของอุตสาหกรรมท่องเที่ยวในแถบประเทศยุโรป และประเทศในทวีปอื่น ๆ ที่ล้วนพยายามจะพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในประเทศของตนเอง ให้ดึงดูดใจนักท่องเที่ยวต่างชาติ (กาญจนา แสงลิมสุวรรณ และศรินยา แสงลิมสุวรรณ , 2555, หน้า 139) นอกจากการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมจะสามารถนำรายได้เข้าสู่ประเทศ และนำไปสู่การพัฒนาเศรษฐกิจทั้งระดับภูมิภาคและระดับประเทศแล้ว การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมยังเป็นเครื่องมือสำคัญสำหรับการสืบสานวัฒนธรรมท้องถิ่นให้คงอยู่ต่อไป เนื่องจากการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมนั้น “เป็นรูปแบบของกิจกรรมการท่องเที่ยวที่ใช้ทักษะการเรียนรู้ การค้นพบ การได้รับประสบการณ์ และการได้สัมผัสกับแหล่งท่องเที่ยว หรือผลิตภัณฑ์ทางวัฒนธรรม ทั้งที่จับต้องได้ (Tangible culture) และที่จับต้องไม่ได้ (Intangible culture) ในการดึงดูดความสนใจของนักท่องเที่ยว โดยแหล่งท่องเที่ยวดังกล่าวมีความเกี่ยวข้องกับภูมิปัญญา จิตวิญญาณ อารมณ์ความรู้สึกของสังคมที่ถูกถ่ายทอดผ่านศิลปะและสถาปัตยกรรม วัตถุสิ่งของ การประกอบอาชีพ วรรณกรรม ดนตรี อุตสาหกรรมสร้างสรรค์ และวัฒนธรรมการดำรงชีวิตที่มีความเฉพาะถิ่น มีระบบมีคุณค่าชีวิต มีความเชื่อประเพณี รวมถึงการเป็นมรดกทางวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ และยังรวมถึงวัฒนธรรมร่วมสมัย (Contemporary culture) เช่น การออกแบบ แฟชั่น สื่อ ภาพยนตร์ ศิลปะการแสดง เป็นต้น (ท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ กลยุทธ์สู่การเติบโตอย่างทั่วถึง และการนำเสนอคุณค่าพิเศษ, 2563, หน้า 31)

ภายใต้แผนพัฒนาจังหวัดชลบุรี 4 ปี (พ.ศ.2561 – 2564) ในประเด็นยุทธศาสตร์ที่ 2 การพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวชายทะเลนานาชาติ ระบุไว้ว่า จะพัฒนากิจกรรมการท่องเที่ยว สินค้าและ

บริการด้านการท่องเที่ยวได้เป็นมาตรฐานสากลให้เป็นฐานการกระจายรายได้และสร้างงานนั้น มีเป้าประสงค์อยู่ 2 ประเด็นด้วยกัน คือ หนึ่งแหล่งท่องเที่ยวมีคุณภาพ และสามารถรองรับนักท่องเที่ยวได้ทุกกลุ่ม สองรายได้จากการท่องเที่ยวต่อคนต่อวันเพิ่มขึ้น ซึ่งสอดคล้องกับศักยภาพในการพัฒนาขึ้นเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม แหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ แหล่งท่องเที่ยวเชิงนันทนาการ แหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรกรรม และการท่องเที่ยวเชิงธุรกิจ (Business tourism) หรือธุรกิจไมซ์ (MICE) ซึ่งการกำหนดบทบาทและทิศทางการพัฒนาการท่องเที่ยวในจังหวัด คือ ชลบุรี: Modern of the East เพราะเป็นเมืองที่มีความทันสมัยผสมผสานกับความเป็นท้องถิ่น

สถานการณ์ของชุมชนชาวประมงพื้นบ้านในจังหวัดชลบุรี ได้ประสบปัญหาใหญ่ ๆ 3 ด้านด้วยกันคือ หนึ่งด้านข้อมูลและความรู้ การขาดการแลกเปลี่ยนข้อมูลและความรู้ระหว่างกันในการบริหารจัดการประมงที่ถูกต้องและทันสมัย รวมถึงการขาดข้อมูลทางด้านวิชาการต่าง ๆ ที่หน่วยงานภาครัฐต้องให้กับกลุ่มชาวประมง อีกทั้งการไม่มีเครือข่ายการติดต่อสื่อสาร เพื่อสร้างความเข้าใจที่ถูกต้องระหว่างกันและเพื่อแลกเปลี่ยนข้อมูลและความรู้ที่ถูกต้องและทันสมัยซึ่งเป็นสิ่งสำคัญที่สุด ซึ่งต้องอาศัยความรู้สมัยใหม่เพื่อช่วยให้เกิดการปรับตัวเข้ากับสถานการณ์การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น

สองด้านสังคม เนื่องจากครอบครัวของชาวประมงส่วนใหญ่ ขาดคนรุ่นใหม่ที่จะสืบทอดภูมิปัญญาทางด้านอาชีพประมง อีกทั้งผู้สืบทอดในปัจจุบันยังมีจำนวนน้อย เพราะคนรุ่นใหม่นิยมหางานทำในตัวเมือง และหลีกเลี่ยงงานที่ต้องใช้แรงงาน และกลุ่มชาวประมงส่วนใหญ่เป็นกลุ่มผู้สูงอายุ หากไม่มีคนสืบทอดอาชีพดั้งเดิมของชุมชน อาจเป็นเหตุสำคัญที่ทำให้อาชีพประมงพื้นบ้านสูญหายไปในอนาคต นอกจากนี้การเข้ามาของสังคมทันสมัยในยุคดิจิทัล โดยเฉพาะความก้าวหน้าของเทคโนโลยี ที่ส่งให้กลุ่มชาวประมงส่วนใหญ่ที่เป็นกลุ่มผู้สูงอายุและมีการศึกษาในระดับชั้นพื้นฐานไม่สามารถปรับตัวให้เท่าทันกับความเปลี่ยนแปลงเหล่านั้นได้

สามชุมชนประมงพื้นบ้านยังขาดแหล่งเรียนรู้ที่สำคัญของชุมชนเพื่อรองรับการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมที่สามารถให้ข้อมูลที่ถูกต้องและน่าเชื่อถือ รวมทั้งชุมชนประมงพื้นบ้านส่วนใหญ่ในจังหวัดชลบุรียังไม่มีการจัดกิจกรรมในแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมที่สะท้อนให้เห็นคุณค่า ลักษณะเด่น หรืออัตลักษณ์ของชุมชนให้กับนักท่องเที่ยวเท่าที่ควร

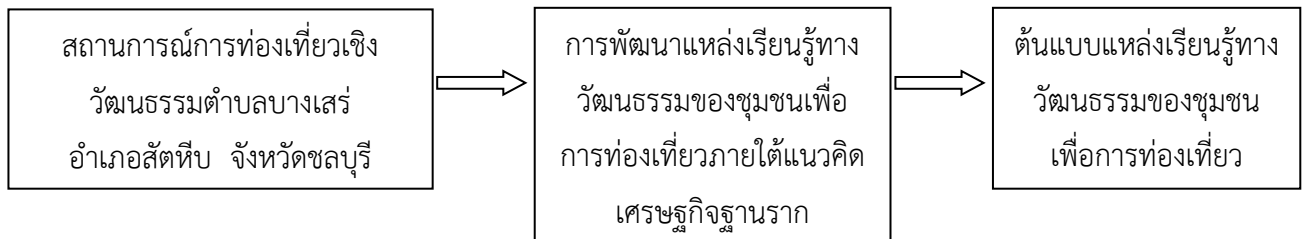
ในขณะที่ยุคสังคมปัจจุบันเต็มไปด้วยความก้าวหน้าทางวิทยาการและเทคโนโลยีส่งผลให้ข้อมูลข่าวสาร และความรู้มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการพัฒนาคุณภาพของคนในประเทศ ดังนั้นแหล่งเรียนรู้จึงเปรียบเสมือนเป็นเครื่องมือสำคัญที่จะส่งเสริมให้ประชาชนเกิดการเชื่อมโยงความรู้ในการดำเนินชีวิต มีแรงจูงใจและมีนิสัยใฝ่รู้ที่สามารถแสวงหาความรู้ด้วยตนเองอย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต จากสถานการณ์ดังกล่าวผู้วิจัยได้ตระหนักความสำคัญของปัญหาจึงวางเป้าหมายการวิจัยเพื่อพัฒนาและยกระดับชุมชนประมงพื้นบ้านขึ้นเป็นแหล่งเรียนรู้ทางวัฒนธรรมประมงพื้นบ้าน เพื่อส่งเสริม

การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมจังหวัดชลบุรี และพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมของชุมชน ประมงพื้นบ้านในจังหวัดชลบุรี ซึ่งสอดคล้องไปกับโครงการวิจัยที่ตอบยุทธศาสตร์มหาวิทยาลัย Platform 2 การเป็นกลไกหลักในการขับเคลื่อนอุตสาหกรรมเป้าหมายและเป็นที่พึ่งในการพัฒนา พื้นที่ภาคตะวันออกอย่างยั่งยืน ด้วยมีเป้าประสงค์ที่จะเป็นศูนย์กลางการวิจัยเพื่อการพัฒนาพื้นที่ภาค ตะวันออก โดยการพัฒนาเศรษฐกิจฐานรากภาคตะวันออกด้วยงานวิจัยและนวัตกรรม สามารถสร้าง นวัตกรรมชุมชนที่นำองค์ความรู้ด้านงานวิจัยไปแก้ปัญหาพื้นที่ได้อย่างเป็นรูปธรรม

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาสถานการณ์การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ตำบลบางเสร่ อำเภอสัตหีบ จังหวัดชลบุรี
2. เพื่อพัฒนาแหล่งเรียนรู้ทางวัฒนธรรมประมงพื้นบ้านเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ตำบลบางเสร่ อำเภอสัตหีบ จังหวัดชลบุรี

กรอบการวิจัย

นิยามศัพท์เฉพาะ

แหล่งเรียนรู้ หมายถึง แหล่งข้อมูลข่าวสารและประสบการณ์ของบุคคลที่ สนับสนุนและส่งเสริมให้ผู้เรียนเกิดทักษะการใฝ่รู้ ใฝ่เรียน แสวงหาความรู้ และสามารถ เรียนรู้ได้ด้วยตนเองตามอัธยาศัย

ประมงพื้นบ้าน หมายถึง การทำประมงโดยใช้เครื่องมือขนาดเล็กไม่ทันสมัย ทำ ประมงพื้นที่ไม่เกิน 3 กิโลเมตรจากชายฝั่งโดยอาศัยแรงงานในครอบครัวเป็นหลัก

แหล่งเรียนรู้ทางวัฒนธรรม หมายถึง สถานที่ที่ประกอบด้วยความรู้ที่มีคุณค่า ของชุมชนที่นำเสนอให้ผู้เยี่ยมชมได้เห็นถึงศิลปวัฒนธรรม ประเพณี วิถีชีวิตความเป็นอยู่ ที่เป็นเอกลักษณ์ของชุมชน

ขอบเขตของการวิจัย

1. ด้านกลุ่มตัวอย่างงานวิจัยนี้ เป็นผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key informants) ซึ่งเป็นกลุ่มคนที่เกี่ยวข้องกับการทำประมงพื้นบ้านและการจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของชุมชนบางเสร่ จังหวัดชลบุรี โดยผู้วิจัยใช้การคัดเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเฉพาะเจาะจง (Purposive sampling) เพื่อให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย และแบบลูกโซ่ (Snowball) โดยให้ผู้ให้ข้อมูลแนะนำบุคคลในชุมชนที่เกี่ยวข้อง และเป็นผู้ที่สมัครใจและยินยอมให้ความร่วมมือในการให้ข้อมูลสำหรับงานวิจัยนี้ กลุ่มตัวอย่างงานวิจัย ได้แก่ 1) ผู้บริหาร เจ้าหน้าที่ในหน่วยงานภาครัฐและองค์กรส่วนปกครองท้องถิ่น 2) ผู้นำชุมชน (ที่มีบทบาทในการนำพาการพัฒนาชุมชนที่อยู่ในรูปแบบประธานกลุ่มต่าง ๆ หรือเป็นคณะกรรมการชุมชน เช่น กลุ่มประมงพื้นบ้าน กลุ่มผ้าบาติก ชมรมผู้สูงอายุ ชมรมทางเครื่อง ชมรมพระเครื่องบางเสร่) 3) กลุ่มชาวประมงพื้นบ้าน และกลุ่มภูมิปัญญาชาวบ้าน 4) กลุ่มผู้ประกอบการ ด้านโรงแรม รีสอร์ท โฮมสเตย์ ร้านอาหาร ร้านกาแฟ ร้านจำหน่ายของฝากของที่ระลึก และ 5) นักวิชาการที่มีความเชี่ยวชาญทางด้านจัดการท่องเที่ยวในชุมชน

2. ด้านเนื้อหา ผู้วิจัยพัฒนากรอบการวิจัยและพัฒนาสู่ปฏิบัติการการวิจัย โดยจะใช้แนวคิดดังนี้ แนวคิดเกี่ยวกับแหล่งเรียนรู้ทางวัฒนธรรม แนวคิดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม แนวคิดเศรษฐกิจฐานราก และการทบทวนงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ของชุมชน สามารถจัดหมวดหมู่ได้ดังต่อไปนี้

2.1 แนวคิดเกี่ยวกับแหล่งเรียนรู้ทางวัฒนธรรม

ความหมายของแหล่งเรียนรู้ทางวัฒนธรรม หมายถึง ที่รวมหรือแหล่ง สถานที่ หรือศูนย์รวมที่ประกอบด้วย กิจกรรมและความรู้ที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตด้านวัฒนธรรมที่มีคุณค่าของคนในชุมชน และเป็นแหล่งความรู้ทางวัฒนธรรมที่มีการปรับเปลี่ยนอย่างต่อเนื่องและสม่ำเสมอเพื่อปรับให้เข้ากับยุคสมัยและความอยู่รอดของชุมชน อีกทั้งยังมุ่งเน้นที่จะถ่ายทอดความรู้เหล่านั้นกับคนทั้งในท้องถิ่นและคนภายนอกสังคมเพื่อให้กลุ่มคนเหล่านั้นได้เข้าใจถึงชีวิตวัฒนธรรมของสังคมนั้น ในส่วนของชุดความรู้ที่นำเสนอในแหล่งเรียนรู้นั้น ได้แก่ ศิลปวัฒนธรรม ภูมิปัญญา และประวัติศาสตร์ท้องถิ่นหรือชุมชน รวมทั้งการสร้างตระหนักรู้ถึงความสำคัญและคุณค่าด้านวัฒนธรรมชุมชน ซึ่งจะนำไปสู่การสืบสาน ถ่ายทอด อนุรักษ์ และการนำทุนวัฒนธรรมของชุมชนมาสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับเศรษฐกิจฐานรากทางวัฒนธรรม พร้อมทั้งการสร้างเครือข่ายการเรียนรู้ทางวัฒนธรรมโดยบูรณาการความร่วมมือการดำเนินงานของหน่วยงานและกลุ่มคนเพื่อให้เกิดการช่วยเหลือ ความสามัคคี และการเรียนรู้ร่วมกันในชุมชน (กรมส่งเสริมวัฒนธรรม, 2561)

นอกจากนี้ สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมชาติได้ดำเนินยุทธศาสตร์สำคัญสำหรับการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ทางวัฒนธรรม ไว้ดังนี้ (กรมส่งเสริมวัฒนธรรม, 2550) 1) พัฒนาศักยภาพและ

เสริมสร้างแหล่งเรียนรู้ทางวัฒนธรรม โดยตระหนักถึงความสำคัญและประโยชน์ของการเรียนรู้ตลอดชีพและต่อเนื่อง อีกทั้งยังส่งเสริมให้คนไทยให้เข้าถึงแหล่งความรู้ที่เป็นภูมิปัญญา วัฒนธรรม และวิทยาการสมัยใหม่ 2) ส่งเสริมการจัดการเรียนรู้ที่หลากหลาย และปรับสภาพให้เอื้อและสนับสนุนการสร้างสังคมแห่งการเรียนรู้

ในส่วนของคุณสมบัติของแหล่งเรียนรู้ทางวัฒนธรรมนั้น กรมส่งเสริมวัฒนธรรม (2561) ได้ระบุคุณสมบัติ ไว้ดังนี้

1. ต้องมีสถานที่ที่ชัดเจน เป็นสถานที่หรือศูนย์รวมที่เต็มไปด้วยกิจกรรมและองค์ความรู้ที่เกี่ยวกับวิถีชีวิตและวัฒนธรรมที่ได้สะท้อนถึงคุณค่าของคนในชุมชน
2. เป็นสถานที่ที่ให้ความรู้ในรูปแบบของการศึกษาตามอัธยาศัย และเป็นพื้นที่สำหรับการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ให้กับชุมชน
3. มีการบูรณาการการเรียนรู้ การดำเนินงาน กับหน่วยงาน องค์กร ทั้งในระดับภาครัฐ เอกชนและชุมชน หรือบุคคลภายในและภายนอกชุมชน

2.2 แนวคิดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมได้เติบโตอย่างรวดเร็วและกลายเป็นที่นิยมอย่างกว้างขวาง ประกอบกับอิทธิพลของโลกาภิวัตน์ ส่งผลให้นักท่องเที่ยวนานาชาติเกิดค่านิยมและมีพฤติกรรมที่เปลี่ยนไปจากเดิม คือ การต้องการเรียนรู้ความเป็นพื้นเมือง (Indigenosness) และความเป็นของแท้ (Authenticity) ของท้องถิ่นมากยิ่งขึ้น ประเทศต่าง ๆ จึงใช้การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเป็นเครื่องมือสำคัญในการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของประเทศ (นุชนารถ รัตนสุวงศ์ชัย, 2554, หน้า 33) จะเห็นได้ว่า การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมจึงเป็นผลผลิตในการสร้างรายได้ให้กับประเทศต่าง ๆ นอกจากนี้ยังมีบทบาทในการพัฒนาสังคมและวัฒนธรรมของประเทศที่เป็นจุดหมายปลายทางของการท่องเที่ยวอีกด้วย กระแสการอนุรักษ์วัฒนธรรมท้องถิ่นจึงได้รับความนิยมเป็นอย่างมาก เพราะหน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชนเล็งเห็นว่าวัฒนธรรมท้องถิ่นเป็นผลิตภัณฑ์การท่องเที่ยวที่สำคัญกับการอนุรักษ์และสร้างจิตสำนึกให้ชุมชนท้องถิ่นได้รู้คุณค่าขนบธรรมเนียมหรือประเพณีที่กำลังจะสูญหายหรือได้หายไปแล้วจากชุมชนนั้น ๆ รวมถึงการอนุรักษ์โบราณสถาน การพัฒนางานศิลปะหรือหัตถกรรมพื้นบ้าน ล้วนเป็นสิ่งกระตุ้นให้ท้องถิ่นเกิดความภาคภูมิใจในวัฒนธรรมของตน นอกจากนี้แล้วยังสร้างแรงผลักดันเพื่อการอนุรักษ์และพัฒนาวัฒนธรรม สร้างระบบการบริหารจัดการการท่องเที่ยว ตลอดจนการรักษาจุดเด่นของประเทศด้านขนบธรรมเนียม ประเพณี วัฒนธรรม อัตลักษณ์ความเป็นไทย

องค์ประกอบของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ประกอบด้วย 2 ประเด็น ดังนี้ (ท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ กลยุทธ์สู่การเติบโตอย่างทั่วถึง และการนำเสนอคุณค่าพิเศษ, 2563, หน้า 32-33)

ด้านที่ 1 นักท่องเที่ยวเฉพาะกลุ่ม (Niche market) ซึ่งมีคุณลักษณะพร้อมที่จะเปิดรับและเรียนรู้ความแปลกใหม่และความแตกต่างไปจากเดิม และต้องการมีประสบการณ์ร่วมกับชุมชนในท้องถิ่น พร้อมทั้งจะเรียนรู้แก่นแท้ทางวัฒนธรรมและการดำรงชีวิต

ด้านที่ 2 มิติและปัจจัยสนับสนุนการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ประกอบด้วยประเด็นดังนี้

มิติพื้นที่ (Space) ที่ก่อให้เกิดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ประกอบด้วยปัจจัยสองปัจจัย ซึ่งได้แก่ปัจจัยเมืองและชุมชน และปัจจัยอัตลักษณ์หรือเอกลักษณ์เฉพาะท้องถิ่นที่เกี่ยวข้องกับผังเมืองในเชิงสัญญาณวิทยา ลักษณะทางสถาปัตยกรรม วิถีชีวิตชุมชน ประวัติศาสตร์ สังคมวิทยา และจิตวิทยาของชุมชน ซึ่งล้วนเป็นอัตลักษณ์ที่สะท้อนตัวตนที่มีความหลากหลายและเปลี่ยนแปลงอย่างไม่หยุดนิ่ง

มิติการปฏิสัมพันธ์ (Interaction) ที่เกิดขึ้นระหว่างนักท่องเที่ยวกับจุดหมายปลายทางด้วยปัจจัยวัฒนธรรมที่มีการสืบสานมาแต่ดั้งเดิม รวมถึงวัฒนธรรมร่วมสมัยที่ถูกสร้างขึ้นใหม่ และปัจจัยประสบการณ์จริงที่นักท่องเที่ยวพึงจะได้รับ การเกิดปฏิสัมพันธ์ดังกล่าว สามารถทำได้ 2 วิธี คือ 1) การใช้ความคิดสร้างสรรค์ของนักท่องเที่ยว และ 2) การอาศัยวิถีชีวิตของชุมชนเพื่อดึงดูดใจนักท่องเที่ยว

มิตินักท่องเที่ยว (Agents) เป็นแนวร่วมในการพัฒนาการท่องเที่ยวที่ประกอบด้วย ปัจจัยคนในชุมชนหรือท้องถิ่น ซึ่งมีความรู้ด้านภูมิปัญญา ทักษะ และความสามารถในการประยุกต์ความรู้ให้กับยุคสมัย และปัจจัยกระบวนการเรียนรู้ที่ก่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันระหว่างชุมชนและนักท่องเที่ยว บริษัทนำเที่ยว และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องอื่น ๆ

คุณลักษณะเฉพาะของแหล่งเรียนรู้ทางวัฒนธรรม

คุณลักษณะเฉพาะของแหล่งเรียนรู้ทางวัฒนธรรม สามารถอธิบายตามรายละเอียด (ปรีรันธ ชินโชติ, 2563, หน้า 46) ดังนี้

1. เป็นรูปแบบการท่องเที่ยวที่เพิ่มทักษะให้กับนักท่องเที่ยว (The rise of skilled consumption) ซึ่งเป็นการพัฒนาทักษะของนักท่องเที่ยวโดยการเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมการท่องเที่ยวของแหล่งเรียนรู้
2. เป็นรูปแบบการท่องเที่ยวที่มีสินค้าหลัก คือ ประสบการณ์ที่เกิดจากการเข้าร่วมกิจกรรมการท่องเที่ยว (The experience economy) ประสบการณ์จะกลายเป็นสินค้า โดยที่ไม่เบียดเบียนทรัพยากรจากธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เพื่อมาเป็นสินค้าให้แก่นักท่องเที่ยวต่อไป
3. เป็นรูปแบบการท่องเที่ยวที่เปลี่ยนจากการขายทรัพยากรการท่องเที่ยวที่จับต้องได้สู่ทรัพยากรที่จับต้องไม่ได้ แต่ยังคงไว้ซึ่งประสบการณ์และทักษะให้กับนักท่องเที่ยว (Shift from

tangible tourism resources) โดยที่สิ่งเหล่านี้จะกลายเป็นสินค้าทดแทนที่ทรงคุณค่าแก่นักท่องเที่ยว

4. เป็นรูปแบบการท่องเที่ยวที่เปลี่ยนจากสินค้าที่เป็นวัฒนธรรมระดับสูงไปสู่สินค้าที่เป็นวัฒนธรรมประจำวัน (Shift from high culture to everyday culture) โดยที่นักท่องเที่ยวสามารถเข้าถึงได้ง่าย ชุมชนสามารถใช้วิถีชุมชนที่เกิดขึ้นในชีวิตประจำวันทำเสนอเป็นสินค้าทางการท่องเที่ยวให้แก่นักท่องเที่ยวได้ ส่งผลให้วัฒนธรรมชุมชนมีความเข้มแข็งและยั่งยืนต่อไป

5. เป็นรูปแบบการท่องเที่ยวที่เปิดโอกาสให้นักท่องเที่ยวมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมการท่องเที่ยวร่วมกับชุมชนท้องถิ่น โดยที่นักท่องเที่ยวจะมีส่วนร่วมในกิจกรรมซึ่งเป็นวิถีชีวิตประจำวันหรือวัฒนธรรมของชุมชนนั่นเอง (More active, engaging experience) ซึ่งสามารถแบ่งปันและสร้างประสบการณ์ใหม่ ๆ ให้แก่ทั้งชุมชนและนักท่องเที่ยว

6. เป็นรูปแบบการท่องเที่ยวที่ต้องมีความโดดเด่นและแตกต่าง (Places to make themselves more distinctive) โดยใช้ทรัพยากรการท่องเที่ยวที่ดึงมาเป็นจุดขายที่สำคัญ เพื่อสร้างความแตกต่าง ความเป็นเอกลักษณ์ให้กับแหล่งท่องเที่ยวในแต่ละพื้นที่

จากคุณลักษณะเฉพาะของแหล่งเรียนรู้ทางวัฒนธรรมข้างต้น สามารถอธิบายเพื่อให้เข้าใจได้ง่ายขึ้นตามภาพประกอบ ดังนี้

ภาพที่ 1 การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

2.3 แนวคิดเศรษฐกิจฐานราก

“เศรษฐกิจฐานราก” คือระบบเศรษฐกิจของชุมชนท้องถิ่น ที่สามารถพึ่งตนเองภายใต้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงที่มีการช่วยเหลือ เอื้อเฟื้อซึ่งกันและกัน มีคุณธรรม และเป็นระบบเศรษฐกิจที่เอื้อให้ เกิดการพัฒนาในด้านอื่น ๆ ในพื้นที่ทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม ผู้คน ชุมชน วัฒนธรรม สิ่งแวดล้อม และทรัพยากรธรรมชาติอย่างเข้มแข็งและยั่งยืน ระบบเศรษฐกิจฐานรากหรือเศรษฐกิจชุมชน เป็นระบบเศรษฐกิจ แนวราบที่ส่งผลและสร้างความสัมพันธ์ทั้งทางเศรษฐกิจและสังคมระหว่างผู้คนในชุมชนท้องถิ่น มิใช่เป็นเฉพาะเศรษฐกิจแนวตั้งแบบปัจเจกแต่สามารถทำให้เกิดความร่วมมือ เกิดโอกาสและความสัมพันธ์ ที่ดีระหว่างเศรษฐกิจร่วมของชุมชนกับเศรษฐกิจของปัจเจก เป็นระบบ เศรษฐกิจที่มีลักษณะความร่วมมือเป็นหุ้นส่วนสร้างความสัมพันธ์ ทั้งในชุมชนท้องถิ่นและในระดับที่กว้างขวางอื่น ๆ และภายนอก โดยนัยยะดังกล่าวนี้ระบบเศรษฐกิจฐานราก จะต้องมีความหลากหลาย เพื่อเปิดโอกาสและแบ่งปันให้คนทุกกลุ่มทุกช่วงวัยสามารถมีพื้นที่ และมีโอกาสในการร่วมพัฒนาได้อย่างผสมผสานและสร้างสรรค์ ตลอดจนสามารถเชื่อมโยงกับระบบเศรษฐกิจอื่น ๆ ได้ อย่างแนบเนียน โดยองค์ประกอบของเศรษฐกิจฐานรากมีดังนี้

1. มีการรวมกลุ่ม เพื่อสร้างพลังในการทำงานร่วมกัน ความสามารถที่จะเจรจาต่อรองและประสานงานทั้งภายใน และกับภายนอกอย่างมีประสิทธิภาพ
2. มีการจัดการระบบการเงินของชุมชน การบูรณาการทุนร่วมกัน มีกองทุนของชุมชนที่เข้มแข็ง สามารถเป็นกลไก การเงินของชุมชนในการพัฒนาทั้งเศรษฐกิจสังคม อาชีพ วัฒนธรรม สิ่งแวดล้อมของชุมชน และของคนในชุมชน
3. มีระบบการจัดการทุนชุมชนที่ครอบคลุมทุนทาง สังคม ทุนมนุษย์ ฟื้นฟูทรัพยากร วิถี วัฒนธรรม ภูมิปัญญา อัตลักษณ์ของชุมชนท้องถิ่น ประวัติศาสตร์
4. มีระบบข้อมูลที่ทันสมัยรอบด้านทั้งภายในและภายนอก เพื่อการวิเคราะห์ระบบของท้องถิ่น อาชีพ รายได้ รายจ่าย การผลิต ฐานเศรษฐกิจ ที่ดิน ความเป็นอยู่ของคนใน ชุมชน ข้อมูลความรู้ระบบเศรษฐกิจเกี่ยวข้องภายนอก เป็นฐานสำคัญในการวางแผนชุมชน การวางแผนเพื่อการตัดสินใจ การติดตาม วัดผลและรายงานผล
5. มีระบบการผลิตของชุมชนทั้งขั้นพื้นฐานและก้าวหน้า ที่ได้มาตรฐาน มีมูลค่าเพิ่มและสามารถเชื่อมโยง ระบบเศรษฐกิจภายนอกได้
6. สร้างความร่วมมือในทุกระดับและทุกมิติ เพื่อให้เกิดความร่วมมือให้บรรลุเป้าหมายและสัมพันธภาพที่ดี ทั้ง ระดับกลุ่มต่อกกลุ่ม กลุ่มกับชุมชน ตำบล อำเภอ จังหวัดภูมิภาค หรือรวมตัวกัน เป็นเครือข่ายประเด็นต่าง ๆ ได้ เช่น เครือข่ายประมง พื้นบ้าน เครือข่ายท่องเที่ยวโดยชุมชน เครือข่ายภูมิทัศน์วิถี วัฒนธรรม หรือการสร้างความร่วมมือระหว่างชุมชนกับ หน่วยงานต่าง ๆ เป็นต้น

7. มีระบบการอยู่ร่วมกัน หรือเคารพกติกา จารีตประเพณีใน การอยู่ร่วมกัน ระบบสวัสดิการ การดูแลซึ่งกันและกันและการ อยู่ร่วมกับธรรมชาติและสังคมใหญ่อย่างสร้างสรรค์และเกื้อกูล

8. มีคุณธรรม จริยธรรมในการทากิจกรรม การประกอบ กิจการ ทั้งด้านเศรษฐกิจและสังคม หรือการดำรงชีวิต

9. มีความเป็นเจ้าของร่วมกัน โดยคนในชุมชนร่วมทุนร่วม กิจกรรมหรือกิจการการพัฒนา ต่างๆ ที่เกิดขึ้นในชุมชน มีสำนึกถึงความเป็นเจ้าของร่วมกัน

10. คนในพื้นที่ของชุมชนสามารถมีส่วนร่วม มีความรู้ เรื่องราวการพัฒนาในพื้นที่รวมทั้ง ความรู้ในสังคม มี คุณภาพ มีความมั่นใจที่จะให้ความรู้ความเห็น ร่วมคิดร่วมทำ ตื่นรู้ มีความ สร้างสรรค์ มีคุณธรรมจริยธรรมพื้นฐาน ครอบคลุม มีความเข้มแข็ง และสามารถพึ่งตนเองทาง เศรษฐกิจได้มากที่สุด

จากการทบทวนแนวคิดเกี่ยวกับแหล่งเรียนรู้ทางวัฒนธรรม แนวคิดการท่องเที่ยวเชิง วัฒนธรรม และแนวคิดเศรษฐกิจฐานราก ได้ชี้ให้เห็นประเด็นร่วมกันด้านหนึ่งว่าการพัฒนาการ ท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมซึ่งเป็นการนำทุนของชุมชนมาต่อยอดในด้านการท่องเที่ยวจะต้องเกิดมาจาก ชุมชนและท้องถิ่น โดยเป็นการเปิดโอกาสให้ผู้คนเข้ามามีส่วนร่วมในทุกระดับที่สะท้อนจิตสำนึกของ การเป็นเจ้าของทรัพยากรร่วมของท้องถิ่นซึ่งจะมีประโยชน์ในแง่รักษาวัฒนธรรมของชุมชนและการ เสริมสร้างรายได้ การจ้างงานที่เป็นการกระจายรายได้สู่ระบบเศรษฐกิจฐานราก

2.4 การทบทวนงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ผู้วิจัยได้ทบทวนงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ศิลปวัฒนธรรมของชุมชน และการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ประมงพื้นบ้านทั้งชุมชนริมฝั่งแม่น้ำและชายฝั่งทะเล ดังรายละเอียด ต่อไปนี้

2.4 การทบทวนงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

2.4.1 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ศิลปวัฒนธรรมของชุมชน

สาวิตรี บุญยพันธ์ (2563) ศึกษาแนวทางการบริหารจัดการแหล่งเรียนรู้ในชุมชน เขตอำเภอตรอน จังหวัดอุดรดิษฐ์ สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุดรดิษฐ์ เขต 1 การวิจัยนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อสำรวจแหล่งเรียนรู้ในชุมชน ศึกษาสภาพและปัญหาและหาแนว ทางการบริหารแหล่งเรียนรู้ในชุมชน ผลการวิจัยพบว่า แหล่งเรียนรู้ในชุมชนมีแหล่งเรียนรู้ จำนวน 213 แห่ง ทั้งที่เป็นประเภทบุคคล สิ่งที่มีมนุษย์สร้างขึ้น ทรัพยากรธรรมชาติ และกิจกรรมทาง สังคม ประเพณี และความเชื่อ สภาพและปัญหาการดำเนินงานเกี่ยวกับการบริหารแหล่งเรียนรู้ใน ชุมชน มีดังนี้ 1) ด้านการวางแผน พบว่ามีแผนงาน โครงการที่สนับสนุนการใช้แหล่งเรียนรู้ชุมชน 2) ด้านการดำเนินงาน พบว่า มีการจัดตั้งปราชญ์ชุมชน มีการให้คำแนะนำและอำนวยความสะดวก

สะดวกในการเข้าใช้แหล่งเรียนรู้ ปัญหาที่พบคือ โรงเรียนบางแห่งยังขาดการเข้าใช้แหล่งเรียนรู้ ชุมชน และแหล่งเรียนรู้บางพื้นที่ขาดการประชาสัมพันธ์ 3) ด้านการนิเทศติดตามผล พบว่ามีการ เปิดโอกาสให้คนในชุมชนได้มีส่วนร่วมแสดงความคิดเห็น มีการนิเทศ ติดตาม ปัญหาที่พบคือ โรงเรียนขาดการบันทึกการเข้าใช้แหล่งเรียนรู้ชุมชน และการนิเทศติดตามในบางพื้นที่ขาดความ ต่อเนื่อง

นัยนา อรรถนัทธ, อำนวย อรรถนัทธ และอรนิต ประนมไพร (2559) ศึกษาการ พัฒนาแหล่งเรียนรู้ชุมชนในจังหวัดเลย: กรณีศึกษาตำบลนาอ้อ อำเภอเมือง จังหวัดเลยการวิจัยนี้มี วัตถุประสงค์เพื่อ 1) หาแนวทางในการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ชุมชน 2) สร้างรูปแบบของแหล่งเรียนรู้ ชุมชน 3) พัฒนาแหล่งเรียนรู้ชุมชน และ 4) ประเมินรูปแบบแหล่งเรียนรู้ ผลการวิจัยสรุปได้ดังนี้ 1) แนวทางในการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ชุมชน ที่ชุมชนต้องการ คือ ควรมีการจัดทำระบบและ ทะเบียนประวัติข้าวของเครื่องใช้ มุมหนังสือสำหรับชุมชน การจัดทำประวัติวัด ประวัติพิพิธภัณฑ์ และควรให้ชุมชนมีส่วนร่วม 2) การสร้างรูปแบบของการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ชุมชน มีดังนี้ จัดทำ หนังสือประวัติหมู่บ้าน ประวัติวัด และประวัติพิพิธภัณฑ์ จัดลงทะเบียนเยี่ยมชมพิพิธภัณฑ์ จัดทำ ป้ายชื่อติดสิ่งของในพิพิธภัณฑ์ จัดทำป้ายแสดงระเบียบการใช้ จัดมุมการอ่านหนังสือและส่งเสริม กิจกรรมการอ่านในพิพิธภัณฑ์ จัดอบรมภาษาอังกฤษเพื่อการท่องเที่ยว การจำลองของใช้โบราณ และจัดเรียงเครื่องใช้ภายในพิพิธภัณฑ์ให้เป็นหมวดหมู่ และ 3) การพัฒนารูปแบบแหล่งเรียนรู้ ชุมชน ได้ดำเนินการพัฒนารูปแบบแหล่งเรียนรู้ชุมชนในจังหวัดเลย มีการจัดหมวดหมู่เครื่องใช้ใน พิพิธภัณฑ์ การจัดทำมุมหนังสือ และการจัดทำแผ่นพับเพื่อประชาสัมพันธ์และเผยแพร่ข้อมูล

งามเพชร อัมพรวัฒนพงศ์ และพิชญ์ อนุชาญ (2559) ศึกษาแนวทางการพัฒนาพื้นที่เพื่อ เป็นแหล่งเรียนรู้ด้านภูมิปัญญา และวัฒนธรรมท้องถิ่น: ตำบลชะแล้ อำเภอสิงหนคร จังหวัด สงขลา การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนาชุมชนชะแล้ ให้เป็นแหล่งเรียนรู้ด้านวัฒนธรรมและภูมิ ปัญญาท้องถิ่น รวมไปถึงการอนุรักษ์มรดกทางสถาปัตยกรรมที่มีคุณค่าทางประวัติศาสตร์ของชุมชน ผลการวิจัยในการพัฒนาชุมชนให้เป็นแหล่งเรียนรู้ มีแนวคิดในการออกแบบที่สอดคล้องกับภูมิ ปัญญาท้องถิ่นและบริบทพื้นที่ในชุมชนซึ่งก่อให้เกิดชิ้นงานดังนี้ 1) ผังเส้นทาง ซึ่งแบ่งออกเป็น 3 ส่วนการเรียนรู้หลัก ๆ คือ ด้านภูมิปัญญา ด้านประวัติศาสตร์ และด้านผลิตภัณฑ์ชุมชนและชมรม ผู้สูงอายุ 2) แผ่นพับการเรียนรู้ 3) อุปกรณ์อำนวยความสะดวกประกอบเส้นทาง (Street Furniture) ประกอบด้วยป้ายเรียนรู้ ป้ายบอกทาง กระจาดต้นไม้ ถังขยะ ไฟทางเดิน และที่นั่ง อากาศรี พอค้า, นันทพัทธ์ โนนศรีเมือง, พีรพจน์ นิตพจน์ และมัลลิกา จำปาแพง (2559) ศึกษากระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมเพื่อพัฒนาศักยภาพด้านการท่องเที่ยวตามแนวทาง เศรษฐกิจพอเพียงเพื่อการพัฒนาไปสู่แหล่งท่องเที่ยวที่ยั่งยืนของชุมชนโนนบุรี ตำบลโนนบุรี อำเภอสหัสขันธ์ จังหวัดกาฬสินธุ์ ผลการศึกษาพบว่า จากการเก็บข้อมูลบริบทชุมชนและวิเคราะห์

จุดแข็ง จุดอ่อน โอกาสและอุปสรรคของชุมชนโนนบุรี ได้ข้อสรุปของศักยภาพชุมชนคือ เป็น ศูนย์กลางด้านเศรษฐกิจ และเป็นแหล่งธุรกิจด้านการประมงของอำเภอสหัสขันธ์ รวมถึงมีกิจกรรม หนุนเสริมการท่องเที่ยวทุกเดือนจึงเหมาะสมในการพัฒนาให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวระดับประเทศ ใน ส่วนด้อยคือ ด้านทรัพยากรมนุษย์ได้แก่ ขาดมัคคุเทศก์นำเที่ยวทั้งจำนวนและคุณภาพ รวมถึง ทักษะด้านการสื่อสารภาษาต่างประเทศของผู้ให้บริการหรือผู้ประกอบการ

จากการทบทวนวรรณกรรมเกี่ยวข้องกับการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ศิลปวัฒนธรรมของชุมชน ผู้วิจัยได้เกิดแนวคิดต้นแบบในการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ประมงพื้นบ้านที่มีบริบทใกล้เคียงกันกับชุมชน บางเสร่ ได้แก่ แนวคิดเกี่ยวกับการสร้างการมีส่วนร่วมในการทำประวัตินของชุมชนเพื่อสร้างความ ภาควุมใจในท้องถิ่นของพวกเขา โดยคำนึงถึงการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ทั้งประเภทแหล่งบุคคล ทรัพยากรธรรมชาติ ทรัพยากรที่ชุมชนสร้างขึ้น รวมไปถึงประวัติศาสตร์ชุมชน กิจกรรมทางสังคม ความเชื่อและประเพณีที่สำคัญของชุมชน

2.4.2 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ประมงพื้นบ้านทั้งชุมชนริม ฝั่งแม่น้ำและชายฝั่งทะเล

ชาญณรงค์ วงศ์ลา และคณะ (2555) ศึกษาวิถีชีวิตชาวประมงในปากแม่น้ำเลยและแม่น้ำ ไชงเพื่อสร้างการเรียนรู้ให้กับชุมชนกรณี: ตำบลเชียงคาน อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย งานวิจัยนี้มี วัตถุประสงค์เพื่อศึกษาสภาพปัญหาและการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในการทำประมงปากแม่น้ำเลยและ แม่น้ำไชง เพื่อค้นหาภูมิปัญญาท้องถิ่นและวิถีชีวิตชาวประมงในปากแม่น้ำและแม่น้ำไชง และเพื่อ สร้างการเรียนรู้เกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่นในการดำเนินชีวิตของชาวประมงในปากแม่น้ำเลยและแม่น้ำ ไชงให้กับชุมชน ผลงานวิจัยสรุปได้ดังนี้

ในด้านภูมิปัญญาและองค์ความรู้ที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตของชาวประมง สามารถแยกความรู้ ออกได้เป็น 1) ความรู้เรื่องสัตว์น้ำ 2) ความรู้เรื่องเครื่องมือหาปลา 3) ความรู้ด้านเครื่องมือ อุปกรณ์ที่จำเป็นในการหาปลา 4) ความรู้ด้านวิถีชีวิตชาวประมง 5) ความรู้ด้านพิธีกรรมหาปลา และจากวิถีชีวิตชาวประมงเชียงคานดังกล่าว ได้นำไปสู่การสร้างการเรียนรู้ให้กับเด็กเยาวชนในพื้นที่ ได้แก่ 1) การจัดกิจกรรมศิลปะแห่งสายน้ำ เพื่อสร้างการเรียนรู้ให้กับเด็กนักเรียนในพื้นที่ 2) การ สร้างศูนย์เรียนรู้ภูมิปัญญาชาวประมง เพื่อเป็นแหล่งรวบรวมองค์ความรู้การทำประมงในแม่น้ำเลย และแม่น้ำไชง โดยปรับปรุงแพปลาเก่าของชาวประมงเป็นศูนย์ประสานของสมาชิกชาวประมง เป็น สถานที่ในการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ 3) การแลกเปลี่ยนประสบการณ์และสร้างเครือข่ายประมง ในลุ่มแม่น้ำไชง และได้เข้าร่วมกับเครือข่ายภาคประชาชนลุ่มแม่น้ำไชง 8 จังหวัด 4) กิจกรรมการทำบุญต่อชะตาแม่น้ำเลยและแม่น้ำไชง

นอกจากนี้งานวิจัยนี้ ได้มีการจัดตั้งศูนย์เรียนรู้คนกับของเชียงคาน ซึ่งดัดแปลงขึ้นจากแพชาวประมงเพื่อให้เป็นแหล่งเรียนรู้แก่นักท่องเที่ยวและคนในชุมชน โดยภายในศูนย์ฯ มีการจัดนิทรรศการภาพวิถีชีวิตแม่น้ำโขง โมเดลปลาชนิดต่าง ๆ รวมถึงมีการแสดงเครื่องมืออุปกรณ์หาปลาที่ใช้งานได้จริง เช่น เบ็ด ข่าย ซ้อน ฯลฯ

ศิริภรณ์ นุรารักษ์ (2555) ศึกษาโครงการวางผังและออกแบบภูมิทัศน์ศูนย์เรียนรู้ประมงปากแม่น้ำบางปะกง จังหวัดฉะเชิงเทรา ผลการศึกษาสรุปได้ว่า แนวคิดในการออกแบบพื้นที่โครงการเพื่อเผยแพร่วัฒนธรรมประมงปากแม่น้ำบางปะกงให้กับผู้ที่สนใจ ซึ่งเป็นการตอบสนองพฤติกรรมการเยี่ยมชมที่หลากหลายของนักท่องเที่ยวทั่วไป นักเรียน นักศึกษา และผู้ที่สนใจทางด้านภูมิศาสตร์วัฒนธรรมของชุมชนปากน้ำบางปะกงโดยละเอียด นอกจากนี้แนวคิดในการเลือกสถาปัตยกรรมที่ใช้ของโครงการมาจากวัฒนธรรมที่มีอยู่ในชุมชนตั้งแต่สมัยอดีตทั้งไทย จีน และมอญ สอดแทรกตามส่วนต่าง ๆ ตามความเหมาะสมของเรื่องราวที่นำเสนอในแต่ละส่วน ขณะเดียวกันก็ได้มีการสอดแทรกกิจกรรมกลางแจ้ง และมีการนำชมสถานที่จริง เพื่อให้ผู้เยี่ยมชมได้เรียนรู้วัฒนธรรมความเป็นพื้นถิ่นอย่างแท้จริง

พงศ์เทพ แก้วเสถียร (2564) ศึกษาแนวทางการพัฒนาศักยภาพของกลุ่มประมงพื้นบ้านสู่การสร้างเครือข่ายชุมชนการจัดการทรัพยากรบึงขุนทะเล ตำบลขุนทะเล อำเภอเมือง จังหวัดสุราษฎร์ งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาแนวทางการพัฒนาศักยภาพของกลุ่มประมงพื้นบ้านในพื้นที่บางขุนทะเล และ 2) ศึกษาแนวทางการสร้างเครือข่ายของชาวประมงพื้นบ้านในการสร้างความร่วมมือการจัดการทรัพยากรบึงขุนทะเล ผลการศึกษาสรุปได้ดังนี้ 1) แนวทางการพัฒนาศักยภาพกลุ่มประมงพื้นบ้าน คือ การพัฒนาและยกระดับความรู้ความสามารถ เพื่อเกิดการยกระดับไปสู่การสร้างอาชีพและรายได้เสริม มีการสร้างเครือข่ายร่วมกับสถาบันการศึกษาเพื่อยกระดับและพัฒนา กลุ่มประมงพื้นบ้านในการจัดการทรัพยากรร่วมกัน การพัฒนาศักยภาพภูมิปัญญา คือ การรวมกลุ่มอาชีพ สร้างรายได้โดยทำเครื่องมือประมงพื้นบ้านและร่วมกันสืบทอด 2) แนวทางการสร้างเครือข่ายชาวประมงพื้นบ้าน คือ การทำงานในรูปแบบการสร้างเครือข่าย การจัดการทรัพยากรชุมชนด้วยการประสานความร่วมมือ โดยรูปแบบการจัดการทรัพยากรร่วมเพื่อสร้างพื้นที่เรียนรู้อนุรักษ์ทรัพยากรชุมชน

สุวิชา เบญจพร และชาญวิทย์ พงษ์ธัญญะวิริยา (2564) ศึกษาการออกแบบศูนย์การเรียนรู้ประมงพื้นบ้านบึงหนองสีดา ตำบลสามพวง อำเภอศีรีมาศ จังหวัดสุโขทัย วัตถุประสงค์หลักของการปรับปรุงพื้นที่รอบอ่างเก็บน้ำหนองสีดาเพื่อสนับสนุนกิจกรรมการเรียนรู้ด้านการประมงและส่งเสริมการท่องเที่ยวในพื้นที่ กระบวนการศึกษาครั้งนี้เริ่มจากการวิเคราะห์ความต้องการของชุมชนและบริบทของพื้นที่ตามทฤษฎีจินตภาพของเมือง เพื่อสังเคราะห์เป็นงานออกแบบสถาปัตยกรรมผลงานที่ได้แสดงให้เห็นถึงเอกลักษณ์ของท้องถิ่นที่ถูกนำมาประยุกต์เข้ากับงานออกแบบ

สถาปัตยกรรม นอกจากนี้ยังสามารถพัฒนาศูนย์การเรียนรู้ประมงพื้นบ้านที่มีเอกลักษณ์ท้องถิ่น ซึ่งสามารถสนับสนุนกิจกรรมสาธารณะและส่งเสริมการท่องเที่ยวตำบลสามพวง อำเภอศรีมาศ จังหวัดสุโขทัย

นรา พงษ์พานิช (2565) ศึกษาและพัฒนาศูนย์การเรียนรู้ชุมชนชาวประมงพื้นบ้านตามแนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงบ้านปากดอนสัก จังหวัดสุราษฎร์ธานี โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาองค์ความรู้ในการจัดตั้งศูนย์การเรียนรู้ชุมชนทางประมงพื้นบ้านตามแนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงผ่านกระบวนการมีส่วนร่วมจากทุกภาคส่วนที่เรียกว่า “คณะทำงาน” ผลการศึกษาพบว่า ทูนทางวัฒนธรรมของชุมชนบ้านปากดอนสักเป็นชาวเพชรบุรีที่อพยพมาตั้งถิ่นฐานใน พ.ศ. 2476 มีอัตลักษณ์เฉพาะตัวในด้านศิลปะ วัฒนธรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่น และวิถีชีวิตแบบชาวเพชรบุรี และมีการจัดตั้งศูนย์การเรียนรู้ที่นำไปสู่การระดมสมอง กำลังคน วัสดุหรือเครื่องมือประมงพื้นบ้านเพื่อนำมาจัดตั้งศูนย์การเรียนรู้ชุมชนชาวประมงพื้นบ้านอย่างเป็นรูปธรรม

จากการทบทวนวรรณกรรมเกี่ยวข้องกับการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ประมงพื้นบ้านทั้งชุมชนริมฝั่งแม่น้ำและชายฝั่งทะเล ผู้วิจัยได้เกิดแนวคิดในการพัฒนาต้นแบบแหล่งเรียนรู้ประมงพื้นบ้านที่มาจากความต้องการของชุมชนเป็นสำคัญ และเชื่อมโยงกับแนวคิดคุณลักษณะเฉพาะของแหล่งเรียนรู้ทางวัฒนธรรม ซึ่งประกอบด้วย การสร้างทักษะให้กับผู้เยี่ยมชมหรือนักท่องเที่ยว การถ่ายทอดประสบการณ์ของกลุ่มคนในชุมชน การนำเสนอสินค้าท่องเที่ยวที่จับต้องไม่ได้ วิถีวัฒนธรรมของชุมชน การสร้างการมีส่วนร่วมกับชุมชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง และการนำเสนอเอกลักษณ์เฉพาะชุมชน

บทที่ 2

วิธีการดำเนินการวิจัย (Material & Methods)

การวิจัยครั้งนี้เป็นเป็นการวิจัยแบบมีส่วนร่วม Participatory research (PAR) กับการวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action research) รวมทั้งวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative research) เข้าด้วยกัน

ในส่วนของขั้นตอนการดำเนินการวิจัยนั้น มีรายละเอียดดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 ศึกษาสถานการณ์การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมชุมชนบางเสร่ จังหวัดชลบุรี รวมถึงปัญหาและความต้องการของชุมชนเกี่ยวกับการดำเนินงานเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม โดยการเก็บข้อมูลจากการสำรวจข้อมูลเบื้องต้นผ่านการศึกษาเอกสาร และจากการสัมภาษณ์คนในชุมชน

ขั้นตอนที่ 2 ศึกษาแนวทางการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ทางวัฒนธรรมประมงพื้นบ้านเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม โดยการสัมภาษณ์ผู้บริหาร เจ้าหน้าที่ในหน่วยงานภาครัฐและองค์กรส่วนปกครองท้องถิ่น ผู้นำชุมชน กลุ่มชาวประมงพื้นบ้านหรือที่เรียกว่ากลุ่มภูมิปัญญาชาวบ้าน กลุ่มผู้ประกอบการ (ที่พัก ร้านอาหาร ร้านกาแฟ ร้านจำหน่ายของฝาก ของที่ระลึก) และนักวิชาการที่มีความเชี่ยวชาญทางด้านจัดการท่องเที่ยวในชุมชน

กลุ่มตัวอย่างงานวิจัย

กลุ่มตัวอย่างงานวิจัยนี้ เป็นผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key informants) ซึ่งเป็นกลุ่มคนที่เกี่ยวข้องกับการทำประมงพื้นบ้านและการจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของชุมชนบางเสร่ จังหวัดชลบุรี โดยผู้วิจัยใช้การคัดเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเฉพาะเจาะจง (Purposive sampling) เพื่อให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย และแบบลูกโซ่ (Snowball) โดยให้ผู้ให้ข้อมูลแนะนำบุคคลในชุมชนที่เกี่ยวข้อง และเป็นผู้ที่สมัครใจและยินยอมให้ความร่วมมือในการให้ข้อมูลสำหรับงานวิจัยนี้

กลุ่มตัวอย่างงานวิจัย ได้แก่

- ผู้บริหาร เจ้าหน้าที่ในหน่วยงานภาครัฐและองค์กรส่วนปกครองท้องถิ่น จำนวน 5 คน
- ผู้นำชุมชน (ที่มีบทบาทในการนำพาการพัฒนาชุมชนที่อยู่ในรูปแบบประธานกลุ่มต่าง ๆ หรือเป็นคณะกรรมการชุมชน เช่น กลุ่มประมงพื้นบ้าน กลุ่มผ้าบาติก ชมรมผู้สูงอายุ ชมรมทางเครื่อง ชมรมพระเครื่องบางเสร่) จำนวน 5 คน
- กลุ่มชาวประมงพื้นบ้าน และกลุ่มภูมิปัญญาชาวบ้าน จำนวน 22 คน
- กลุ่มผู้ประกอบการ ด้านโรงแรม รีสอร์ท โฮมสเตย์ ร้านอาหาร ร้านกาแฟ ร้านจำหน่ายของฝากของที่ระลึก จำนวน 10 คน
- นักวิชาการที่มีความเชี่ยวชาญทางด้านจัดการท่องเที่ยวในชุมชน จำนวน 2 คน

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือการวิจัย คือ แบบสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง จำนวน 3 ชุด ประกอบด้วย

- กลุ่มผู้บริหาร เจ้าหน้าที่ในหน่วยงานภาครัฐและองค์กรส่วนปกครองท้องถิ่น หรือผู้นำ

ชุมชน

- กลุ่มชาวประมงพื้นบ้าน และกลุ่มภูมิปัญญาชาวบ้าน
- กลุ่มผู้ประกอบการด้านโรงแรม รีสอร์ท โฮมสเตย์ ร้านอาหาร ร้านกาแฟ ร้านจำหน่าย

ของฝากของที่ระลึก

- นักวิชาการที่มีความเชี่ยวชาญทางด้านการจัดการท่องเที่ยวในชุมชน

โดยมีแนวข้อคำถาม ดังนี้

1. ประวัติชุมชนและพัฒนาการของประมงพื้นบ้าน
2. ลักษณะเฉพาะที่สำคัญหรืออัตลักษณ์ของชุมชน
3. การดำเนินชีวิตหรือวิถีชีวิตของชาวประมงในยุคเศรษฐกิจปัจจุบัน ที่สัมพันธ์กับด้าน

เศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อม ภายในกรอบแนวคิดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

4. ปัญหาและอุปสรรคที่ส่งผลต่อการดำเนินชีวิตของชุมชนชาวประมงในปัจจุบัน

5. แนวทางการส่งเสริมการดำเนินชีวิตของชาวประมงภายในแนวคิดเศรษฐกิจชุมชนและแนวคิดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

6. ภูมิปัญญาหรือความรู้ท้องถิ่นของชุมชนบางเสา (ได้แก่ ภูมิปัญญาในการทำประมงพื้นบ้าน

ภูมิปัญญาในการถนอมอาหารทะเล ภูมิปัญญาการประดิษฐ์เครื่องมือ/อุปกรณ์ รวมไปถึงเทคนิค

พื้นบ้านในการบำรุงรักษาเครื่องมือ/อุปกรณ์เหล่านั้น

7. วัฒนธรรม ประเพณี หรือพิธีกรรมของกลุ่มคนในชุมชน

8. ความเชื่อและความเคารพศรัทธาของชุมชน

9. ความต้องการของชุมชนต่อแหล่งเรียนรู้ประมงพื้นบ้านของชุมชน

10. แนวทางการพัฒนา/ออกแบบพื้นที่และกิจกรรมสำหรับแหล่งเรียนรู้ประมงพื้นบ้าน

11. การกำหนดคุณสมบัติเฉพาะของแหล่งเรียนรู้ ทั้งในรูปแบบกิจกรรม สินค้า ของที่ระลึก

การสร้างการมีส่วนร่วม และอัตลักษณ์เฉพาะถิ่น

12. การเตรียมความพร้อมเพื่อรองรับการท่องเที่ยวของชุมชน

หมายเหตุ ข้อคำถามปรับเปลี่ยนได้ตามกลุ่มของผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยนำข้อมูลที่ได้จากการศึกษาเชิงพื้นที่ การศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้อง การสนทนากลุ่ม การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก และการสังเกตด้วย การวิเคราะห์เนื้อหา (Content analysis) โดยนำข้อมูลมาจัดหมวดหมู่และสรุปเนื้อหา เพื่อนำไปสู่การพรรณนา และสรุปผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้อย่างครอบคลุม

การตรวจสอบข้อมูลเชิงคุณภาพ

ผู้วิจัยนำข้อมูลที่ได้มาตรวจสอบความครบถ้วนของข้อมูลและข้อมูลที่ต้องการเพิ่มเติม เพื่อวางแผนในการทำงานต่อไป และวิเคราะห์ข้อมูลไปพร้อม ๆ กับการเก็บรวบรวมข้อมูล ตามแนวทางของการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยนำข้อมูลที่ได้จากการเก็บรวบรวมข้อมูลในแต่ละครั้งมา แยกแยะออกเป็นหมวดหมู่ ครอบคลุมตามกรอบแนวคิดและขอบเขตที่ต้องการศึกษา และจากนั้น ตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้า เพื่อพิสูจน์ความถูกต้องของข้อมูล วิธีการตรวจสอบดังกล่าว คือ

- การตรวจสอบสามเส้า (Triangulation) คือ การตรวจสอบแหล่งที่มาต่าง ๆ ของข้อมูล ซึ่งในการศึกษานี้ ประกอบด้วยการตรวจสอบ ดังต่อไปนี้ ด้านข้อมูล คือ การมีข้อมูลที่หลากหลายจากผู้ให้ข้อมูล ด้านระเบียบวิธีวิจัย ซึ่งเก็บข้อมูลด้วยการสนทนากลุ่ม การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก การสังเกต และการจดบันทึกภาคสนาม ด้านทฤษฎี ซึ่งผู้วิจัยได้ทำความเข้าใจข้อมูลที่ได้มาตรวจสอบกับการทบทวนองค์ความรู้จากแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

- การตรวจสอบความน่าเชื่อถือระหว่างผู้วิจัยกับผู้ให้ข้อมูล (Member checking) โดยการตรวจสอบข้อมูลเมื่อสิ้นสุดการเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยนำข้อมูลที่เป็นข้อสรุปเบื้องต้น หรือแปลความเบื้องต้น กลับไปให้ผู้ให้ข้อมูลแต่ละรายอ่านและตรวจสอบอีกครั้ง

บทที่ 3

ผลการวิจัย (Results)

งานวิจัยเรื่อง การพัฒนาแหล่งเรียนรู้ทางวัฒนธรรมประมงพื้นบ้านเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมจังหวัดชลบุรี ผู้วิจัยได้วิเคราะห์ข้อมูลตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย โดยแบ่งเป็น 2 ส่วน ดังนี้

ส่วนที่ 1 สถานการณ์การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม จังหวัดชลบุรี

ส่วนที่ 2 การพัฒนาแหล่งเรียนรู้ทางวัฒนธรรมประมงพื้นบ้านเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม จังหวัดชลบุรี

การเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูล

ส่วนที่ 1 สถานการณ์การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม จังหวัดชลบุรี

จากการลงพื้นที่ภาคสนามของผู้วิจัยเพื่อสำรวจศักยภาพชุมชนประมงพื้นบ้านในพื้นที่ชุมชนบางปลาสร้อย หาดวอนนภา อ่างศิลา บางละมุง นาเกลือ อ่าวอุดม จอมเทียน และบางเสร่ ทำให้ผู้วิจัยตัดสินใจเลือกชุมชนประมงพื้นบ้านบางเสร่เป็นพื้นที่ต้นแบบสำหรับการพัฒนาเป็นแหล่งเรียนรู้เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมให้กับชุมชนอื่น ๆ ในจังหวัดชลบุรี ด้วยเหตุผลดังนี้

1. ด้านอัตลักษณ์ของบางเสร่ที่เต็มไปด้วยความรู้ของท้องถิ่นหรือภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เด่นชัด อีกทั้งยังมีความโดดเด่นและมีความแตกต่างจากที่อื่น ๆ ทำให้ผู้วิจัยเห็นว่าบางเสร่สามารถพัฒนาเป็นแหล่งเรียนรู้ที่เต็มไปด้วยความดึงดูดใจให้กับนักท่องเที่ยวที่สนใจการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม อัตลักษณ์เหล่านั้นได้แก่

1.1 มีศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะชุมชนที่มีประโยชน์ต่อการพัฒนาต้นแบบการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมให้กับพื้นที่อื่น ๆ วัฒนธรรมพื้นบ้านเหล่านี้ ได้แก่ วัดบางเสร่คงคาราม ที่คนในชุมชนเรียกว่า วัดโน หรือวัดบางเสร่โน เป็นวัดแห่งแรกของชุมชน สร้างขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 2400 ซึ่งมีหลวงพ่อทองอยู่ เกจิอาจารย์ชื่อดังแห่งภาคตะวันออก อดีตเจ้าอาวาสที่ชาวบางเสร่ศรัทธาและให้ความเคารพนับถือ วัดสามัคคีบรรพต หรือวัดบางเสร่นอก เป็นวัดที่สร้างขึ้นจากความศรัทธาของชาวบ้านที่มีต่อหลวงพ่อทองอยู่ เป็นสถานที่ที่หลวงพ่อทองอยู่เคยมานั่งวิปัสสนากัมมัฏฐานปฏิบัติบิณฑบาต เขา วัดนี้ได้สร้างขึ้นราวปี พ.ศ. 2496 ทางเครื่องบางเสร่ ที่เกิดมาควบคู่กับการจัดตั้งฐานทัพเรือสัตหีบ การแสดงของทางเครื่องของกลุ่มแม่บ้านชาวประมงได้ทำรายได้ให้กับครอบครัวและทางเครื่องได้กลายเป็นงานรื่นรมย์ที่สำคัญสำหรับทหารเรือในยุคนั้น และในปัจจุบันเหล่าทางเครื่องยุคแรก ๆ ได้ร่วมกัน

ก่อตั้งกลุ่มอนุรักษ์ฟื้นฟูศิลปะการแสดงทางเครื่องบางเสร์โดยใช้ชื่อ “ชมรมทางเครื่องบางเสร์” ขึ้นเพื่อถ่ายทอดและสืบสานศิลปะการแสดงเก่าแก่ของบรรพบุรุษให้กับเยาวชนในชุมชนจากรุ่นสู่รุ่น กลองยาวบางเสร์ ของกลุ่มผู้ชายชาวประมงที่ร่วมกับบรรเลงเพลงเป็นทำนองคึกคัก พร้อมทั้งทำรายรำที่สนุกสนาน ซึ่งเป็นภาพสะท้อนการสืบสานการเล่นรื่นเริงของหมู่บ้านชาวประมง ผ้าบาติก ของกลุ่มสตรีบ้านเนินบรรพตที่มีฝีมือการวาดลวดลายผ้าเกี่ยวกับทะเลบางเสร์ที่สวยงาม ก่อนจะนำไปตัดเป็นเสื้อผ้า กระเป๋า ผ้าเช็ดหน้า หรือกล่องกระดาษทิชชู

1.2 มีประเพณีสำคัญของชุมชน คือ ประเพณีสงกรานต์ วันไหลบางเสร์ เป็นประเพณีประจำปีของชุมชน เน้นการเล่น การพักผ่อนหย่อนใจ และร่วมกันประกอบพิธีทำบุญสืบสานศิลปวัฒนธรรมที่สำคัญของชุมชน

1.3 มื้ออาหารทะเลพื้นถิ่น ได้แก่ หมึกน้ำดำ ปังบป ที่ชุมชนร่วมกันคัดเลือกให้เป็นอาหารพื้นบ้านประจำท้องถิ่นบางเสร์ นอกจากนี้ยังมีเมนูอาหารพื้นถิ่นที่เป็นที่นิยมในบางเสร์ เช่น ยำปลาข้าวสาร ปลาอินทรีต้มลูกคะน้ำ ปลาฉลามผัดฉ่า ปลากระเบนผัดเผ็ด ฯลฯ

2. ด้านประวัติศาสตร์ท้องถิ่นของบางเสร์เป็นประเด็นที่โดดเด่น น่าสนใจ และสามารถสร้างเรื่องราวสำคัญสร้างอัตลักษณ์ให้กับชุมชนเพื่อเผยแพร่ในระดับชาติและสากลได้เป็นอย่างดี ได้แก่ ตำนานโจรสลัดบางเสร์ สมามคมตกลาบางเสร์ที่สร้างตำนานกีฬาตกปลา (Big game fishing) ที่เกิดขึ้นในยุคกองทัพอากาศสหรัฐเข้ามาตั้งฐานทัพอากาศในประเทศไทยระหว่าง พ.ศ. 2504 ถึง 2518 หรือในช่วงสงครามเวียดนาม โดยหม่อมราชวงศ์พงศ์อมร กฤดากร เป็นต้นกำเนิดของตำนานกีฬาตกปลาที่ทำให้บางเสร์มีชื่อเสียงมาจนถึงทุกวันนี้

3. ด้านการขับเคลื่อนและพัฒนาขีดความสามารถของผู้ประกอบการเพื่อการรองรับการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในชุมชนบางเสร์

3.1 โครงการ D-HOPE (Decentralized Hands - On Program Exhibition: D-HOPE) เป็นโครงการพัฒนากระบวนการบริหารจัดการชุมชนท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์กิจกรรมที่ส่งเสริมการเรียนรู้ที่นักท่องเที่ยวสามารถลงมือปฏิบัติจริง โครงการดังกล่าวใช้กระบวนการขับเคลื่อนงานด้านการท่องเที่ยวมาเป็นเครื่องมือการพัฒนาชุมชนให้เกิดรายได้ สร้างความเข้มแข็งของเศรษฐกิจชุมชนควบคู่ไปกับการอนุรักษ์ สืบสานภูมิปัญญาท้องถิ่น

D-HOPE เน้นการนิเทศการการท่องเที่ยวที่แบบกระจายที่นักท่องเที่ยวลงมือปฏิบัติด้วยตนเอง โดยพัฒนาแนวคิดมาจากประเทศญี่ปุ่นเพื่อส่งเสริมศักยภาพของชุมชนให้เกิดกิจกรรมที่รองรับการเข้ามา

ใช้บริการของนักท่องเที่ยว โดยเน้นให้ผู้ประกอบการชุมชนที่สมัครใจเข้าร่วมโครงการที่สามารถถ่ายทอดประสบการณ์จากความสามารถที่มีสู่การจัดตั้งเป็นโปรแกรมการท่องเที่ยวที่หลากหลายโดยเน้นให้นักท่องเที่ยวได้ลงมือปฏิบัติจริง และให้นักท่องเที่ยวได้ตระหนักถึงการเรียนรู้สิ่งใหม่ ๆ และมีโอกาสเข้าไปสัมผัสวิถีชีวิต ประเพณีวัฒนธรรม และเปิดประสบการณ์ใหม่ ๆ ผ่านโปรแกรมการท่องเที่ยวของผู้ประกอบการในชุมชน (สำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอสุโขทัย, ม.ป.ป., หน้าคำนำ; สำนักงานพัฒนาชุมชนจังหวัดชลบุรี, ม.ป.ป., หน้าคำนำ)

ตัวอย่างแผนการท่องเที่ยวของหมู่ 1 บ้านบางเสร่ ตำบลบางเสร่ อำเภอสัตหีบ จังหวัดชลบุรี (สำนักงานพัฒนาชุมชนจังหวัดชลบุรี, ม.ป.ป., หน้า 26)

ONE DAY TRIP ราคา 999 บาท/คน หมู่บ้านตำนานทางเครื่องบางเสร่

เวลา	กิจกรรม
08.00-09.00 น.	รับคณะนักท่องเที่ยว ไปกราบไหว้หลวงพ่อทองอยู่ ณ วัดบางเสร่คงคารามและหลวงพ่อโต องค์ใหญ่ที่สุดในภาคตะวันออก ณ วัดสามัคคีบรรพต
09.00-10.00 น.	พาชมชายหาดบางเสร่ สักการะเสด็จเตี้ย ถ่ายรูปกับปลาวาฬ
10.00-11.00 น.	ลงเรือชมบรรยากาศรอบเกาะเกล็ดแก้ว (เกาะเบ็ด) ให้อาหารลิง
11.00-12.00 น.	เรียนรู้การทำอาหารพื้นบ้านของชุมชนบางเสร่
12.00-13.00 น.	รับประทานอาหารกลางวัน
13.00-14.00 น.	ชมสาธิตเสื่อทำมือ กางเกงเล
14.00-15.00 น.	ชมเล่าขานตำนานทางเครื่องบางเสร่ ถ่ายรูป แต่งตัวเป็นทางเครื่อง
15.00-17.00 น.	เรียนรู้การทำผ้าบาติก ถักโครเชต์ จักสานกระเป๋าลาสติก และเลือกซื้อสินค้าของที่ระลึกของชุมชน ณ ศูนย์ กศน. บางเสร่

TWO DAY TRIP ราคา 1,490 บาท/คน หมู่บ้านตำนานทางเครื่องบางเสร์

เวลา	กิจกรรมวันที่ 1
08.00-09.00 น.	รับคณะนักท่องเที่ยว ไปกราบไหว้หลวงพ่อดำทองอยู่ ณ วัดบางเสร์คงคารามและหลวงปู่โต องค์ใหญ่ที่สุดในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ณ วัดสามัคคีบรรพต
09.00-11.00 น.	พหุชมชายหาดบางเสร์ สักการะเสด็จเตี้ย ถ่ายรูปกับปลาวาฬ ธนาคารปู
11.00-12.00 น.	เรียนรู้การทำอาหารพื้นบ้านของชุมชนบางเสร์
12.00-13.00 น.	รับประทานอาหารกลางวัน
13.00-14.00 น.	ชมสาธิตเสื่อทำมือ กางเกงเล
14.00-15.00 น.	ชมเล่าขานตำนานทางเครื่องบางเสร์ ถ่ายรูป แต่งตัวเป็นทางเครื่อง
15.00-18.00 น.	ลงเรือชมบรรยากาศรอบเกาะแก้ว (เกาะเบ็ด)
18.00 น. เป็นต้นไป	ให้อาหารลิง ดำน้ำดูปะการัง เข้าที่พักรับประทานอาหารเย็น พร้อมชมการแสดงจากทางเครื่องน้อย

เวลา	กิจกรรมวันที่ 2
06.00-06.30 น.	ตักบาตรพระสงฆ์
06.30-07.30 น.	รับประทานอาหารเช้า
07.30-09.30 น.	เรียนรู้การทำผ้าบาติก ถักโครเชต์ จักสานกระเป๋าสตางค์ และเลือกซื้อของที่ระลึก ณ ศูนย์ กศน. บางเสร์
10.00 น.	เดินทางกลับโดยสวัสดิภาพ

ภาพที่ 2 แผนที่การท่องเที่ยวหมู่ 1 บ้านบางเสร์ ตำบลบางเสร์ของโครงการ D-HOPE

ภาพที่ 3 กิจกรรม “กางเกงเลสร้างเสน่ห์” ที่เน้นให้นักท่องเที่ยวได้ลงมือปฏิบัติจริงของ
หมู่ 1 บ้านบางเสร่

ตัวอย่างแผนการท่องเที่ยวของโครงการ D-HOPE หมู่ 2 บ้านเนินบรรพต ตำบลบางเสร่
อำเภอสัตหีบ จังหวัดชลบุรี (กรมการพัฒนาชุมชน สำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอสัตหีบ, ม.ป.ป, หน้า
35, 43)

รายละเอียดของโปรแกรม	
ชื่อผู้ประกอบการ	กลุ่มทางเครื่องบางเสร์
คำเชิญชวน	“แดนซ์กระจาย สไตส์ลูกทุ่ง”
ชื่อโปรแกรม	ทางเครื่อง
วันที่	จันทร์ - อาทิตย์
เวลา	09.00 - 16.00 น.
ค่าบริการ	150 บาท/คน
จำนวนผู้เข้าร่วมที่รับได้ต่อรอบ	ไม่เกิน 50 คน
สถานที่	อาคารลูกเสือชาวบ้านตำบลบางเสร์ อำเภอสัตหีบ จังหวัดชลบุรี 20250
ข้อมูลผู้ประกอบการ	นาง xxx โทร. xxx Facebook xxx

รายละเอียดของโปรแกรม	
ชื่อผู้ประกอบการ	นาง xxx
คำเชิญชวน	“ชิมอาหารพื้นถิ่น หอมกลิ่นไอบางเสร์ แกงป่าปลาเห็ดโคน”
ชื่อโปรแกรม	อาหารพื้นถิ่นบางเสร์
วันที่	จันทร์ - อาทิตย์
เวลา	11.00 - 12.00 น.
ค่าบริการ	50 บาท/คน
จำนวนผู้เข้าร่วมที่รับได้ต่อรอบ	ไม่เกิน 20 คน
สถานที่	อาคารลูกเสือชาวบ้านตำบลบางเสร์ อำเภอสัตหีบ จังหวัดชลบุรี 20250
ข้อมูลผู้ประกอบการ	นาง xxx โทร. xxx Facebook xxx

ภาพที่ 4 โปรแกรมการท่องเที่ยวของหมู่ 2 บ้านเนินบรรพต ตำบลบางเสร์ อำเภอสัตหีบ
จังหวัดชลบุรี

ภาพที่ 5 โปรแกรมการท่องเที่ยวของหมู่ 4 บ้านตลาดบางเสร่ ตำบลบางเสร่ อำเภอสัตหีบ จังหวัดชลบุรี

ภาพที่ 6 แผนที่การท่องเที่ยวหมู่ 2 บ้านบรพต ตำบลบางเสร่ของโครงการ D-HOPE

3.2 การจัดกิจกรรมการท่องเที่ยว “ถนนสายวัฒนธรรม” ถนนสายนี้ตั้งอยู่ในหมู่ 4 ตำบลบางเสร่ เป็นถนนที่ได้รับการคัดเลือกจากวัฒนธรรมจังหวัดชลบุรีในปี พ.ศ. 2560 และได้เริ่มเปิดงานท่องเที่ยวถนนสายวัฒนธรรมเมื่อเดือนเมษายน พ.ศ. 2560 กิจกรรมนี้ชาวบ้านในชุมชน ร่วมแรงร่วมใจกัน จัดตั้งขึ้นโดยมีแนวคิดของการร่วมกันสืบสาน วัฒนธรรมท้องถิ่น ที่เน้นเปิดบ้านขายผลิตภัณฑ์ท้องถิ่น จัดทำรูปแบบคล้ายตลาดชุมชนเล็กๆ ขายของหน้าบ้าน ไม่ว่าจะเป็น อาหารพื้นบ้าน จัดแสดงหัตถกรรมพื้น

ถิ่น เป็นหมู่บ้านวัฒนธรรมท่องเที่ยวให้นักท่องเที่ยว ได้เข้ามาสัมผัสวิถีชีวิต ถิ่นประมง ชุมชนเก่าที่ติดชายทะเลบางเสร่ ที่ยังคงไว้ซึ่งอัตลักษณ์วิถีชาวประมงแบบดั้งเดิม

กิจกรรมการท่องเที่ยวดังกล่าวเน้นให้นักท่องเที่ยวได้ฟังเรื่องเล่าประวัติชุมชน อุดหนุนผลิตภัณฑ์ชุมชน ทำกิจกรรมปล่อยพันธุ์ปลงสู่ทะเล ชมการสาธิต และทดลองทำหัตถกรรมพื้นถิ่นต่างๆ เช่น ตัดพวงมะโหรี การทำผ้าบาติก เป็นต้น ทำให้ผู้วิจัยได้เห็นถึงศักยภาพของชุมชนบางเสร่กับการขับเคลื่อนวัฒนธรรมชุมชน ในรูปแบบ “หมู่บ้านท่องเที่ยววัฒนธรรมท้องถิ่น” ได้อย่างชัดเจน

ภาพที่ 7 การตัดพวงมะโหรี งานถนนสายวัฒนธรรม วันที่ 17 มีนาคม 2566

ภาพที่ 8 ผลิตภัณฑ์กลุ่มผ้ามัดย้อม งานถนนสายวัฒนธรรม วันที่ 17 มีนาคม 2566

4. ความได้เปรียบในเชิงพื้นที่ บางเสรมีพื้นที่ตั้งอยู่ระหว่างอำเภอสตึก สนาบบินอุตะเถาและเมืองพญา โดยใช้เวลาในการเดินทางเพียง 10-15 นาที (ระยะทาง 15 กิโลเมตร) หรือเดินทางไปยังสตึกและสนาบบินอุตะเถาใช้เวลาเพียง 15-20 นาที และในการเดินทางจากกรุงเทพฯ ใช้เวลา 1.45-2 ชั่วโมง หรือระยะทางเพียง 140 กิโลเมตร ด้วยความได้เปรียบดังกล่าวทำให้บางเสรมีพื้นที่สนใจจากนักท่องเที่ยว ในส่วนภูมิทัศน์ของบางเสรมี ชายหาดที่เป็นแนวยาวสะอาดและสวยงาม มีร้านอาหารทะเลสดที่มีชื่อเสียง มีร้านขายของฝากที่เป็นอาหารทะเลแปรรูปหลากหลายชนิด มีที่พักและโฮมสเตย์หลากหลายรูปแบบ อีกทั้งยังมีที่ตั้งใกล้กับแหล่งท่องเที่ยวสำคัญอีกด้วย เช่น รูปแกะสลักเขาชีจรรย์ ไร่องุ่นซิลเวอร์เลค สวนนงนุช สวนน้ำต่าง ๆ ชายหาดในพื้นที่ของฐานทัพเรือสตึก ฯลฯ

5. ธุรกิจการท่องเที่ยวเชิงผจญภัย (Adventure tourism) ที่จัดโดยชุมชนประมงพื้นบ้านบางเสรม ในปัจจุบันชาวประมงบางเสรมบางส่วน ได้หันมาทำการท่องเที่ยวโดยการดัดแปลงเรือสำหรับการทำประมงมาเรือเพื่อบริการนักท่องเที่ยว ซึ่งการดัดแปลงเรือดังกล่าวนี้ ช่วยอำนวยความสะดวกสำหรับนักท่องเที่ยวได้มากยิ่งขึ้น เช่น การปรับปรุงพื้นที่เดินได้สะดวกและปลอดภัย การทำที่นั่งสำหรับผู้โดยสาร การสร้างหลังคากันแดดกันฝน ฯลฯ นอกจากนี้เรือท่องเที่ยวเหล่านั้นต้องผ่านมาตรฐานความปลอดภัย

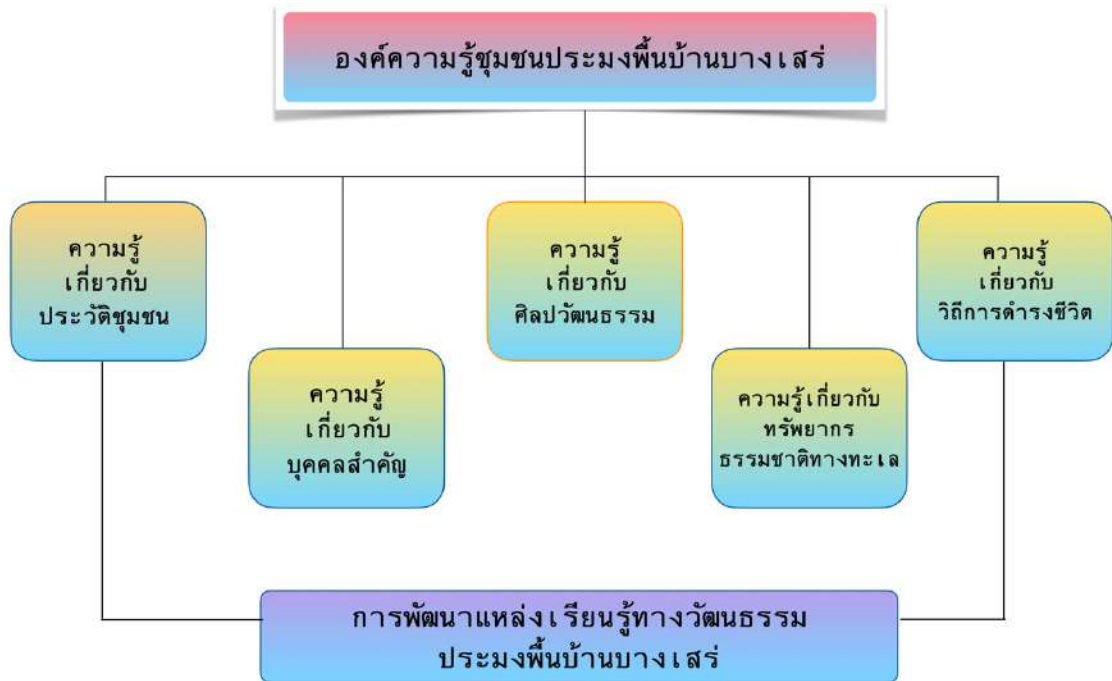
ตามที่กฎหมายกำหนด เช่น การกำหนดจำนวนผู้โดยสาร การให้บริการเสื้อชูชีพ การขึ้นทะเบียนเรือนำเที่ยว

รูปแบบการท่องเที่ยว มีดังนี้

- การท่องเที่ยวตกปลา เป็นการพานักท่องเที่ยวออกไปตกปลารอบ ๆ อ่าวบางเสร่
- การท่องเที่ยวตกหมึก เป็นการพานักท่องเที่ยวออกไปตกหมึกในเวลากลางคืนโดยใช้เรือไต่หมึก คำว่า ไต่ ในที่นี้ สันนิษฐานว่า น่าจะมาจากคำว่า ไตนาโม ที่ใช้ปั่นไฟเพื่อล่อหมึกเข้ามาให้เรือในยุคแรก ๆ ชาวประมงใช้ตะเกียงเจ้าพายุเปิดไฟล่อปลาหมึก จากนั้นได้พัฒนามาใช้ไตนาโมปั่นไฟเพื่อใช้กับหลอดไฟฟ้าเพื่อให้ได้แสงสว่างที่มากขึ้นปลาหมึก
- การท่องเที่ยวรอบเกาะ ดำน้ำและดูประการัง เป็นการพานักท่องเที่ยวชมวิทิวทัศน์รอบอ่าวบางเสร่ ดำน้ำดูประการัง ดูลิงที่เกาะเปิด และการรับประทานอาหารพื้นบ้านทะเลสดของบางเสร่
- บางเสร่ฟิชซิงเกมส์ เป็นโครงการสำคัญที่ทำให้บางเสร่ได้รับความสนใจมากยิ่งขึ้น การแข่งขันดังกล่าว ทำให้ชุมชนบางเสร่ได้รับความสนใจจากนักตกปลาทั้งในระดับประเทศและนานาชาติ อีกทั้งยังแสดงให้เห็นถึงความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรทางทะเลของชุมชนอีกด้วย ดูได้จากประเภทปลาเกมส์ที่ใช้ในการแข่งขัน ซึ่งได้แก่ ปลาอินทรี ปลาตีนดอกไม้ ปลาช่อนทะเล ปลาโคมงาม ปลาเก๋า ปลากระพงแดง ฯลฯ ทั้งนี้เกมส์ตกปลาของบางเสร่ มีมานานแล้ว แต่เดิมชาวบางเสร่มีการแข่งขันตกปลาอย่างจริงจัง โดยจะแข่งขันตกปลาแบบชั่งน้ำหนักรวม เมื่อนักตกปลากลับถึงฝั่ง ก็จะนำปลาที่ตกได้มาชั่งในตะกร้า คนที่ได้น้ำหนักปลามากที่สุดคือผู้ชนะ

ส่วนที่ 2 การพัฒนาแหล่งเรียนรู้ทางวัฒนธรรมประมงพื้นบ้านเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ตำบลบางเสร่ อำเภอสัตหีบจังหวัดชลบุรี

ผู้วิจัยได้วิเคราะห์องค์ความรู้ของชุมชนเพื่อสร้างชุดความรู้ของชุมชนเพื่อใช้เป็นฐานการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ทางวัฒนธรรมประมงพื้นบ้านชุมชนบางเสร่ โดยแสดงได้ตามภาพดังนี้

ภาพที่ 9 องค์ความรู้ชุมชนประมงพื้นบ้านบางเสร่

1. ความรู้เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ชุมชน

ชุมชนบางเสร่กับตำนาน “โจรสลัดบางเสร่”

จากคำบอกเล่าของชาวบ้านบางเสร่ ทำให้ผู้วิจัยทราบว่าชุมชนบางเสร่นั้น เดิมมีชื่อเรียกกันว่า “สำเหร่” เป็นอ่าวเล็ก ๆ ที่ไร่บ้านเรือน ไร่ผู้คน ก่อนที่จะมีผู้คนเข้ามาตั้งรกรากจนกลายเป็นหมู่บ้านนั้น สำเหร่เคยใช้เป็นแหล่งกบดานของโจรสลัดหรือที่ชาวบ้านเรียกกันว่า สลัดน้ำ เนื่องจากพื้นที่รอบ ๆ อ่าวเสียดหีบมีเกาะเล็กเกาะน้อยที่เหมาะสมสำหรับการดักปล้นเรือโดยสารและเรือสินค้า และยังใช้เป็นจุดพักขนถ่ายทรัพย์สินสมบัติและสินค้าที่โจรสลัดดักปล้นมาได้จากเรือ บางครั้งโจรสลัดเหล่านั้นได้พาคนจากเรือที่โดนปล้นมาปล่อยทิ้งไว้บนชายฝั่ง ผู้คนที่รอดชีวิตจากการปล้นฆ่าและผู้คนที่ถูกโจรสลัดปล่อยทิ้งไว้ได้กลายมาเป็นชาวบ้านรุ่นแรกของบางเสร่ และได้ตั้งรกรากบ้านเรือนในเวลาต่อมา

ข้อมูลที่น่าเชื่อถือเกี่ยวกับโจรสลัดในแถบทะเลตะวันออกนั้น ผู้วิจัยได้ศึกษาค้นคว้างานวิชาการเพิ่มเติม สรุปความได้ว่า ในช่วงปลายคริสต์ศตวรรษที่ 17 กรุงศรีอยุธยาได้ค้าขายกับต่างชาติทำให้มีท่าเรือสำหรับแวะพักและค้าขายจำนวนมาก ต่อมาในช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 18 ถือว่าเป็นยุครุ่งเรืองที่สุดของการโจรกรรมทางทะเล ซึ่งกล่าวได้ว่า โจรสลัด คือพ่อค้าประเภทหนึ่งซึ่งหาสินค้าโดยวิธีการปล้น

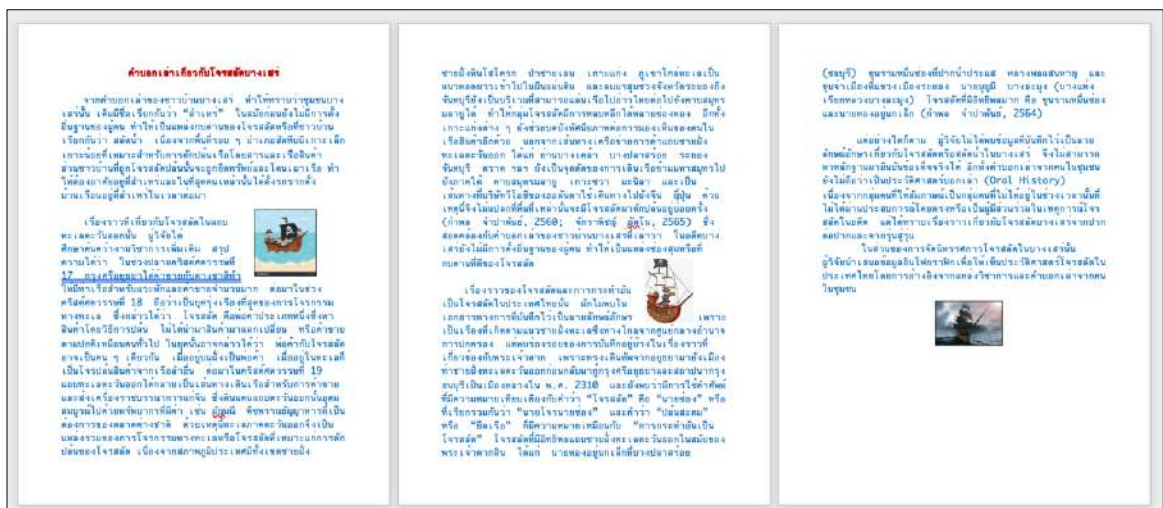
ไม่ได้นำมาสินค้ามาแลกเปลี่ยน หรือค้าขายตามปกติเหมือนคนทั่วไป ในยุคนั้นอาจกล่าวได้ว่า พ่อค้ากับโจรสลัดอาจเป็นคน ๆ เดียวกัน เมื่ออยู่บนฝั่งเป็นพ่อค้า เมื่ออยู่ในทะเลก็เป็นโจรสลัดสินค้าจากเรือลำอื่นต่อมาในคริสต์ศตวรรษที่ 19 แถบทะเลตะวันออกได้กลายเป็นเส้นทางเดินเรือสำหรับการค้าขายและส่งเครื่องราชบรรณาการแก่จีน ซึ่งดินแดนแถบตะวันออกนั้นอุดมสมบูรณ์ไปด้วยทรัพยากรที่มีค่า เช่น อัญมณี พืชพรรณธัญญาหารที่เป็นต้องการของตลาดต่างชาติ ด้วยเหตุนี้ทะเลภาคตะวันออกจึงเป็นแหล่งรวมของการโจรกรรมทางทะเลหรือโจรสลัดที่เหมาะสมแก่การดักปล้นของโจรสลัด เนื่องจากสภาพภูมิประเทศมีทั้งเขตชายฝั่ง ชายฝั่งหินโสโครก ป่าชายเลน เกาะแก่ง ภูเขาใกล้ทะเลเป็นแนวทอดยาวเข้าไปในพื้นแผ่นดิน และลมมรสุมช่วงจังหวัดระยองถึงจันทบุรียังเป็นบริเวณที่สามารถแล่นเรือไปอ่าวไทยต่อไปยังคาบสมุทรมลายูได้ ทำให้กลุ่มโจรสลัดมีการหลบหลีกได้หลายช่องทาง อีกทั้งเกาะแก่งต่าง ๆ ยังช่วยบดบังทัศนียภาพต่อการมองเห็นของคนในเรือสินค้าอีกด้วย นอกจากเส้นทางเรือค้าขายการค้าแถบชายฝั่งทะเลตะวันออก ได้แก่ ย่านบางคล้า บางปลาสร้อย ระยอง จันทบุรี ตราด ฯลฯ ยังเป็นจุดตัดของการเดินเรือข้ามมหาสมุทรไปยังภาคใต้ คาบสมุทรมลายู เกาะชวา มะนิลา และเป็นเส้นทางที่บริษัทวิโอซีของฮอลันดาใช้เดินทางไปยังจีน ญี่ปุ่น ด้วยเหตุนี้จึงไม่แปลกที่พื้นที่เหล่านั้นจะมีโจรสลัดมาดักปล้นอยู่บ่อยครั้ง (กำพล จำปาพันธ์, 2560; จักรพิชญ์ อัทธโน, 2565) ซึ่งสอดคล้องกับคำบอกเล่าของชาวบ้านบางเสร่ที่เล่าว่า ในอดีตบางเสร่ยังไม่มี การตั้งถิ่นฐานของผู้คน ทำให้เป็นแหล่งซ่อนสมหรือที่กบดานที่ดีของโจรสลัด

เรื่องราวของโจรสลัดและการกระทำอันเป็นโจรสลัดในประเทศไทยนั้น มักไม่พบในเอกสารทางการที่บันทึกไว้เป็นลายลักษณ์อักษร เพราะเป็นเรื่องที่เกิดตามแนวชายฝั่งทะเลซึ่งห่างไกลจากศูนย์กลางอำนาจการปกครอง แต่พบร่องรอยของการบันทึกอยู่บ้างในเรื่องราวที่เกี่ยวข้องกับพระเจ้าตาก เพราะทรงเดินทัพจากอยุธยาไปยังเมืองท่าชายฝั่งทะเลตะวันออกก่อนกลับมากรุงเทพฯ หรืออยุธยาและสถาปนากรุงธนบุรีเป็นเมืองหลวงใน พ.ศ. 2310 และยังพบว่ามีการใช้คำศัพท์ที่มีความหมายเทียบเคียงกับคำว่า “โจรสลัด” คือ “นายซ่อง” หรือที่เรียกรวมกันว่า “นายโจรนายซ่อง” และคำว่า “ปล้นสะดม” หรือ “ยึดเรือ” ก็มีความหมายเหมือนกับ “การกระทำอันเป็นโจรสลัด” โจรสลัดที่มีอิทธิพลแถบชายฝั่งทะเลตะวันออกในสมัยของพระเจ้าตากสิน ได้แก่ นายทองอยู่ณเล็กที่บางปลาสร้อย (ชลบุรี) ขุนรามหมื่นซ่องที่ปากน้ำประแส หลวงพลแสนหาญ และขุนจำเมืองที่แขวงเมืองระยอง นายบุญมี บางละมุง (บางแห่งเรียกหลวงบางละมุง) โจรสลัดที่มีอิทธิพลมาก คือ ขุนรามหมื่นซ่องและนายทองอยู่ณเล็ก (กำพล จำปาพันธ์, 2564)

แต่อย่างไรก็ตาม ผู้วิจัยไม่ได้พบข้อมูลที่บันทึกไว้เป็นลายลักษณ์อักษรเกี่ยวกับโจรสลัดหรือสลัดน้ำในบางเสร่ จึงไม่สามารถหาหลักฐานมายืนยันข้อเท็จจริงได้ อีกทั้งคำบอกเล่าจากคนในชุมชนยังไม่ถือ

ว่าเป็นประวัติศาสตร์บอกเล่า (Oral history) เนื่องจากกลุ่มคนที่ให้สัมภาษณ์เป็นกลุ่มคนที่ไม่ได้อยู่ในช่วงเวลานั้นที่ไม่ได้ผ่านประสบการณ์โดยตรงหรือเป็นผู้มีส่วนร่วมในเหตุการณ์จริงในอดีต แต่ได้ทราบเรื่องราวเกี่ยวกับโจรสลัดบางเส้นจากปากต่อปากและจากรุ่นสู่รุ่น

ในส่วนของการจัดนิทรรศการโจรสลัดในบางเส้นนั้น ผู้วิจัยนำเสนอข้อมูลอินโฟกราฟิกและสารสนเทศดิจิทัลในรูปแบบของ QR code เพื่อให้เห็นประวัติศาสตร์โจรสลัดในประเทศไทยโดยการอ้างอิงจากคำบอกเล่าจากคนในชุมชนและแหล่งวิชาการเป็นหลัก

ภาพที่ 10 ตัวอย่างเนื้อหาบางส่วนเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ชุมชน

2. ความรู้เกี่ยวกับบุคคลสำคัญในความทรงจำของชุมชนบางเส้น หลวงพ่ทองอยู่ จนทสลาโร พระเกจิชื่อดังในภูมิภาคตะวันออก

หลวงพ่ทองอยู่ จนทสลาโร มีนามเดิมว่า ทองอยู่ บุญเรือง เกิดที่บ้านบางเสร์ บิดาชื้อฝิ่ง มารดาชื่อฮุ้น เกิดเมื่อวันที่ 15 มกราคม 2430 มีพี่น้อง 8 คน ในสมัยเด็กครอบครัวของท่านได้อพยพไปทำมาหากินที่ตำบลบางเหี้ย (คลองด่าน) อำเภอบางบ่อ จังหวัดสมุทรปราการ หลวงพ่ทองอยู่อุปสมบทครั้งแรกเมื่อปี พ.ศ. 2450 ณ วัดโคธาวารี (วัดบางเหี้ย) โดยมีพระอุปัชฌาย์คือ พระครูพิพัฒน์โรธกิจ (ปาน) วัดบางเหี้ย ได้ศึกษาพระธรรมวินัยและคถาอาคมต่าง ๆ จากหลวงพ่ปาน จากนั้นท่านออกเดินธุดงค์ไปกับหลวงพ่ปานตลอดระยะเวลา 8 พรรษา เมื่อหลวงพ่ปานมรณภาพหลวงพ่ทองอยู่ได้ลาสิกขาบทตามโยมบิดาของท่านมาที่บ้านบางเสร์ และใช้ชีวิตฆราวาสเป็นเวลาไม่น้อยกว่า

6 ปี จนถึงปี พ.ศ. 2463 ได้อุปสมบทอีกครั้ง ณ วัดบางเส่องคาราม โดยมีพระอุปัชฌาย์คือ พระครูวรเวทมนี (อี พุทฺธสโร) วัดสัจฺจตฺตวิบูลย์ ได้รับฉายาทางธรรมว่า “จันทสาโร” เมื่ออุปสมบทแล้วได้ยู่ศึกษาเล่าเรียนพุทธาคมต่าง ๆ และออกธุดงค์ไปตามจังหวัดต่าง ๆ เป็นเวลาหลายสิบปี

ในช่วงเวลาที่หลวงพ่อกองอยู่ออกธุดงค์นั้น ท่านได้ศึกษาวิชาอาคมต่าง ๆ จากพระเกจิอาจารย์หลายท่าน ดังนี้

- พระครูพิพัฒนโรธกิจ (ปาน) จังหวัดสมุทรปราการ ได้ศึกษาการสร้างวัตถุมงคลและการสร้างเครื่องรางของขลังตำรับโบราณจากหลวงพ่อบาน
- หลวงพ่ออี วัดสัจฺจตฺตวิบูลย์ จังหวัดชลบุรี ได้ศึกษาการสมณะวิปัสสนากรรมฐานและการสร้างปลัดขิก
- หลวงพ่อนิต วัดท่ากง จังหวัดตราด ได้ศึกษาการทำฝ้ายันต์และตะกรุด
- หลวงพ่อโต วัดเขาซากกระโดน จังหวัดระยอง ได้ศึกษาวิชาอาคมต่าง ๆ
- หลวงพ่อดวง และหลวงพ่อบุญ เกาะสมุย จังหวัดสุราษฎร์ธานี ได้ศึกษาวิชาอาคมต่าง ๆ

เมื่อครั้งที่หลวงพ่อกองอยู่ดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาสวัดบางเส่องคารามนั้น ท่านตั้งอยู่ในเมตตาธรรม มักน้อย สันโดษ เป็นที่เคารพของชาวบ้านและชื่อเสียงของหลวงพ่อกองอยู่ได้รัลือไปทั่ว ทั้งนี้ท่านยังเก่งในศาสตร์ทางด้านวิชาคม การปลุกเสกวัตถุมงคล ซึ่งวัตถุมงคลเหล่านั้นมีความเชื่อหรือพุทธคุณเด่นด้านคงกระพันชาตรี ที่รัลือกันในชุมชนบางเส่องมาเป็นเวลานาน เช่น รุ่งกระเบนธง พระสามหน้า เนื้อแร่เกาะล้าน พระผงพิมพ์สมเด็จ พระปิดตา เป็นต้น อีกทั้งหลังหลวงพ่อกองอยู่มรณภาพ ท่านเป็นพระเกจิอีกรูปหนึ่งที่สังขารร่างกายไม่เนาเปื่อย

เมื่อปี พ.ศ. 2502 วัดสามัคคีบรรพตได้สร้างขึ้นด้วยความร่วมแรงร่วมใจของชาวบ้าน และต่อมาในปี พ.ศ. 2514 ท่านได้เริ่มสร้างอุโบสถของวัดบางเส่องคาราม แต่ยังไม่ทันเสร็จหลวงพ่อกองอยู่ได้มรณภาพด้วยโรคชราเมื่อวันที่ 23 กุมภาพันธ์ 2516 รวมอายุของหลวงพ่อกองอยู่ได้ 86 ปี 53 พรรษา (คู่มือทำวัตรสวดมนต์แปล วัดบางเส่องคาราม, ม.ป.ป., หน้า 2-3)

ภาพที่ 11 พระอธิการทองอยู่ จนทสาโร อดีตเจ้าอาวาส วัดบางเส่องคาราม

ในส่วนของการจัดนิทรรศการหลวงพ่ทองอยู่ วัดบางเส่องคารามในแหล่งเรียนรู้นั้น ผู้วิจัยนำเสนอข้อมูลอินโฟกราฟิกเพื่อให้เห็นประวัติของหลวงพ่ รวมถึงการจัดแสดงตัวอย่างวัตถุมงคลและเครื่องรางของขลังที่ปลุกเสกโดยหลวงพ่ทองอยู่

หม่อมราชวงศ์พงศ์อมร กฤดากร ต้นกำเนิดกีฬาตกปลาบางเส่อง

ในส่วนของคุณข้อมูลส่วนตัวของหม่อมราชวงศ์พงศ์อมร กฤดากร นั้น ผู้วิจัยไม่สามารถค้นหาได้จากเอกสารที่เป็นลายลักษณ์อักษรได้ จึงจำเป็นต้องใช้การสัมภาษณ์กับบุคคลที่เกี่ยวข้องกับท่านในสมัยที่ท่านยังมีชีวิตอยู่ ผู้วิจัยได้รับความอนุเคราะห์ข้อมูลและภาพถ่ายส่วนตัวของหม่อมราชวงศ์พงศ์อมร กฤดากร จากหม่อมราชวงศ์วิวรรณ เศรษฐบุตร (วรวรรณ) น้องสาวต่างบิดาของท่าน และนอกจากนี้ ผู้วิจัยยังได้รับการอนุญาตจากหม่อมราชวงศ์วิวรรณ เศรษฐบุตร (วรวรรณ) ให้สามารถเผยแพร่ข้อมูลต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับท่านต่อสาธารณชนได้

หม่อมราชวงศ์พงศ์อมร กฤดากร เกิดเมื่อ 19 ธันวาคม พ.ศ. 2459 ณ กรุงปารีส ประเทศฝรั่งเศส เป็นบุตรของพลโท หม่อมเจ้าอมรทัต กฤดากรกับหม่อมพร้อยสุพิน วรวรรณ ณ อยุธยา หม่อมราชวงศ์พงศ์อมรมีพี่สองสองคน คือ หม่อมราชวงศ์หญิงไพเราะ กฤดากร และหม่อมราชวงศ์หญิงเพลินจิตรี กฤดากร และมีพี่สาวต่างมารดา คือ หม่อมราชวงศ์สุทัศน์ กฤดากร และพี่สาวต่างบิดา คือ หม่อมราชวงศ์วิวรรณ เศรษฐบุตร (วรวรรณ)

ภาพที่ 12 พลโท หม่อมเจ้าอมรทัต กฤดากร
(หม่อมเจ้าอมรทัต กฤดากร, 2566)

ภาพที่ 13 หม่อมพริ้วสุพิน วรวรรณ ณ อยุธยา
(ชมรมสายสกุลขุนนาค, 2548)

ภาพที่ 14 หม่อมราชวงศ์พงศ้อมร กฤดากร ในวัยเด็กกับราชสกุลเทวกุล ขุนนาค และกฤดากร
(ประชุมพงศาวดารภาค 45 รวมจดหมายเหตุเรื่องทูตไทยไปประเทศอังกฤษ
เมื่อ พ.ศ. 2400, 2471)

อธิบายนามในรูปใหม่
ที่ค้นพบที่วังไกลกังวลเขาชะเมา

ชั้น ๑ นายทิเทพเฉลิม ขุนนาค บุตรร้อยตรีเทพธิดาศรีธรรมภักดี
วัน ขุนนาค เป็รขุณ เกิดเมื่อวันที่ ๑๑ ตุลาคม ๒๔๖๗ พ.ศ. ๒๕๑๗
ถึงแก่กรรมวันที่ ๑๑ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๖๗

ชั้น ๒

- ๑ หม่อมราชวงศ์กฤดากร เฉลี่ยชา ศ.ร. ในนามเจ้าอมรทัต
- ๒ หม่อมราชวงศ์หญิง ศักดิ์ใจ เทวกุล เฉลี่ยชา
- ๓ แพ้ว อิกานต์ศรีธรรมาธิเทพเฉลิม ขุนนาค
- ๔ หม่อมราชวงศ์ชาย อังคนัด เทวกุล เฉลี่ยชา
- ๕ หม่อมพริ้ว ณ อยุธยา ศ.ร. ในพระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าประไพยประณี
- ๖ หม่อมราชวงศ์หญิง พิสุทธิภย เทวกุล เฉลี่ยชา

ชั้น ๓

- ๑ หม่อมราชวงศ์หญิง โประ กฤดากร ณ อยุธยา
- ๒ หม่อมราชวงศ์หญิง เจริญศักดิ์ กฤดากร ณ อยุธยา

ชั้น ๔

- ๑ หม่อมราชวงศ์หญิงเทพ เทวกุล ณ อยุธยา
- ๒ หม่อมราชวงศ์หญิง นันท เทวกุล ณ อยุธยา
- ๓ หม่อมราชวงศ์หญิง นันท เทวกุล ณ อยุธยา
- ๔ หม่อมราชวงศ์หญิง เฉลิมวันาน เทวกุล ณ อยุธยา
- ๕ หม่อมราชวงศ์หญิงไทย เทวกุล ณ อยุธยา
- ๖ หม่อมราชวงศ์หญิงศรี เทวกุล ณ อยุธยา
- ๗ หม่อมราชวงศ์หญิงกมล กฤดากร ณ อยุธยา

หม่อมราชวงศ์พงศ้อมร กฤดากร สมรสกับคุณหญิงอุไร กฤดากร ซึ่งเป็นธิดาของพระนารายณ์ (เอี่ยม) นิติพน และคุณระเบียบ นิติพน หม่อมราชวงศ์พงศ้อมรกับคุณหญิงอุไร มีโอรสและธิดารวมกันทั้งสองคน

หม่อมราชวงศ์พงศ้อมร กฤดากร ได้ใช้ชีวิตอย่างเรียบง่ายที่บางเสร่ แวดล้อมด้วยธรรมชาติอย่างทะเล และขุนเขา ท่านมีอุปนิสัยที่ทั้งมีความเฉียบฉลาด กล้าหาญ และมีความเมตตากรุณาต่อชาวบ้านบางเสร่อย่างยิ่ง นอกจากนี้ท่านชอบเล่นดนตรีเป็นอย่างมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่ง “กลองชุด” และชอบเล่นกีฬาขี่ม้า

ความทรงจำของคนในชุมชนที่มีค่าที่สุดเกี่ยวกับหม่อมราชวงศ์พงศ้อมร กฤดากร ที่มีต่อชุมชนบางเสร่คงจะเป็นเรื่องที่ท่านมีความห่วงใยต่อชาวบ้านบางเสร่ โดยเฉพาะในด้านการจัดการที่อยู่อาศัย และที่ดินทำกินในยุคสมัยนั้น ซึ่งท่านตระหนักว่าปัญหาด้านที่อยู่อาศัยของชาวบ้านนั้นเป็นปัญหาสำคัญเนื่องด้วยพื้นที่บางเสร่สมัยนั้น ชาวบ้านยังไม่มีโฉนดที่ดิน เพื่อให้เกิดความมั่นคง และความเป็นอยู่ที่แน่นอนของชาวบ้าน ท่านได้ติดต่อประสานงานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเพื่อช่วยเหลือเรื่องการขออนุญาตที่ดินให้กับคนในชุมชน นับตั้งแต่นั้นเป็นต้นมาชาวบ้านบางเสร่ได้มีเอกสารสิทธิ์สำหรับการครอบครองที่ดิน ซึ่งอาจกล่าวได้ว่าเป็นผลงานของท่านเป็นคุณูปการอันใหญ่หลวงให้กับชาวบ้านบางเสร่

นอกจากนี้ท่านยังได้ริเริ่มสร้างรีสอร์ทขนาดใหญ่ในบางเสร่ และการดำเนินการด้านกิจการรีสอร์ทของท่านส่งผลทำให้เกิดการจ้างงานในพื้นที่บางเสร่ เพื่อให้ชาวบ้านบางเสร่ได้มีอาชีพการงานทำในพื้นที่และมีรายได้อย่างต่อเนื่อง ซึ่งนับได้ว่าเป็นการส่งเสริมการประกอบอาชีพในพื้นที่บางเสร่ ช่วยสร้างโอกาสให้กับชาวบ้าน เพิ่มโอกาสในการทำงานอย่างมั่นคง ในขณะเดียวกันกิจการรีสอร์ทได้ถูกพัฒนาต่อยอด และจัดกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อการเชื่อมโยงกับการท่องเที่ยว เป็นโอกาสในการยกระดับการท่องเที่ยว และเป็นช่องทางการสร้างรายได้ให้กับชาวบ้านบางเสร่มาจนถึงยุคปัจจุบัน

ภาพที่ 15 ทิวทัศน์ของหาดบางเสร่ ณ Bangsaray Big Game Fishing Resort

ภาพที่ 16 หม่อมราชวงศ์พงศ์อมร กฤดากรกับกีฬาขี่ม้า

นอกจากนี้ ผู้วิจัยได้ค้นพบบทความเกี่ยวกับบางเสร์ เรื่อง When the Sleep Village of Bangsaray was Hooked on Big Game Fishing ที่เขียนโดย Colin Hastin ในบทความดังกล่าวได้กล่าวถึงหม่อมราชวงศ์พงศ่อมร กฤตากร ในฐานะที่พระองค์เป็นผู้สร้างตำนานกีฬาตกปลาของบางเสร์ ไว้ดังรายละเอียดต่อไปนี้ (Hastin, 2021)

ในระหว่างปี พ.ศ. 2503 – 2513 ชุมชนบางเสร์เป็นแหล่งสำคัญที่มีชื่อเสียงด้านกีฬาตกปลาขนาดใหญ่ในประเทศไทย และยังเป็นเจ้าภาพสำคัญในการแข่งขันตกปลานานาชาติในแต่ละปี นอกจากนี้บางเสร์ยังเป็นสถานที่สำหรับการจัดงานเลี้ยงและเป็นพื้นที่ทางสังคมที่สำคัญสำหรับการพบปะกันระหว่างชาวต่างชาติ บุคคลสำคัญ และกลุ่มเชื้อพระวงศ์จากกรุงเทพฯ

ในกลุ่มของเชื้อพระวงศ์นั้น พระองค์หนึ่งที่เป็นที่รู้จักและมีชื่อเสียงสำหรับชาวต่างประเทศคือ หม่อมราชวงศ์พงศ่อมร กฤตากร ซึ่งรู้จักกันในนาม “คุณสติ๊ก” ผู้ก่อตั้งสโมสรตกปลาบางเสร์ (Bangsaray Fishing Club) และ Bangsaray Big Game Fishing Resort ในช่วงปี พ.ศ. 2503 ในปัจจุบัน Bangsaray Big Game Fishing Resort ได้เปลี่ยนชื่อเป็น Bangsaray Beach Club ที่เต็มไปด้วยความทรงจำเกี่ยวกับกีฬาตกปลาในอดีตของบางเสร์ โดยสะท้อนได้จากภาพถ่ายเก่า ๆ ที่หม่อมราชวงศ์พงศ่อมรได้บันทึกเอาไว้ และยังคงแขวนไว้ที่ฝาผนังของ Bangsaray Beach Club โดยเฉพาะภาพถ่ายของปลาขนาดใหญ่ที่ตกได้ในบางเสร์ในยุคสมัยนั้น ปลาที่ใหญ่ที่สุดคือ ปลาฉลามหัวค้อน (Hammerhead Shark) ที่มีน้ำหนักมากกว่า 320 กิโลกรัม ซึ่งชาวประมงจับได้ในปี 2515

ในยุคนั้นอาจกล่าวได้ว่าหม่อมราชวงศ์พงศ่อมร กฤตากร เป็นผู้บุกเบิกการแข่งขันกีฬาตกปลาที่ใหญ่ที่สุดในประเทศ โดยเริ่มจากการที่ท่านรับผิดชอบงานเกี่ยวกับการก่อสร้างที่พักเรือไทย และรับเหมาก่อสร้าง ออกแบบก่อสร้างถนน และในช่วงเวลาว่างท่านมักจะออกไปตกปลาในทะเล ความทรงจำที่ดีที่สุดของท่านคือ การตกปลากระโทง (Marlin) ที่หนัก 90 กิโลกรัมได้ ทำให้ชื่อเสียงของท่านเป็นที่เลื่องลือ และจากนั้นเป็นต้นมา กีฬาตกปลาที่บางเสร์ได้กลายเป็นกีฬายอดนิยมสำหรับนักตกปลาชาวต่างชาติและชาวกรุงเทพฯ ในช่วงเวลาเดียวกันที่กองทัพสหรัฐฯ ที่เข้ามาตั้งฐานทัพที่อุตะเถา หม่อมราชวงศ์พงศ่อมรได้ทำสัญญากับทหารอเมริกันเพื่อครอบครองอาคารหลังก่อสร้างเสร็จ โดยตั้งชื่ออาคารนั้นว่า Bangsaray Big Game Fishing Club และจัดให้มีการแข่งขันกีฬาตกปลาเป็นประจำทุกปี

รีสอร์ทขนาดใหญ่แห่งนี้เป็นแห่งเดียวในบางเสร์ที่ให้บริการสำหรับนักตกปลา มีสระว่ายน้ำ ห้องอาหาร บาร์ ที่พักจำนวน 50 ห้องที่สามารถรับรองแขกได้ถึง 100 คน อีกทั้งยังมีท่าจอดเรืออีกด้วย ในช่วงปี พ.ศ. 2518 หม่อมราชวงศ์พงศ่อมรล้มป่วยลง และได้ตระหนักว่า Bangsaray Big Game Fishing Club ต้องการเงินทุนและการบริหารจัดการแบบมืออาชีพเพื่อให้กลับมายิ่งใหญ่ในกีฬาตกปลาอีกครั้ง ในปี พ.ศ. 2538 หม่อมราชวงศ์พงศ่อมรถึงแก่กรรม ต่อมานายเดวิด โกลเดน (David

Goulden) ได้เข้ามารับช่วงต่อสัญญาเช่าอาคารดังกล่าว แล้วเปลี่ยนชื่อเป็น Bangsaray Club และยังคงดำเนินธุรกิจร้านอาหารมาจนถึงปัจจุบัน แต่ไม่มีการจัดกิจกรรมแข่งขันกีฬาตกปลาอีกต่อไป

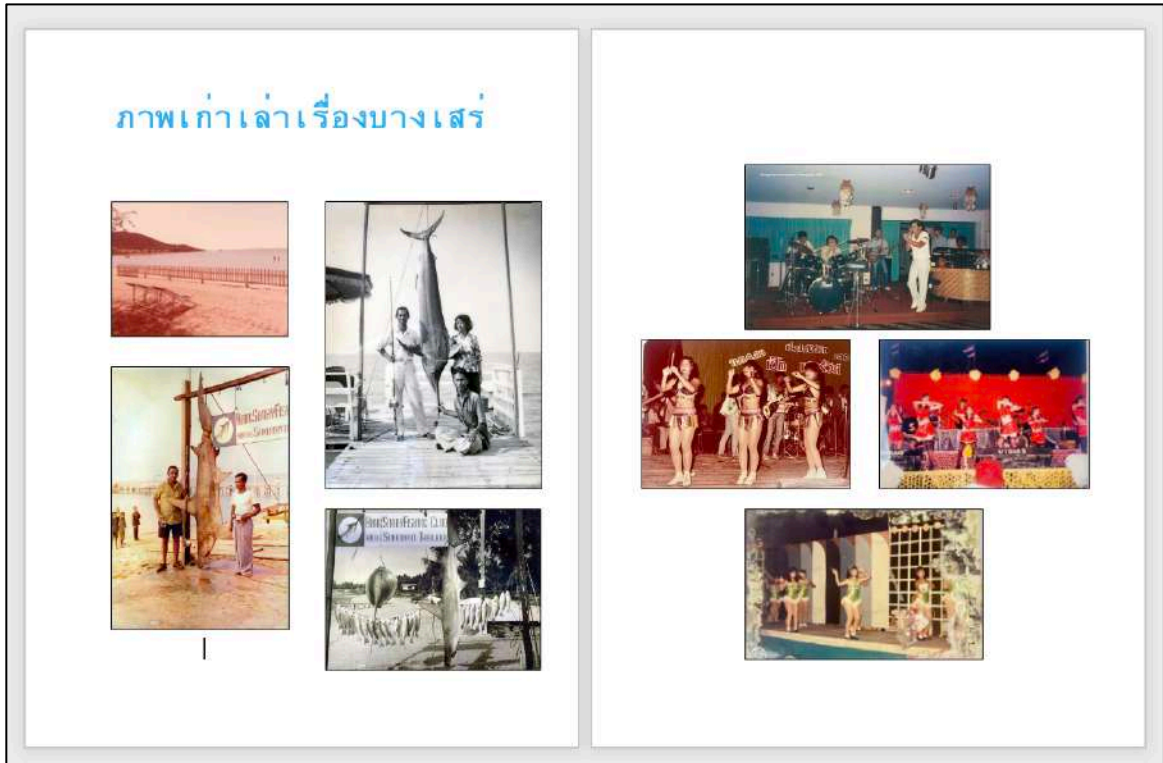

ภาพที่ 17 หม่อมราชวงศ์พงศ่อมร กฤดากรและคุณหญิงอุไร กฤดากร กับปลากระโทงยักษ์

ภาพที่ 18 หม่อมราชวงศ์พงศ์อมร กฤดากร และชาวต่างชาติกับปลาหลายหลากพันธุ์ที่ตกได้จากทะเลบางเสร่

ในส่วนของการจัดนิทรรศการที่เกี่ยวกับหม่อมราชวงศ์พงศ์อมร กฤดากรในแหล่งเรียนรู้นั้น ผู้วิจัยนำเสนอสารสนเทศดิจิทัลในรูปแบบของ QR code เพื่อให้เห็นประวัติของท่านที่เกี่ยวข้องกับชุมชนบางเสร่ รวมทั้งการแสดง “ภาพเก่าเล่าเรื่องบางเสร่” ที่เป็นคอลเลคชันภาพเก่าที่ได้มาจากครอบครัวของผู้วิจัยได้รับการอนุญาตจากหม่อมราชวงศ์วิวรรณ เศรษฐบุตร (วรวรรณ) น้องสาวต่างบิดาของท่านให้สามารถเผยแพร่ต่อสาธารณชนได้

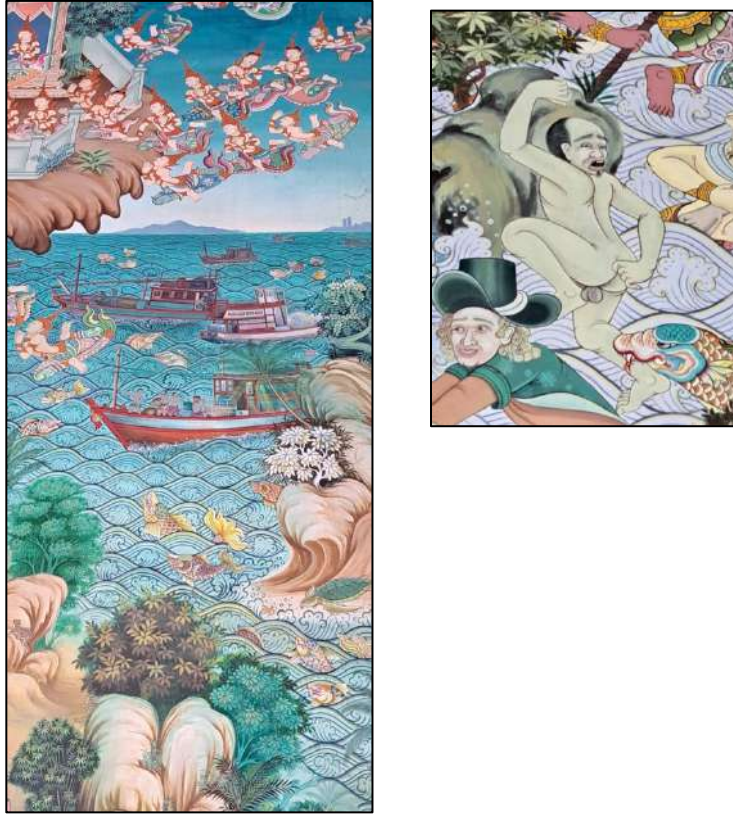
ภาพที่ 19 ตัวอย่างเนื้อหาบางส่วนเกี่ยวกับบุคคลสำคัญในชุมชน

3. ความรู้เกี่ยวกับศิลปวัฒนธรรมชุมชนบางเสร่

วัดบางเสร่คงคาราม

วัดบางเสร่คงคารามเป็นวัดแห่งแรกในชุมชนบางเสร่ ตั้งอยู่แถบบ้านล่าง หรือหมู่บ้านชายทะเล วัดนี้สร้างขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 2400 โดยนายหยี-นางแหน คงชาน และนายสงกรานต์-นางทุ่มอินอนงค์ เป็นผู้ถวายที่ดินกว่า 20 ไร่เพื่อสร้างวัด ภายในอุโบสถประดิษฐานพระพุทธรชินราชขนาดหน้าตัก 4 ศอก 9 นิ้ว และมีศาลาที่ประดิษฐานรูปหล่อของหลวงพ่อทองอยู่ พระเกจิชื่อดังในบางเสร่ซึ่งเป็นอดีตเจ้าอาวาส

คนในชุมชนเรียกวัดนี้ว่า “วัดโน” หรือ “วัดบางเสร่โน” บ้างก็เรียกว่า “วัดหลวงพ่อทองอยู่” เนื่องจากชาวบางเสร่มีความเคารพนับถือและศรัทธาในหลวงพ่อทองอยู่ อดีตเจ้าอาวาสผู้มีศิลาจารวัตรอันงดงามมาด้วยเมตตาธรรม (สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดชลบุรี, 2563, หน้า 11)

ภาพที่ 20 ภาพจิตรกรรมฝาผนังวัดบางเสร่คงคารามที่สะท้อนภาพประมงพื้นบ้าน

วัดสามัคคีบรรพต (วัดบางเสร่นอก)

วัดสามัคคีบรรพต เป็นวัดที่สร้างขึ้นจากความศรัทธาของชาวบ้านบางเสร่ที่มีต่อหลวงพ่อทองอยู่ เป็นวัดที่ตั้งอยู่ในสถานที่ที่เงียบสงบที่หลวงพ่อมานั่งวิปัสสนากัมมัฏฐานบนชายเขา เริ่มแรกนั้นนายอ้วน มาตี ชาวบ้านบางเสร่สร้างกุฏิหลังคามุงจากถวายให้หลวงพ่อได้ใช้ในการปฏิบัติธรรม ต่อมาในปี พ.ศ. 2496 คุณแฉ่งน้อย จรัสวัฒน์ ซึ่งเดินทางมาจากกรุงเทพฯ เกิดความเลื่อมใสศรัทธาในการปฏิบัติธรรม ของหลวงพ่อทองอยู่ จึงได้สอบถามกับหลวงพ่อเพื่อต้องการสร้างวัดถวาย แต่หลวงพ่อได้ให้ความเห็นว่าเป็นในละแวกเดียวกันนี้มีวัดบางเสร่คงคารามอยู่ก่อนแล้ว คงมีอาจสร้างเป็นวัดขึ้นมาอีกแห่งได้ อาจจัดสร้างได้เพียงแค่สำนักสงฆ์เท่านั้น ต่อมาผู้ใหญ่จรัส โอชะกลิ่น พระภิกษุนามวิสุทธิสีโล และคุณแม่หวล พึ่งแสวงสุข ได้ร่วมกันถวายที่ดิน รวมถึงคุณแฉ่งน้อยได้ซื้อที่ดินเพิ่มรวมกันจำนวนทั้งสิ้น 12 ไร่เศษ หลังจากนั้นชาวบ้านได้ร่วมกันสร้างกุฏิถาวรขึ้นถวายหลวงพ่อทองอยู่อีก 15 หลัง จนกระทั่งปี พ.ศ.

2508 ชาวบ้านจึงขอให้หลวงพ่อทองอยู่ยื่นขออนุญาตและได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมาเป็นวัดในที่สุด (สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดชลบุรี, 2563, หน้า 12)

ภาพที่ 21 วัดสามัคคีบรรพต

ประเพณีสงกรานต์ วันไหล บางเสร่

ช่วงวันที่ 13-16 เมษายนของทุกปี เป็นเวลาของประเพณีสงกรานต์ตามปกติของคนไทย แต่ในจังหวัดชลบุรีนั้นหลังวันสงกรานต์จะเป็น “วันไหล” สงกรานต์ในชลบุรีนั้นเดิมเรียกว่า “ก่พระทรายน้ำไหล” ต่อมาเรียกสั้น ๆ ว่า ประเพณีวันไหล มีกำหนดวันที่จัดงานไล่เรียงตามพื้นที่ต่อไปนี้ วันที่ 16-17 เมษายน 2566 งานวันไหลบางแสน วันที่ 18 เมษายน 2566 งานวันไหลนาเกลือ วันที่ 19 เมษายน 2566 งานวันไหลพัทยา และวันที่ 20 เมษายน 2566 วันไหลบางเสร่

งานประเพณีสงกรานต์วันไหลบางเสร่ เป็นประเพณีแห่งความรื่นเริงของคนในชุมชนบางเสร่ เป็นช่วงเวลาของการพักผ่อน และประกอบพิธีกรรมของชุมชน หลังจากเสร็จสิ้นงานสงกรานต์แล้ว ในวันถัดไปจะถือว่าเป็น “วันไหล” การจัดงานประเพณีสงกรานต์วันไหลบางเสร่ของชาวบางเสร่นั้น ได้ปฏิบัติสืบต่อกันมากกว่า 40 ปี เดิมจัดขึ้นในวัดบางเสร่คงคาราม จัดให้มีกิจกรรมทำบุญวันตรุษ 3 วัน เมื่อถึงเดือน 4 วันแรม 14 ค่ำ และวันขึ้น 15 ค่ำของเดือน 5 ต่อมาจัดเพิ่มขึ้นเป็น 5 วัน จะมีการนิมนต์พระมาสวดทำบุญเพื่อความสงบเรียบร้อย นอกจากนี้ยังมีการขนทรายเข้าวัดสำหรับการก่อสร้างเสนาสนะ หรือซ่อมแซมศาสนาสถานต่างๆ ซึ่งวัดบางเสร่คงคารามตั้งอยู่ใกล้ชายหาดบางเสร่ คนในชุมชนจึงร่วมมือร่วมใจขนทรายเข้าวัดและก่อเป็นพระเจดีย์ทราย นอกจากนี้ยังมีการจัดการละเล่นต่างๆ การแสดงรื่นเริง ชกมวยทะเล มวยไทย ประชาชนชาวตำบลบางเสร่ ได้ยึดถือปฏิบัติตามประเพณีตามประเพณีวันไหลในช่วงเทศกาล

สงกรานต์สืบทอดกันมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ในปัจจุบันเทศบาลตำบลบางเสร่เป็นผู้รับผิดชอบหลักในการจัดงานสงกรานต์บางเสร่ และสืบทอดการจัดงานประเพณีให้เป็นไปตามความเหมาะสม โดยเปลี่ยนสถานที่จากวัดบางเสร่คงคาราม เป็นชายหาดบางเสร่ เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวของชายหาดบางเสร่ โดยจัดขึ้นระหว่างวันที่ 15 - 20 เมษายนของทุกปี (สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดชลบุรี, 2559)

จากการทำสนทนากลุ่มกับชาวบ้านบางเสร่เกี่ยวกับความทรงจำเก่า ๆ ในชุมชน พบว่า ในอดีตย้อนกลับไปเกือบ 20 ปีชาวบ้านบางเสร่มีการละเล่นพื้นบ้านประเภทหนึ่งที่เรียกว่า “การเล่นแม่ศรี” ซึ่งในปัจจุบันไม่มีการละเล่นนี้แล้ว แต่ยังคงเหลืออดีตผู้เล่นที่ทำหน้าที่เป็นคนทรงเพียงคนเดียวในชุมชน ทำให้ผู้วิจัยสนใจการละเล่นพื้นบ้านดังกล่าว ซึ่งได้สูญหายไปจากชุมชนบางเสร่แล้วในปัจจุบัน จากการลงพื้นที่เพื่อสัมภาษณ์อดีตแม่ศรีบางเสร่เมื่อวันที่ 8 มีนาคม 2566 อดีตแม่ศรีคนดังกล่าวได้เล่าความทรงจำเก่า ๆ ให้ผู้วิจัย สรุปได้ว่า ลักษณะของการเล่นแม่ศรีคือการเล่นกับผีหรือการชวนผีมาร่วมเล่นสนุกในวันสงกรานต์ โดยเลือกเล่นตาม “ตรอก” พื้นที่ที่ไม่มีคนเดินหรือไม่มีคนพลุกพล่านหรือพื้นที่ตรงไหนก็ได้ที่มีทางลง หรือเป็นตรอกบ้านคนก็ได้ ข้างถนนก็ได้ เพราะผีจะได้ขึ้นลงได้ง่ายในที่โล่ง ๆ มีข้อห้ามสำหรับแม่ศรีหรือคนทรงคือ ห้ามห้อยพระ ห้ามใส่เครื่องประดับ ลักษณะการเล่นแม่ศรีนั้น ผู้แสดงจะเป็นหญิงล้วน ผู้ที่เล่นเป็นแม่ศรีจะนั่งกลางวงล้อมของลูกคู่บครท้าว (ต่อมาเปลี่ยนมาใช้เป็นเก้าอี้) ผูกผ้าปิดตาในมือถือดอกไม้ ธูป เทียน และมีพี่เลี้ยงหนึ่งคนคอยยืนดูแลอยู่ข้างหลัง ลูกคู่จะร้องเพลงเพื่อเชิญแม่ศรี (ผี) ให้มาเข้าทรง ลูกคู่จะนั่งล้อมวงเคาะจังหวะและร้องเพลงไปด้วย เนื้อเพลงมีดังนี้

(เชิญแม่ศรี) แม่ศรีเอ๋ย แม่ศรีสาวหงส์ เชิญเจ้ามาลง แม่นางสร้อยทอง ชวนพี่ ชวนน้อง เชิญแม่ทองศรีเอ๋ย

(แม่ศรีเข้า) แม่ศรีเอ๋ย แม่ศรีสวยสะ ยกมือไหว้พระ จะมีคนชมขณคิ้วเจ้าก็ต่อ คอเจ้าก็กลม ชักผ้าปิดนม ชมแม่ศรีเอ๋ย แม่ศรีเอ๋ย แม่ศรีเอวกลม ห่มผ้าสีทอง เจ้าลอยละล่อง เข้าไปในห้องไหนเอ๋ย เจ้าลอยละล่อง จะเข้าในห้องใครเอ๋ย เจ้าพวงมาลัย ควรหรือจะไปจากห้อง เจ้าลอยละล่องเข้าในห้องไหนเอ๋ย จะลอยละล่อง จะเข้าในห้องใครเอ๋ย

ภาพที่ 22 การละเล่นแม่ศรีในเทศกาลสงกรานต์ที่วัดพิชัยปุณณาราม จังหวัดอุทัยธานี
เมื่อ พ.ศ. 2510 (สุจิตต์ วงษ์เทศ, 2563)

ตำนานหางเครื่องบางเสร์

หางเครื่องบางเสร์เกิดขึ้นตั้งแต่ปี พ.ศ. 2511 แต่ยังไม่ได้รับความนิยมมากนัก ในยุคแรก ๆ ไม่ได้เรียกว่า หางเครื่อง แต่จะใช้เป็น “การเต้นประกอบเพลง” แทน ซึ่งจะใช้ผู้หญิงเต้นเพียงแค่สองคน เท่านั้น ในปี พ.ศ. 2519 การเต้นเริ่มได้รับความนิยมเพิ่มขึ้นในบางเสร์ มีการสร้างธุรกิจการเต้น ภายในครอบครัว และกลายมาเป็นบ่อเกิดของคณะหางเครื่องอาชีพเป็นคณะแรกในบางเสร์ โดยมีนายทองแถม อินทรวจิตร เป็นผู้ฝึกหัด หางเครื่องบางเสร์เป็นศิลปะการแสดงที่ใกล้เคียงกับรำวง เนื่องจากมีองค์ประกอบการแสดงที่คล้ายคลึงกัน เช่น ดนตรี บทเพลง นักแสดง โอกาสที่แสดง ฯลฯ ใน

ขณะเดียวกันทางเครื่องกับราวก็มี ความแตกต่างกันโดยสิ้นเชิง ยกตัวอย่างเช่น การเดินเข้าจังหวะ รูปแบบการแสดง ทำนองดนตรี ฯลฯ

ทางเครื่องบางเครื่องได้รับความนิยมมากขึ้นในช่วงระหว่างปี 2519-2528 โดยเริ่มมีการขยายคณะ เพิ่มมากขึ้นด้วยการแยกตัวของนักเต้นจากคณะดั้งเดิม (คณะป่าแกม) ที่เคยฝึกหัดนักเต้นในชุมชนบางเครื่อง ในยุคนั้นอดีตนักเต้นเหล่านั้นได้มาเปิดคณะขึ้นมาใหม่จำนวน 6 คณะ คือ คณะเสริมไข่มุก คณะแสง ส่งเสริม คณะแม่ถนอม คณะเจ้แหน คณะพรศิริ และคณะรุ่งโรจน์ ทำให้อาชีพทางเครื่องสามารถสร้าง เศรษฐกิจชุมชนได้เป็นอย่างดี ทำให้เกิดแหล่งสร้างงาน สร้างรายได้ให้เด็กสาวที่เป็นนักเต้น รวมถึงการ สร้างทางเครื่องให้กลายเป็นเอกลักษณ์ที่สำคัญของชุมชนบางเครื่อง ต่อมาในช่วงปี พ.ศ. 2542 เป็นต้นมา เป็นยุคที่ทางเครื่องเริ่มนำเพลงสตริงของนักร้องวัยรุ่นมาใช้ประกอบกับการเต้น โดยปรับเปลี่ยนชื่อจาก ทางเครื่องมาเป็น “แดนซ์เซอร์” ทำให้คณะทางเครื่องบางเครื่องต้องปรับเปลี่ยนครั้งใหญ่ให้สอดคล้องกับบริบท ของการเต้นเพื่อสร้างความบันเทิงให้ตอบสนองความต้องการของผู้ชมทุกกลุ่ม ทุกเพศ และทุกวัย การ เปลี่ยนแปลงดังกล่าวส่งผลให้คณะทางเครื่องหลายคณะต้องปิดตัวลง เนื่องจากไม่สามารถรับภาระกับ ต้นทุนหรือค่าใช้จ่ายที่เพิ่มสูงขึ้นทั้งด้านเครื่องแต่งกาย และการว่าจ้างผู้ฝึกสอนท่าเต้นสมัยใหม่ (วารสารณ บัณฑิต, 2544, หน้า 14, 18-19)

จากการลงพื้นที่เพื่อสัมภาษณ์อดีตทางเครื่องและเจ้าของคณะทางเครื่องซึ่งเป็นหนึ่งใน 6 คณะ ดังรายชื่อข้างต้น ผลการสัมภาษณ์ผู้วิจัยขอสรุปประเด็นสำคัญ ๆ ไว้ดังนี้ (สัมภาษณ์อดีตทางเครื่องและ เจ้าของคณะทางเครื่องบางเครื่อง, วันที่ 8 มีนาคม 2566)

กว่าจะมาเป็นทางเครื่อง

ผู้ให้สัมภาษณ์ได้เล่าให้ฟังว่า แม่ของเธอเคยเป็นราวบางพระและต่อมาย้ายมาอยู่ที่บางเครื่องจึงได้ รู้จักกับ “ครู” (ป่าแกม) ซึ่งเป็นเจ้าของคณะทางเครื่องบางเครื่อง และได้ชักชวนให้เธอเข้ามาฝึกเต้นซึ่งใน ขณะนั้นมีอายุแค่ 11 ปี หลังจากที่ฝึกเต้นอยู่นานนับปีจึงได้เริ่มออกงานครั้งแรกในปี พ.ศ. 2522 ในช่วงปี แรกของการเป็นทางเครื่องนั้น จะอยู่ในตำแหน่งที่เรียกว่า “ตัวแกม” (ตัวสำรอง) จากนั้นก็เป็นนักเต้นตัว จริงในคณะของครูจนอายุครบ 19 ปี และพัฒนาความชำนาญให้กับตนเองจึงออกมาตั้งคณะทางเครื่องเอง ในปี พ.ศ. 2529 โดยมีนักเต้นจำนวนมากกว่า 30 คน (ส่วนใหญ่เป็นเด็กสาวจากภาคอีสานที่มีฝีมือพรณ และหน้าตาดี) และเดินสายรับงานทั่วภูมิภาคโดยแทบจะไม่มีวันหยุดพัก

นักเต้นทางเครื่อง

นักเต้นทั้งหมดเป็นผู้หญิงล้วนที่มีช่วงอายุระหว่าง 12-30 ปี หน้าตาดี บุคลิกดี ร่างกายสมส่วน และมีส่วนสูงที่เหมาะสม สามารถเต้นประกอบจังหวะเพลงต่าง ๆ ได้ ทั้งเพลงลูกทุ่งและสตริง รวมทั้งมี ความสามารถในการใช้จังหวะของเท้าตามจังหวะสากล ซึ่งได้แก่ จังหวะสามช่า ชะชะช่า รุมบ้า เป็น

ต้น ในส่วนของท่าเต้นนั้น เน้นความสวยงามเท่านั้น ไม่เน้นไปในทางยั่วยุกามารมณ์ นอกจากนี้แล้ว ทักษะสำคัญที่ทางเครื่องควรมี คือ การเคลื่อนไหวร่างกายที่สวยงาม มุ่งเน้นการสร้างความปลอดภัย และดึงดูดความสนใจของผู้ชม ข้อห้ามที่สำคัญสำหรับทางเครื่องในยุคแรก ๆ คือ ห้ามให้ผู้ชมเข้ามา พุดคุยและสัมผัสอย่างใกล้ชิด ห้ามนั่งตมกับแขก และห้ามค้าประเวณี

จำนวนของทางเครื่องสำหรับการแสดงในแต่ละชุดนั้นมีจำนวน 4, 6 และ 8 คน (ขึ้นอยู่กับ ความต้องการของผู้ว่าจ้างงาน)

ชุดทางเครื่อง

ชุดทางเครื่องบางเส้นเน้นเสื้อผ้าสีสดใส เนื้อผ้าจะนิ่มพลิ้ว มีทั้งเสื้อผ้าแบบรัดรูป กระโปรงสั้น กระโปรงยาว ในกรณีเสื้อผ้าเปิดเผยสัดส่วนของนักเต้นมากเกินไปก็จะตกแต่งเพื่อปกปิดร่างกายด้วยเชือก ไหม ลูกปัด กระดิ่ง หรือปักเลื่อมซึ่งขึ้นอยู่กับรสนิยมของผู้ตัดเย็บเป็นหลัก ส่วนรองเท้านิยมใส่รองเท้าใบ หรือรองเท้าส้นเตี้ยเพื่อความคล่องตัวในการแสดงท่าทาง ตัวอย่างของชุดทางเครื่องสามารถแสดงได้ดัง ภาพประกอบต่อไปนี้

ภาพที่ 23 หางเครื่องบางเสร์ในยุคปี พ.ศ. 2519-2528

กระแสความนิยมของหางเครื่องบางเสร์

ความสวยงามของหางเครื่องบางเสร์ทำให้เกิดชื่อเสียงเลื่องลือไปทั่ว ทำให้มีผู้ว่าจ้างให้ไปแสดงในงานต่าง ๆ ทั้งภายในจังหวัดชลบุรี พื้นที่ใกล้เคียง รวมไปถึงทั่วภูมิภาคต่าง ๆ ซึ่งถือว่าเป็นยุครุ่งเรืองของหางเครื่องบางเสร์ที่มีอยู่หลายคณะตั้งแต่คณะใหญ่ไปจนถึงคณะเล็กที่เกิดมาจากการแยกตัวของนักเต้นที่มาจากคณะเดิม อาจกล่าวได้ว่าอาชีพหางเครื่องสมัยนั้น (ช่วง พ.ศ. 2519 - 2528) เป็นอาชีพสำคัญที่สร้างรายได้ให้กับครอบครัว จากคำบอกเล่าของอดีตหางเครื่อง พบว่า รายได้ของนักเต้นต่อคนในตอนนั้น ถือว่าดีมาก โดยเฉลี่ยได้ค่าแรงประมาณวันละ 150 200 250 (ขึ้นอยู่กับลักษณะงานที่ว่าจ้าง) ใน

ส่วนของการเดินทางและอาหารการกินนั้นเจ้าภาพหรือผู้ว่าจ้าง จะเป็นผู้รับผิดชอบทั้งหมด งานแสดงส่วนใหญ่เป็นงานที่เกี่ยวกับทหาร งานเลี้ยง งานรื่นเริง งานบวช งานวัด โดยเฉพาะงานปิดทอง ผังลูกนิมิต งานหลวงวัดพ่อโสธร ฉะเชิงเทรา งานศาลากลางชลบุรี ฯลฯ นักเต้นแทบไม่มีวันหยุดพัก เนื่องจากมีงานแสดงทุกวันตั้งแต่เช้าจนกระทั่งมืดค่ำ

เมื่อหางเครื่องได้รับความนิยมเพิ่มมากขึ้น ทำให้นักเต้นในตำบลบางเสร่ไม่เพียงพอ ทำให้เจ้าของคณะต้องไปจัดหาเด็กสาวจากต่างจังหวัด โดยเฉพาะทางภาคเหนือและภาคอีสานมาทำงานและพักอยู่กับเจ้าของคณะ หลังจากนั้นช่วงปี พ.ศ. 2542 เป็นต้นมา หางเครื่องบางเสร่เริ่มเข้าสู่ความขบเซาทั้งด้านภาวะเศรษฐกิจตกต่ำและการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว โดยเฉพาะด้านความบันเทิง จึงเป็นเหตุที่ทำให้คณะหางเครื่องหลายคณะต้องปิดตัวลงในที่สุด

มุมมองของคนในชุมชนเกี่ยวกับหางเครื่องในอดีต

ในยุคแรกคนมักเหมารวมว่าหางเครื่องเป็นกลุ่มคนที่ทำงานไม่เหมาะสม เป็นผู้หญิงที่มีค่าตัว (ขายตัว) เป็นกลุ่มที่เดินกินรำกินที่ไม่ได้รับเกียรติจากสังคม แต่ต่อมาเมื่อหางเครื่องกลายเป็นธุรกิจที่ทำเงินให้กับชุมชน ผู้คนก็เริ่มเปลี่ยนความคิดใหม่และมองหางเครื่องในทางที่ดีขึ้น โดยดูได้จากการที่อนุญาตให้ลูกหลานในครอบครัวได้แต่งงานกับหางเครื่อง

ในปัจจุบันแม้ว่าหางเครื่องบางเสร่ได้กลายเป็นตำนานและไม่ได้รับความนิยมเหมือนในอดีต แต่ยังมีกลุ่มคนที่เกี่ยวข้องไม่ว่าจะเป็นอดีตนักเต้นหางเครื่อง อดีตนักร้อง และช่างตัดเย็บเสื้อผ้า ยังคงมีการรวมตัวกันเพื่อมุ่งมั่นสืบสานการแสดงเก่าแก่ที่สร้างอัตลักษณ์ให้กับบางเสร่ และได้จัดตั้ง “กลุ่มอนุรักษ์ฟื้นฟูศิลปะการแสดงหางเครื่องบางเสร่” โดยการถ่ายทอดให้กับกลุ่มเยาวชนที่เป็นเด็กสาวในชุมชน ได้รู้จัก สืบสาน และเผยแพร่ศิลปะการแสดงของคนรุ่นเก่า การแสดงหางเครื่องของกลุ่มเยาวชนนั้นมักได้รับเชิญให้ไปแสดงตามงานหรือกิจกรรมวัฒนธรรมต่าง ๆ ของชุมชนและในพื้นที่ใกล้เคียง เช่น กิจกรรมของถนนสายวัฒนธรรม งานทอดกฐิน งานผ้าป่า งานมงคลต่าง ๆ ซึ่งเป็นภาพสะท้อนถึงความผูกพันของชุมชนบางเสร่กับตำนานหางเครื่องได้เป็นอย่างดี จากการเปิดบ้านของประธานผู้จัดตั้งกลุ่มอนุรักษ์ฟื้นฟูศิลปะการแสดงหางเครื่องบางเสร่ (และยังเป็นช่างตัดเย็บเสื้อผ้าฝีมือดีของบางเสร่อีกด้วย) ซึ่งเป็นสถานที่จัดเก็บชุดแต่งกายของหางเครื่องให้กับผู้วิจัยเข้าเยี่ยมชม ทำให้ได้เห็นพัฒนาการของชุดหางเครื่องแต่ละช่วงเวลา นอกจากนี้ประธานฯ ได้เสนอความคิดเห็นเกี่ยวกับการจัดแสดงหางเครื่องบางเสร่ในแหล่งเรียนรู้ไว้อย่างน่าสนใจ ดังนี้

“เราอยากให้คนภายนอกหรือนักท่องเที่ยวได้มาสัมผัสชีวิตการเป็นนักเต้นหางเครื่องว่าถึงแม้เสื้อผ้าจะดูเหมือนเป็นชิ้นเล็กชิ้นน้อย หรือดูโป้และย้วยวนสวยตา แต่นักเต้นเขาก็เซฟตัวเอง ไม่ให้แขก

หรือผู้ชมมาวุ่นวาย เสื้อผ้าแต่ละชุดเองก็มีเสน่ห์ คนตัดเย็บก็ตั้งใจทำให้ออกมาได้สวยงามและไม่เหมือนใคร อยากรู้ให้เห็นและสัมผัสชุดที่เป็นตำนานเหล่านั้นจริง ๆ”

ในส่วนของการจัดนิทรรศการทางเครื่องบางเสร์ในแหล่งเรียนรู้ นั้น ผู้วิจัยนำเสนอข้อมูลอินโฟกราฟิกเพื่อให้เห็นพัฒนาการ (Timeline) ของทางเครื่อง รวมถึงการจำลองเวทีทางเครื่อง และมีชุดทางเครื่องของจริงให้ผู้ชมได้สวมใส่ และได้สัมผัสความสวยงามของชุดทางเครื่องและได้สัมผัสถึงชีวิตของนักเต้นที่สร้างตำนานเรื่องชื่อให้กับชุมชนบางเสร์

ภาพที่ 24 ชุดทางเครื่องของกลุ่มอนุรักษ์พื้นฟูศิลปะการแสดงทางเครื่องบางเสร์

กลุ่มผ้าบาติกเนินบรรพต

ในปี พ.ศ. 2548 มีการจัดตั้งกลุ่มผ้าบาติกเนินบรรพต โดยคุณสมพิศ ทรัพย์นา ผู้ใหญ่บ้าน และประธานสตรีอำเภอสตึกหีบในขณะนั้นที่เล็งเห็นว่าสตรีส่วนใหญ่ในชุมชนบางเสร์อยู่ในภาวะการว่างงาน คุณสมพิศจึงขอความอนุเคราะห์งบประมาณจากองค์การบริหารส่วนจังหวัดชลบุรี เพื่อนำมาทำโครงการฝึกอาชีพการทำผ้าบาติกให้กับสตรีเหล่านั้น และต่อมาได้จัดตั้งกลุ่มผ้าบาติกเนินบรรพตขึ้น เนื่องจากชุมชนบางเสร์เป็นชุมชนประมงพื้นบ้านดั้งเดิม ดังนั้นลายผ้าบาติกส่วนใหญ่จึงเป็นสัตว์ทะเลชนิดต่าง ๆ รวมไปถึงฉลามวาฬ อีกทั้งเรื่องเล่าเกี่ยวกับ ฉลามวาฬในบางเสร์ได้กลายเป็นสัญลักษณ์สำคัญของชุมชน

อีกด้วย โดยเชื่อมโยงกับเหตุการณ์สำคัญของชุมชนบางเสร่ นั่นคือ เหตุการณ์ที่ฉลามวาฬขนาดใหญ่เข้ามาติดลอบของชาวประมงและไม่สามารถว่ายกลับสู่ทะเลลึกได้ และมีไตเรือคนหนึ่งได้นำเรือลากขนาดใหญ่ 2 ลำลากฉลามวาฬเข้าฝั่งเพื่อให้คนดูและได้ลากฉลามวาฬตัวนั้นกลับไปปล่อยคืนสู่ท้องทะเล จากนั้นชุมชนได้มีการสร้างรูปปั้นฉลามวาฬขนาดใหญ่ขึ้นบริเวณชายหาดบางเสร่ และได้กลายเป็นสัญลักษณ์ที่สำคัญของชุมชนตั้งแต่นั้นเป็นต้น

ในส่วนของการจัดนิทรรศการกลุ่มผ้าบาติกเนินบรรพตในแหล่งเรียนรู้ชั้น ผู้วิจัยนำเสนอข้อมูลผลิตภัณฑ์ของกลุ่ม ด้วยการจัดแสดงกรอบไม้หรือเฟรมที่ใช้สำหรับชิงผ้าเพื่อวาดลวดลายให้กับผ้าบาติกที่เป็นงานฝีมือของกลุ่มผ้าบาติกเนินบรรพต รวมทั้งวัสดุและอุปกรณ์ต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการทำผ้าบาติกด้วย ดังตัวอย่างในภาพประกอบ

ภาพที่ 25 วัสดุและอุปกรณ์สำหรับการทำผ้าบาติก

ภาพที่ 26 “ฉลามวาฬ” อัตลักษณ์ของชุมชนบางเสร่ที่อยู่ในผลิตภัณฑ์ผ้าบาติก

4. ความรู้เกี่ยวกับทรัพยากรธรรมชาติทางทะเลชุมชนบางเสร่

ความหลากหลายทางชีวภาพของสัตว์น้ำ

จากการสัมภาษณ์กลุ่มชาวประมงพื้นบ้านบางเสร่ซึ่งส่วนใหญ่อยู่ในช่วงอายุระหว่าง 55-75 ปีและส่วนใหญ่เป็นชาวบางเสร่โดยกำเนิดนั้น ได้สะท้อนภาพความอุดมสมบูรณ์ของสัตว์น้ำในชุมชนบางเสร่ผ่านคำบอกเล่า ดังต่อไปนี้

“ชุมชนบางเสร่ดั้งเดิมดำรงชีพด้วยการจับสัตว์น้ำ ในสมัยก่อนเกือบทุกบ้านมีเรือประมงพื้นบ้านขนาดเล็ก ในสมัยเด็กทุกคนในครอบครัวทำประมงกันทุกคน สมัยก่อนสัตว์น้ำอุดมสมบูรณ์มาก หอยนางรมตัวเท่าฝ่ามือเดินไปตรงก็เจอ การจับปลาเกย (ปลาเกตุ) ก็ง่ายมากแค่พายเรือออกไป (สมัยนั้นยังไม่มีเครื่องยนต์) แค่อุดตะเกียงเจ้าพายุล่อปลากะตัก ผูกปลาก็ว่ายน้ำมาตอมไฟ และแค่เอาสะหวิงตักก็ได้ปลามาเป็นถัง ๆ แล้วปลาหมึกก็เช่นกัน แค่อูเรือออกไปและใช้เวลาตกไม่กี่ชั่วโมงก็ได้ปลาหมึกตัวใหญ่กลับบ้านแล้ว”

“แต่ก่อนชีวิตชาวประมงบางเสร่คึกคักมาก ไปหาปลากันทุกที่ทั่วทะเลชลบุรีและทั่วอ่าวไทย ได้ปลาที่ไหนเราก็ขึ้นฝั่งไปขายเอาเงินที่นั่นเมื่อก่อนกฎหมายประมงไทยไม่แรงเหมือนตอนนี้ เรามีอิสระและเสรีมาก”

“เราชาวประมงออกกลางคืนและกลับกันมาแต่เช้า เราชอบออกเรือคนเดียว ออกวางปู วางหมึก วางปูตามฤดูกาล ในส่วนของการจับหมึกก็ต้องใช้ไฟสีเขียวมาส่องล่อไฟสีเขาวนนั้นเคยลองแล้ว ใช้ไม่ได้ผลดีเท่าไฟสีเขียว แต่ละฤดูกาล แต่ละสัตว์น้ำที่เราจะจับเราต้องมีความรู้ รวมถึงความรู้เกี่ยวกับทะเลด้วย น้ำขึ้นน้ำลง เดือนมีเดือนหงาย ลักษณะพื้นที่แบบไหนที่ปลาแต่ละชนิดอาศัยอยู่”

“สมัยก่อนเราหาปลาได้ง่ายและทะเลบางเสร่มีความอุดมสมบูรณ์มาก มีแต่ปลาตัวใหญ่ ๆ หากเราจับได้ตัวเล็ก ๆ ก็จะปล่อยไปเพื่อให้มันโต สมัยนั้นเราได้ทั้งโอเป็ยะ (ปลาโหมงาม) ปลาโอ ปลากะโทง ปลาสีกุน ปลาอินทรี ปลาทุ ปลาข้างเหลืองเต็มลำเรือ”

จากคำบอกเล่าข้างต้น สอดคล้องกับบทความเรื่อง When the sleep village of Bangsaray was hooked on big game fishing (รายละเอียดอยู่ในหัวข้อ หม่อมราชวงศ์พงศ์อมร กฤดากร ต้นกำเนิดกีฬาตกปลาบางเสร่ ในราวปี พ.ศ. 2503) ในบทความได้กล่าวถึงคำพูดของ

หม่อมราชวงศ์พงศ์อมร กฤดากร ที่บอกกับนักตกปลาชาวต่างชาติสมาชิกของสมาคมตกปลาบางเสร่ไว้ว่า “you could go around the corner and catch anything you wanted.” และในการแข่งขันตกปลาครั้งหนึ่งหม่อมราชวงศ์พงศ์อมรตกปลากระโทงที่มีน้ำหนักถึง 90 กิโลกรัมได้ และทำให้บางเสร่กลายเป็นภาพทรงจำเกี่ยวกับปลาใหญ่และทะเลที่เต็มไปด้วยความอุดมสมบูรณ์จนมาถึงปัจจุบัน

เมื่อวันที่ 22 ตุลาคม พ.ศ. 2565 ตำบลบางเสร่ได้จัดการแข่งขันกีฬาตกปลาที่ใหญ่ที่สุดในภาคตะวันออก “BANGSARAY SPIRIT DAY” ครั้งที่ 6 การแข่งขันครั้งนี้มีทีมเข้าร่วมแข่งขันมากกว่า 85 ทีม มีจำนวนนักกีฬากว่า 300 คน ถือเป็นการแข่งขันตกปลาที่มีทีมและนักกีฬาร่วมแข่งขันมากที่สุดของประเทศไทย การแข่งขันกีฬาตกปลาดังกล่าวยังคงตอกย้ำความเป็นเอกลักษณ์เฉพาะของทะเลบางเสร่ที่เต็มไปด้วยความอุดมสมบูรณ์ของสัตว์น้ำตลอดไป

ในงานวิจัยนี้ ผู้วิจัยได้รวบรวมพันธุ์สัตว์น้ำในทะเลบางเสร่จากคำบอกเล่าของชาวประมง โดยนำเสนอเป็นภาพวาดลายเส้น พร้อมชื่อชนิดของสัตว์น้ำ ไว้ดังรายละเอียดในภาพต่อไปนี้

ปลากระโทง

ปลากระบอก

ปลากระเบน

ปลาเกะตัก

ปลาเกะพงขาว

ปลาเกะพงแดง

ปลาเกะเรา

ปลาเก๋า

ปลาแข่งไก่

ปลาปากคม

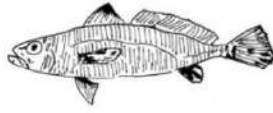
ปลาจวด

ปลาจะละเม็ด

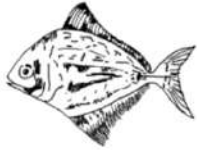
ปลาปากคม

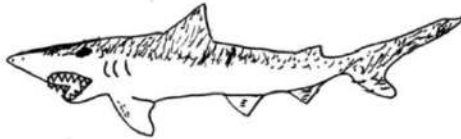
ปลาจวด

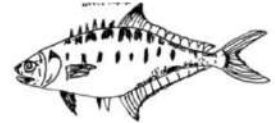
ปลาจะละเม็ด

ปลาจะละเม็ดดำ

ปลาฉลาม

ปลาฉลี่ยบ

ปลาโถมงาม

ปลาช่อนทะเล

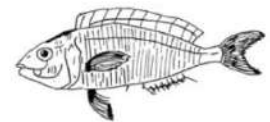
ปลาดาบลาว

ปลาตาเดียว

ปลาตาหวาน

ปลาทรายแดง

ปลาทองกลาง

ปลาน้ำดอกไม้

ปลาแป้น

ปลาริวกิว

ปลาลัง

ปลาลิ้นหมา

ปลาสลิดทะเล

ปลาสำลี

ปลาสีกุนกลม

ปลาสีกุนข้างเหลือง

ปลาสีกุนตาโต

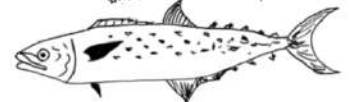
ปลาสีขน

ปลาหมูสี

ปลาออกแร

ปลาอังกะย

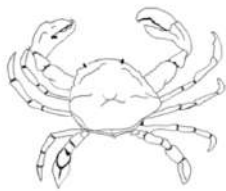
ปลาอินทรี

ปลาโอดำ

ปลาโกลาย

ปูม้า

หมึกกล้วย

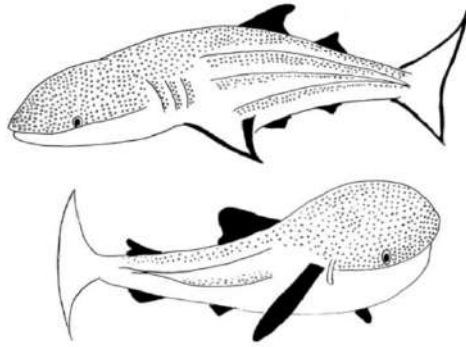
หมึกกระดอง

หมึกสาย

หมึกกระตอย

ฉลามวาฬ

โลมา

นอกจากนี้ ชาวประมงพื้นบ้านบางแควยังมีความรู้เกี่ยวกับพฤติกรรมและวิธีการจับของปลาแต่ละชนิดอีกด้วย ขอยกตัวอย่างดังต่อไปนี้

ปลาเก๋า เป็นปลาล่าเหยื่อที่ตอบสนองต่อเหยื่อได้ดีมาก หากเห็นเหยื่อก็จะเข้ามาจับทันที เครื่องมือที่ใช้จับคือ เบ็ด เหยื่อที่ดีคือ กุ้งและหมึกสด หากเป็นเหยื่อปลอมควรมีสีสันฉูดฉาดและเคลื่อนไหวได้

ปลาทะพง เป็นปลาขนาดใหญ่ที่กระโดดพ้นน้ำได้สูงมาก มักหากินตั้งแต่กลางน้ำขึ้นไปจนถึงผิวน้ำ และมักอาศัยอยู่ในแนวของกระแสน้ำ เครื่องมือที่ใช้จับคือ เบ็ด บ้างก็ใช้อวนลอยแต่มีน้อย เหยื่อล่อที่ดีคือ ปลาลังหรือปลาทุสด

ปลาทะลอก เป็นปลาที่อยู่รวมกันเป็นฝูง อาศัยอยู่ตามชายฝั่งบริเวณป่าชายเลน เครื่องมือที่ใช้จับคือ อวนล้อมจับ

ปลาโหมงาม เป็นปลาที่มีลักษณะคล้ายปลากะละเม็ด อาศัยอยู่ในระดับน้ำทะเลตั้งแต่ 3 เมตรขึ้นไป กินกุ้ง ปู ไข่เดือนทะเล และปลาขนาดเล็กเป็นอาหาร เครื่องมือที่ใช้จับคือ เบ็ดและอวน

ปลาน้ำดอกไม้ เป็นปลาที่อาศัยอยู่เป็นฝูง มีความว่องไวปราดเปรียว ไล่ปลาฝูงปลาชนิดต่าง ๆ เป็นอาหาร เครื่องมือที่ใช้จับส่วนใหญ่คือ เบ็ด เหยื่อที่ใช้สามารถใช้ทั้งเหยื่อเป็นและเหยื่อตาย

ปลาจวด เป็นปลาที่ชอบลอยในเวลามืดพลบค่ำหรือช่วงน้ำขึ้น และจะอยู่ในน้ำลึกตอนกลางวันหรือช่วงน้ำลง ชอบกินปลาขนาดเล็กและกุ้งเป็นอาหาร เครื่องมือที่ใช้จับส่วนใหญ่เป็นอวน

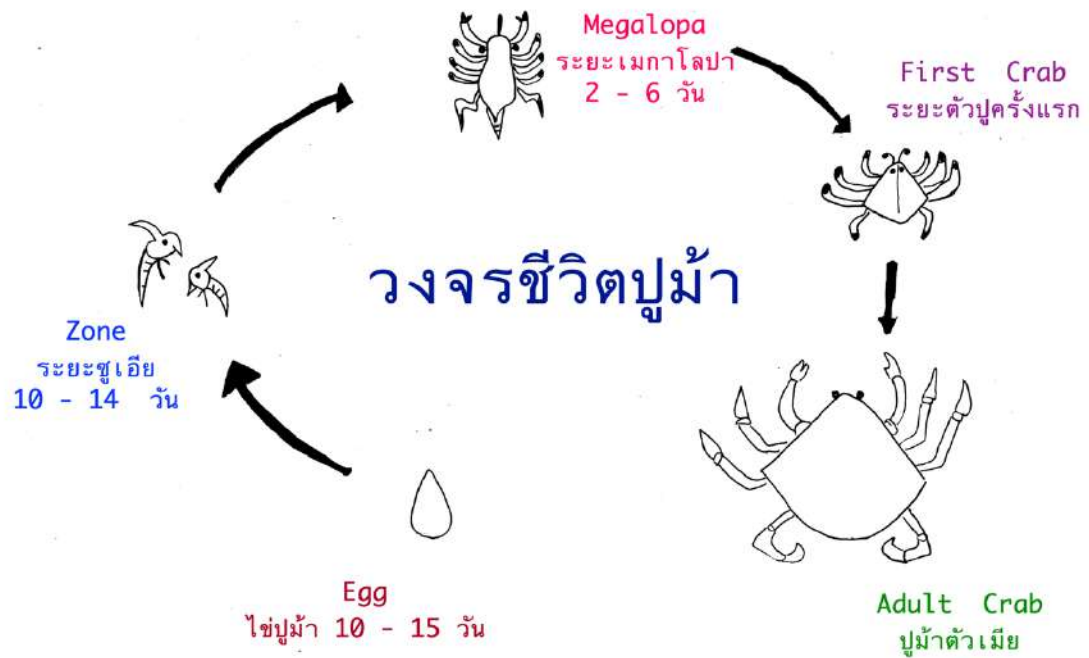
ปลาจะละเม็ด เป็นปลาที่อยู่รวมกันเป็นฝูง มักหากินอยู่ตามพื้นหน้าดิน และชอบกินแมงกะพรุนขนาดเล็ก เครื่องมือที่ใช้จับส่วนใหญ่เป็นอวน

ปลาอินทรี เป็นปลาที่อยู่รวมกันเป็นฝูง กินแพลงตอนและสัตว์ขนาดเล็กเป็นอาหาร เครื่องมือที่ใช้จับส่วนใหญ่เป็นอวนและเบ็ด เหยื่อล่อใช้ได้ทั้งเหยื่อเป็น เหยื่อตายหรือเหยื่อปลอมก็ได้

การจัดการทรัพยากรทางทะเล

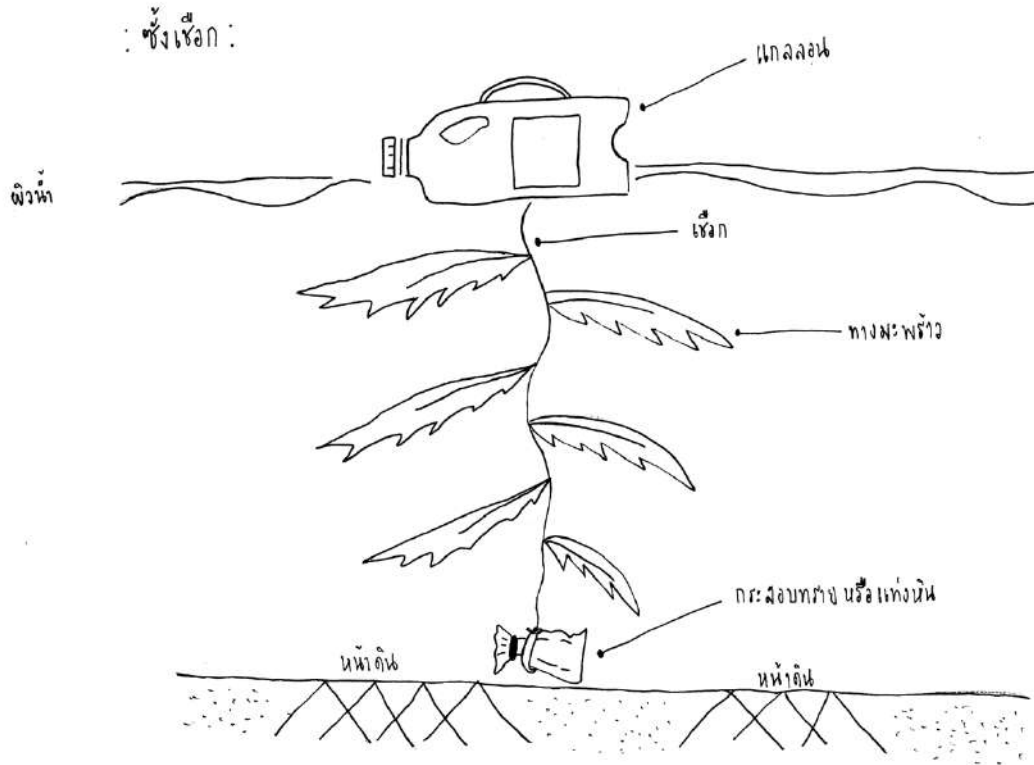
ศูนย์การเรียนรู้เพาะพันธุ์ปูไข่บางเสร่ ปูม้าเป็นสัตว์น้ำเศรษฐกิจที่เป็นที่ต้องการของตลาด ทำให้ปูม้าลดจำนวนลงอย่างรวดเร็ว รวมทั้งเทคโนโลยีการทำประมงที่ก้าวหน้าอย่างรวดเร็วทำให้เกิดเครื่องมือจับปูและสัตว์น้ำชนิดอื่น ๆ มีการพัฒนาขึ้นตามไปด้วยและยังทำให้ปริมาณสัตว์น้ำที่จับได้เพิ่มมากขึ้นเช่นกัน จากสถานการณ์ดังกล่าวส่งผลให้แหล่งอาหารของชุมชนลดจำนวนลงเป็นอย่างมาก จึงทำให้เกิดการรวมกลุ่มของชาวประมงพื้นบ้านและคนในชุมชนบางเสร่ที่เล็งเห็นความสำคัญและความเร่งด่วนด้านการจัดการทรัพยากรปูม้าในชุมชน ต่อมาศูนย์การเรียนรู้เพาะพันธุ์ปูไข่บางเสร่ได้ก่อตั้งขึ้นโดยมีวัตถุประสงค์สำคัญ คือ การฟื้นฟูทรัพยากรปูม้าให้กลับมามีความอุดมสมบูรณ์ให้มากยิ่งขึ้น

ศูนย์การเรียนรู้เพาะพันธุ์ปูไข่บางเสร่ เป็นแหล่งการเรียนรู้ของชุมชนหมู่ 4 สะพานท่าเทียบเรือตำบลบางเสร่ เป็นแหล่งเรียนรู้สำคัญที่เปิดโอกาสให้คนในชุมชน คนภายนอก และนักท่องเที่ยวเข้ามาศึกษาเรียนรู้การเพาะพันธุ์ปูม้าที่เป็นปูไข่นอกกระดองที่ครบวงจร ส่งผลให้ศูนย์การเรียนรู้ฯ เป็นที่ยอมรับและเป็นที่รู้จักมากยิ่งขึ้น อีกทั้งยังมีส่วนสำคัญในการช่วยกระตุ้นให้เกิดจิตสำนึกและการปลูกฝังแนวคิดการฟื้นฟูทรัพยากรทางทะเลของชุมชนบางเสร่ให้เกิดความยั่งยืนต่อไป

ภาพที่ 27 วงจรชีวิตปูม้า

นอกจากนี้ ในชุมชนบางเสร์ยังมีเครือข่ายชุมชนเพื่อการอนุรักษ์และฟื้นฟูแหล่งเพาะพันธุ์สัตว์น้ำ เช่น การปลูกหญ้าทะเล การทำปะการังเทียมที่ทำจากซั้งเชือก และป่าชายเลนบริเวณชายหากบางเสร์ วัตถุประสงค์หลักคือ การส่งเสริมและพัฒนาเครือข่ายทั้งภาครัฐ-เอกชนให้มีบทบาทจัดการทรัพยากรทางทะเลตามแนวชายหาดบางเสร์ ให้เป็นแนวกันชนธรรมชาติระหว่างบกกับทะเล ตลอดจนป้องกันความเสื่อมโทรมของชายหาดเพื่อคงไว้ซึ่งคุณค่าทางนิเวศวิทยา รวมถึงการสร้างจิตสำนึกให้ชุมชน ประชาชน ตระหนักในคุณค่าของทรัพยากรธรรมชาติของชุมชนบางเสร์ และเพิ่มพื้นที่สีเขียวเพื่อลดภาวะโลกร้อน

ภาพที่ 28 ซึ่งเชือก ปะการังเทียมสำหรับที่อยู่อาศัยของสัตว์น้ำ

ในส่วนของการจัดนิทรรศการเกี่ยวกับทรัพยากรธรรมชาติทางทะเลชุมชนบางเสร่ในแหล่งเรียนรู้ นั้น ผู้วิจัยนำเสนอสายพันธุ์ของสัตว์น้ำในแผ่นป้ายขนาดใหญ่สำหรับติดฝาผนังในแหล่งเรียนรู้ของชุมชน ดังตัวอย่างต่อไปนี้

5. ความรู้เกี่ยวกับวิธีการดำรงชีวิตชาวประมงพื้นบ้านชุมชนบางเสร่

พาหนะสำหรับประมงพื้นบ้านในบางเสร่

การทำประมงพื้นบ้านในอดีตใช้เรือแจวเป็นพาหนะสำคัญในการจับสัตว์น้ำ แต่ปัจจุบันไม่มีแล้ว เนื่องจากเป็นการทำประมงพื้นบ้านเป็นอาชีพสำหรับการหารายได้ มีการพัฒนาเรือให้มีขนาดใหญ่ขึ้น มีการติดเครื่องยนต์ เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการใช้งาน เรือประมงพื้นบ้านที่ชาวประมงบางเสร่ใช้กันในปัจจุบัน คือ เรือไฟเบอร์ เรือเป็ดและเรือฉลอมเป็นเรือขนาดเล็กที่มีความยาวไม่เกิน 6 เมตร ความ

กว้างประมาณ 1 เมตร 80 เซนติเมตร เครื่องยนต์ส่วนใหญ่จะติดตั้งเครื่องที่ขนาด 11-13 แรงม้า ใช้
ออกเรือทำประมงห่างจากชายฝั่งประมาณ 1-2 กิโลเมตร

ภาพที่ 29 เรือไฟเบอร์ติดเครื่องยนต์

ภาพที่ 30 เรือเปิด

ภาพที่ 31 เรือฉลอม

ภาพที่ 33 เรือประมงพื้นบ้านจำลองที่จัดแสดงในแหล่งเรียนรู้

เครื่องมือประมงพื้นบ้านในบางเสร่

เครื่องมือประมงพื้นบ้านในบางเสร่นั้น ผู้วิจัยได้อ้างอิงตามคำบอกเล่าของชาวประมงพื้นบ้านชุมชนบางเสร่ และตามกรอบแนวคิดของกรมประมงที่ได้จำแนกเครื่องมือประมงที่ไม่ขัดต่อพระราชกำหนดการประมง พ.ศ. 2558 ดังนี้

1. อวนลาก (Trawl nets)
2. อวนรุน (Push nets)
3. อวนยก (Lift net)
4. ลอบ (Trap)
5. เบ็ด (Hook and line)

อวนลาก (Trawl nets)

อวนลากเป็นเครื่องมือที่จับสัตว์น้ำชนิดที่อาศัยอยู่บริเวณพื้นทะเล หรือเหนือพื้นทะเล ซึ่งมีทั้งชนิดที่อยู่รวมกันเป็นฝูง หรือแพร่กระจายเป็นบริเวณกว้าง ขณะทำประมงสัตว์น้ำที่อยู่หน้าปากอวนจะถูกกวาดต้อนให้เข้าไปรวมกันที่ก้นอวน หรือเป็นส่วนท้ายสุดของอวน ในการลากอวนจำเป็นต้องมีอุปกรณ์หรือวิธีการที่ช่วยให้ปากอวนกางหรือถ่างออก (กรมประมง กระทรวงเกษตรและสหกรณ์, 2540, หน้า

อวนรุน (Push Nets)

อวนรุนเป็นเครื่องมือประมงที่ใช้อวนลักษณะคล้ายถุง ปากอวนประกบกับคันรุน ติดตั้งบริเวณหัวเรือ จับสัตว์น้ำโดยวิธีผลักด้วยแรงคนหรือเครื่องยนต์ให้อวนซ้อนไปทางด้านหน้า เครื่องมือชนิดนี้ ลักษณะทั่วไปจึงประกอบด้วยคัน 2 อันและอวนซึ่งคันจะกางอวนออกแล้วดันหรือผลักด้วยกำลังคนหรือเครื่องยนต์ (กองฝีกอบรม ศูนย์พัฒนาการประมงแห่งเอเชียตะวันออกเฉียงใต้, 2530, หน้า 14)

เครื่องมือประเภทอวนรุนแบ่งเป็น 2 ชนิด คือ (กรมประมง กระทรวงเกษตรและสหกรณ์, 2540, หน้า 103-107)

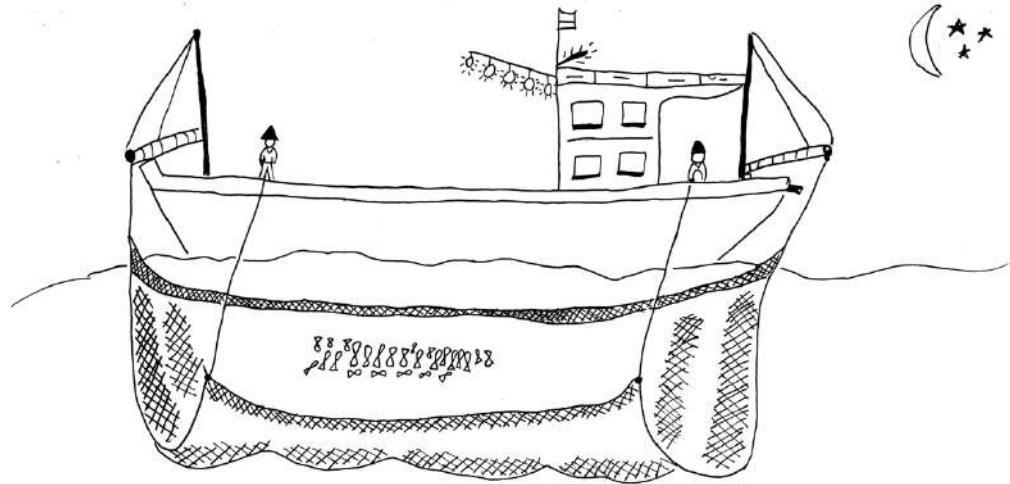
1. อวนรุนใช้เรือกล เป็นอวนรุนที่ใช้เรือกลผลักดันเครื่องมืออวนให้เคลื่อนที่ขณะจับสัตว์น้ำ สัตว์น้ำที่เป็นเป้าหมายหลักของเครื่องมือชนิดนี้ คือ กุ้งทะเลทุกชนิด ปลากระตักชนิดตัวแบน หมึก และเคย แต่ได้ด้วย จำนวนคน 1-6 คนขึ้นอยู่กับขนาดเรือ
2. อวนรุนไม่ใช้เรือกล เป็นอวนรุนที่ใช้แรงงานคนผลักดันให้อวนเคลื่อนที่โดยใช้เครื่องมือที่เรียกว่า ระวะ รุนเคย ชิป ไส้กุ้ง เป็นเครื่องมือที่ไม่ต้องใช้เรือ

อวนยก (Lift net)

อวนยกหรืออวนซ้อน เป็นเครื่องมือประมงที่ใช้ผืนอวนที่มีลักษณะและรูปร่างเป็นสี่เหลี่ยม หรือกลม ลักษณะคล้ายบั้งก็หรือยกขนาดใหญ่ วิธีการใช้เครื่องมือจับสัตว์น้ำจะวางอวนทิ้งไว้ในแนวตั้งหรือแนวราบ แล้วรอเวลาให้สัตว์น้ำว่ายผ่านเข้ามา หรือล่องลงให้สัตว์น้ำเข้ามาอยู่ในบริเวณศูนย์กลางเครื่องมือ โดยการใช้เหยื่อล่อ ชั่งล่อ หรือแสงไฟล่อ แล้วซ้อนหรือยกขึ้นทันที อีกลักษณะหนึ่งคือ ไม่มีการล่องลงสัตว์น้ำ แต่จะซ้อนหรือตักสัตว์น้ำทันที ได้แก่ สวิง ซ้อนหมึก สวิงซ้อนแมงกะพรุน ฯลฯ เครื่องมือที่จัดอยู่ในประเภทนี้ใช้จับสัตว์น้ำได้หลายชนิดด้วยกัน เช่น ปลากระตัก ปลาจระเม็ด ลูกปลา กะรัง ปู หมึก เคย ฯลฯ (คณะเทคโนโลยีการประมงและทรัพยากรทางน้ำ, ม.ป.ป.)

อวนยกอาจแบ่งออกเป็นชนิดต่าง ๆ ดังนี้ (กองฝีกอบรม ศูนย์พัฒนาการประมงแห่งเอเชียตะวันออกเฉียงใต้, 2530, หน้า 17)

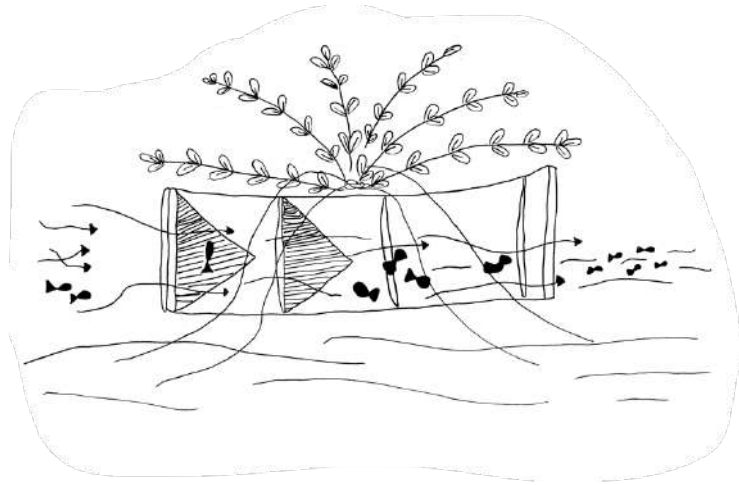
1. อวนยกขนาดเล็ก เคลื่อนที่ได้ใช้จับสัตว์น้ำประเภทกุ้งหรือปู
2. อวนยกที่ติดตั้งอยู่ริมฝั่งน้ำ ฝั่งคลองบางครั้งเรียกว่า ยอยก บามปลา
3. อวนยกที่ติดตั้งในเรือซึ่งมีคันไม้ไผ่ช่วยกางอวน ทัว ๆ ไปจะใช้จับหมึกที่ล่อด้วยแสงไฟ

ภาพที่ 35 อวนยก

ลอบ (Trap)

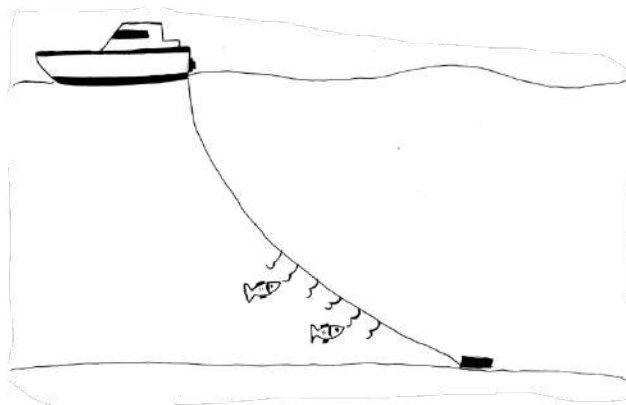
ลอบ เป็นเครื่องมือประมงที่ใช้ดักจับสัตว์น้ำ มีลักษณะเป็นโครงรูปทรงต่าง ๆ เช่น รูปกล่องสี่เหลี่ยม ทรงกระบอกผ่าครึ่ง ทรงกลม โครงลอบทำจากวัสดุประเภทไม้ซี้ กิ่งไม้ หรือเหล็กเส้น ผนังรอบทำจากเนื้ออวน หรือลวดหุ้มโดยรอบ และมีส่วนที่เรียกว่า งาม เป็นช่องให้สัตว์น้ำเข้าไปข้างใน ชาวประมงมักวางลอบไว้ที่พื้นทะเลที่เป็นทางผ่านของสัตว์น้ำเป้าหมาย ยึดให้อยู่กับที่ ปล่อยให้สัตว์น้ำว่ายเข้าลอบเอง และว่ายวนเวียนอยู่ในลอบจนกว่าจะก้ลอบขึ้นมาซึ่งสัตว์น้ำส่วนใหญ่ยังมีชีวิตอยู่ ลักษณะเด่นของลอบคือ มีตาข่ายหรือซี่ตะแกรงไม้ไผ่ปิดคลุม เว้นส่วนที่เป็นทางเข้าของสัตว์น้ำ ซึ่งเรียกว่า งาม ส่วนนี้จะมีลักษณะพิเศษคือ ทำเป็นรูปกรวยหรือแผงสี่เหลี่ยมสองชั้นอยู่คู่กัน ลอบได้พัฒนาขึ้นให้เหมาะกับขนาดของสัตว์น้ำเป้าหมาย เช่น ลอบปลา ลอบปู ลอบกุ้ง ลอบหอย ลอบหมึก ฯลฯ (กรมประมง กระทรวงเกษตรและสหกรณ์, 2540, หน้า 108; อิศระ ชาญราชกิจ, 2559, หน้า 32)

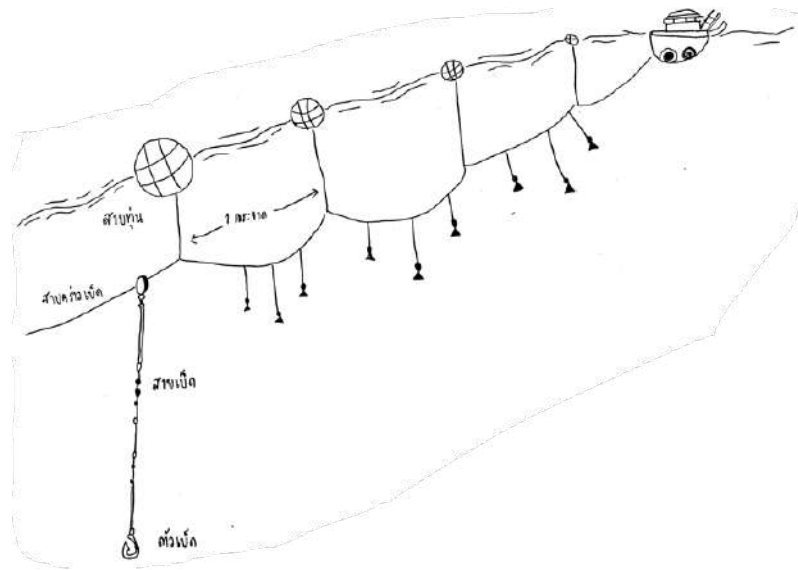
ภาพที่ 36 ลอบนอน

เบ็ด (Hook and line)

เบ็ด เป็นเครื่องมือประมงที่นิยมใช้กันมากในอดีต ปัจจุบันใช้กันน้อยเนื่องจากประสิทธิภาพในการทำประมงต่ำกว่าเครื่องมือประเภทอวน จัดว่าเป็นเครื่องมือที่ดีที่สามารถคัดขนาดสัตว์น้ำที่ต้องการจับได้ พื้นที่ที่สำคัญสำหรับการใช้เบ็ด เช่น บริเวณที่มีหินใต้น้ำหรือใกล้เกาะ สันดอนใต้น้ำ ฯลฯ นอกจากนี้เครื่องมือเบ็ดบางชนิดจะพบมากในกลุ่มลูกเรือของเรือไต่หมึก เรือปั่นไฟของเรืออวนล้อมจับ โดยมากเป็นเบ็ดตกหมึกและเบ็ดตกปลาอินทรี นอกจากนี้ชาวประมงพื้นบ้านบางส่วนยังมีการใช้เบ็ดมือ เบ็ดราว เบ็ดลาก สลับกับเครื่องมืออื่นอีกด้วย (กรมประมง กระทรวงเกษตรและสหกรณ์, 2540, หน้า 133)

ภาพที่ 37 เบ็ดราว

ภาพที่ 38 เบ็ดกับทุ่นลอย

ในส่วนของการจัดนิทรรศการเครื่องมือประมงในแหล่งเรียนรู้ ผู้วิจัยนำเสนอข้อมูลอินโฟกราฟิกเพื่อให้เห็นลักษณะการใช้งานของเครื่องมือแต่ละชนิด รวมถึงการจัดแสดงตัวอย่างของจริงประเภทอวนเนื่องจากมีขนาดเล็กเหมาะสำหรับการจัดแสดงในพื้นที่ที่มีขนาดเล็ก

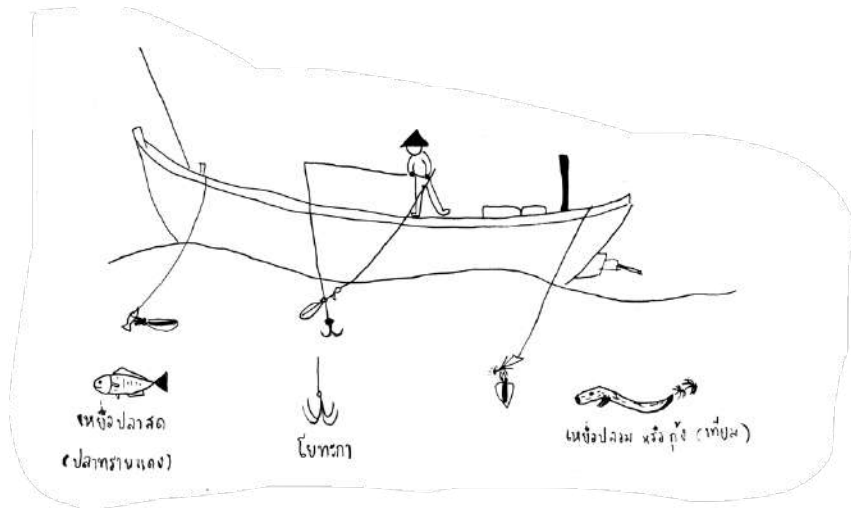
การประมงหมึก

ในกลุ่มประมงพื้นบ้านของชุมชนบางเสร่ นั้น ชาวประมงส่วนใหญ่เน้นทำประมงหมึก เนื่องจากหมึกสามารถจับได้ง่ายปลา เป็นที่ต้องการของผู้บริโภค อีกทั้งหมึกมีราคาที่สูงอีกด้วยในยุคปัจจุบัน ซึ่งสอดคล้องกับข้อมูลทางเศรษฐกิจเกี่ยวกับหมึกที่ระบุไว้ว่า หมึกเป็นสัตว์น้ำที่มีความสำคัญทางเศรษฐกิจมากที่สุดของประเทศรองจากกุ้ง ญี่ปุ่นเป็นตลาดรับซื้อใหญ่ที่สุด รองลงมา คือ อิตาลี เกาหลีใต้ สหรัฐอเมริกา ตามลำดับ ในส่วนของราคาหมึกอ้างอิงตามตลาดไทเมื่อวันที่ 10 กุมภาพันธ์ 2565 ระบุถึงชนิดหมึกที่มีการวางขายหลัก ๆ มี 4 ชนิด คือ หมึกกล้วย หมึกกระดอง หมึกคอก และหมึกสาย สำหรับราคาหมึกแต่ละชนิดนั้น หมึกกล้วยราคาขายประมาณ 180-320 บาท/กิโลกรัม หมึกกระดองประมาณ 160-250 บาท/กิโลกรัม หมึกคอกประมาณ 1,200-1,800 บาท/กิโลกรัม และหมึกสายประมาณ 140-170 บาท/กิโลกรัม เห็นได้ว่าหมึกเป็นสัตว์น้ำเศรษฐกิจที่มีราคาค่อนข้างสูง เป็นที่

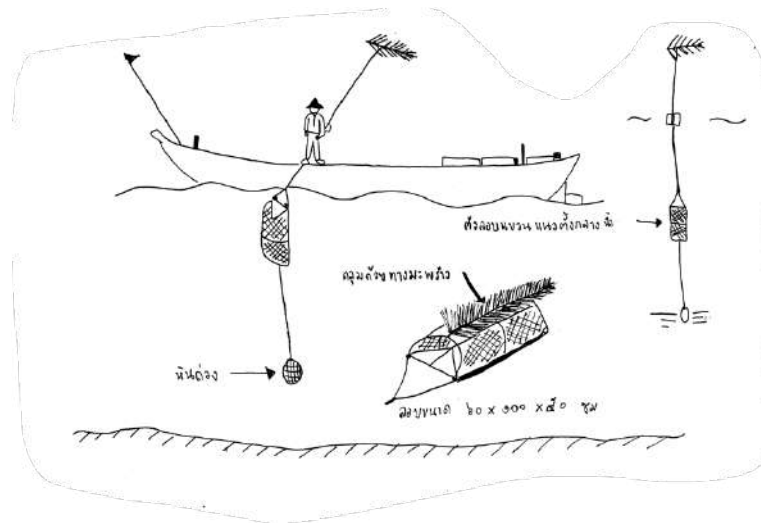
ต้องการของตลาดทั้งภายในและภายนอกประเทศ จากสถานการณ์การส่งออกสินค้าหมึกและผลิตภัณฑ์หมึกแปรรูปในช่วงสามเดือนแรกของปี 2563 พบว่า มีปริมาณการส่งออกรวมทั้งสิ้น 12,554.2 ตัน คิดเป็นมูลค่า 2,747.7 ล้านบาท ซึ่งหากพิจารณาจากชนิดหมึกที่ประเทศไทยส่งออกไปยังตลาดโลกมากที่สุด คือ หมึกกล้วย (7,932.9 ตัน) รองลงมาคือ หมึกยักซ์หรือหมึกสาย (2,289.7 ตัน) และหมึกกระดอง (110.1 ตัน) ตามลำดับ (ฐิติมา เอียดแก้ว, 2563)

วิธีการประมงหมึกของชาวประมงพื้นบ้านบางเสร์นั้น จำแนกออกเป็น 5 กลุ่มใหญ่ ๆ ดังนี้

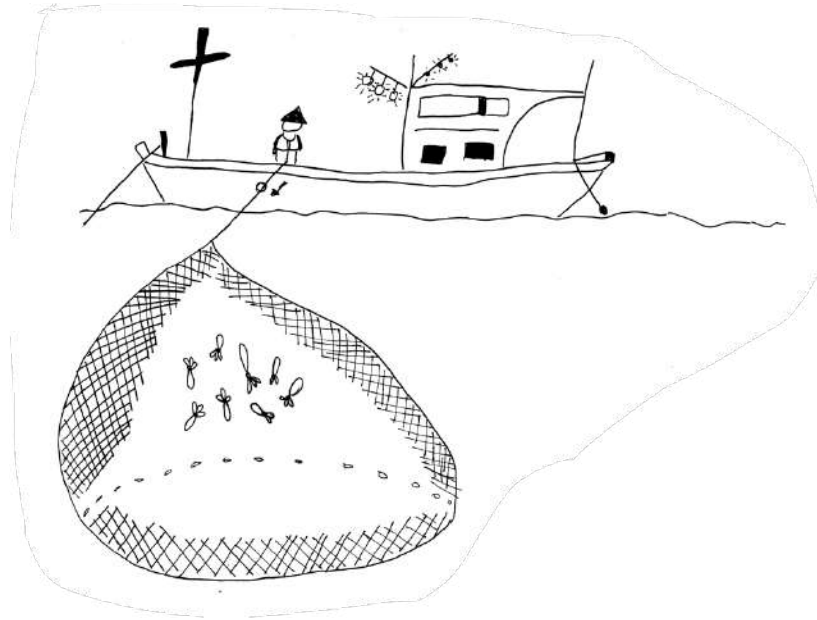
1. การตกหมึก นิยมทำกันในเวลากลางคืน เนื่องจากหมึกจะออกมากินอาหารในช่วงเวลาดังกล่าว ยิ่งสว่างมากยิ่งกินได้มาก หากเป็นคืนเดือนมืด จะใช้เหยื่อล่อเป็นกุ่มปลอมเรืองแสง สำหรับเหยื่อที่ใช้เป็นกุ่มปลอมที่มีสีฉูดฉาด ซึ่งจะได้หมึกกล้วยเป็นส่วนใหญ่ ส่วนการตกหมึกในตอนกลางวันนั้น นิยมตกกันบริเวณใกล้ฝั่งหรือเกาะ จะได้หมึกหอมเป็นส่วนใหญ่
2. การทำลอบหมึก เครื่องมือนี้ใช้จับหมึกหอมและหมึกกระดอง ส่วนหมึกกล้วยไม่สามารถจับได้ การวางลอบมีทั้งแบบเก็บลอบขึ้นเรือวันต่อวันซึ่งเรียกว่า ลอบลอย และแบบวางทิ้งไว้ประจำที่
3. การทำอวนจมหมึก ชาวประมงนิยมเรียกอวนจมหมึกว่า อวนหมึกหรืออวนลอยหมึก เวลาทำการเป็นเวลากลางวันช่วงเช้า 05.30 – 10.00 น. โดยการวางอวนขนานกับฝั่งใกล้ชายฝั่ง จะได้หมึกกระดองเป็นส่วนใหญ่
4. การโดหมึก เป็นวิธีที่ได้รับความนิยมมากในกลุ่มประมงพื้นบ้าน โดยการดัดแปลงเรือประมงมาเป็นเรือติดเครื่องยนต์ ติดตั้งเครื่องปั่นไฟ ติดตั้งไฟส่องสว่างเป็นปีก 2 ข้างเพื่อเอาไว้ล่อหมึกในช่วงเวลากลางคืน โดยออกทำการตั้งแต่เวลา 18.00 น. และกลับเข้าฝั่งในช่วงเช้า คำว่า “โดหมึก” นั้นหมายถึงโดนาโม ที่ใช้ปั่นไฟเพื่อล่อหมึก ในสมัยก่อนชาวประมงใช้ไฟจากตะเกียงเจ้าพายุเพื่อล่อหมึก ต่อมาได้พัฒนามาใช้หลอดไฟฟ้าที่ได้จากการปั่นไฟแทนเพื่อให้ได้ไฟที่สว่างมากขึ้น ไฟล่อหมึกส่วนใหญ่ใช้ไฟสีขาวและเขียว

ภาพที่ 39 การตกหมึก

ภาพที่ 40 การทำลอบหมึก

ภาพที่ 41 การทำอวนจมหึก

ภาพที่ 42 เรือไดหึกกับการใช้อวนยก (เล็ก แปดริ้ว, 2554)

ภูมิปัญญาของชาวประมงพื้นบ้านบางเสร่

จากการสัมภาษณ์กลุ่มชาวประมงชุมชนบางเสร่เกี่ยวกับความรู้ความสามารถเฉพาะตัวของชาวประมง ผู้วิจัยได้ค้นพบว่าชาวประมงเหล่านั้นได้สั่งสมประสบการณ์ที่เกิดจากการสังเกตสิ่งต่าง ๆ การเรียนรู้ด้วยตนเอง การสั่งสม การนำไปใช้ให้เกิดประโยชน์ในการดำรงชีวิต รวมไปถึงการสืบทอดต่อกันมาจากรุ่นสู่รุ่น ผลการศึกษาในประเด็นนี้ผู้วิจัยได้สรุปเป็นหมวดหมู่ ไว้ดังนี้

1. ภูมิปัญญาทางนิเวศวิทยา

ชาวประมงพื้นบ้านส่วนใหญ่มีความรู้เกี่ยวกับสัตว์น้ำเป็นอย่างดี ทั้งทางด้านพฤติกรรมและแหล่งที่อยู่อาศัยของสัตว์น้ำ เช่น ปลาตุ๊กทะเลเป็นปลาที่หาอาหารบริเวณหน้าดิน พบได้ทั่วไปตามชายฝั่งหรือป่าชายเลน โดยการขุดรูอยู่ ปลาอินทรีเป็นปลาที่อยู่กันเป็นฝูงใหญ่ กินสัตว์น้ำขนาดเล็กเป็นอาหาร และสามารถว่ายน้ำได้อย่างรวดเร็ว หมึกกล้วย เป็นสัตว์น้ำที่อยู่กันเป็นฝูง มักหากินอยู่บริเวณกลางน้ำ หมึกกล้วย มักจะออกหากินและจับคู่กันในเวลากลางคืน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในคืนวันพระจันทร์เต็มดวงที่มีน้ำขึ้น ดังนั้นชาวประมงจึงมักหากินหมึกกล้วยในเวลานี้ โดยใช้แสงไฟเป็นตัวล่อ ความรู้เหล่านั้นทำให้ชาวประมงสามารถรู้แหล่งและวิธีการที่จะจับสัตว์น้ำในแต่ละชนิด

ความรู้เกี่ยวกับน้ำ ซึ่งจะเกี่ยวข้องกับลักษณะน้ำขึ้น น้ำลงเป็นส่วนใหญ่ รวมไปถึงทิศทางและความเร็วของลมซึ่งจะสัมพันธ์กับคลื่นและกระแสน้ำในทะเล หากลมพัดเข้าฝั่งแรงในช่วงน้ำขึ้น ระดับน้ำจะสูงขึ้นกว่าปกติ และจะทำให้น้ำขุ่น อาจกล่าวได้ว่า องค์ประกอบทั้งทางกายภาพของลม และน้ำ ล้วนมีอิทธิพลต่อพฤติกรรมและแหล่งที่อยู่อาศัยของพืชและสัตว์น้ำ

ดังนั้น การนำความรู้ทางนิเวศวิทยาของชุมชนที่เกี่ยวข้องกับพฤติกรรมและแหล่งที่อยู่อาศัยของสัตว์น้ำทำให้ชาวประมงสามารถกำหนดบริเวณหรือพื้นที่และวิธีการที่จะจับสัตว์น้ำเหล่านั้น ในขณะที่องค์ความรู้เรื่องกระแสน้ำ การขึ้นลงของน้ำเป็นสิ่งกำหนดช่วงเวลา วิธีการและการเลือกเครื่องมือในการจับสัตว์น้ำ ยกตัวอย่างเช่น ในช่วงที่เวลาน้ำลงช่วงกลางวันจะทำให้บริเวณชายฝั่งตื้นเขินชาวประมงพื้นบ้านจะออกไปหาปู หากเป็นช่วงที่น้ำขึ้นพวกเขาจะใช้วิธีวางอวน สำหรับการจับกุ้งก้ามกราม และหากเป็นช่วงน้ำขึ้นเวลากลางคืนจะใช้เบ็ดเพื่อตกกุ้ง ซึ่งภูมิปัญญาเหล่านี้นำไปสู่การคิดค้นรูปแบบ วิธีการ และประดิษฐ์เครื่องมือประมงพื้นบ้านที่เหมาะสมกับชนิดของสัตว์น้ำตามสภาพของท้องทะเลที่เปลี่ยนแปลงไป

2. ภูมิปัญญาด้านความเชื่อด้านการประกอบอาชีพประมง

ชาวประมงพื้นบ้านชุมชนบางเสร่มีความเชื่อเกี่ยวกับแม่ย่านางเรือโดยมีความเชื่อว่าจะก่อนออกเรือชาวประมง จะต้องมีการนำเครื่องบูชามาทำพิธีบวงสรวงเพื่อความ เป็นสิริมงคลด้วยเครื่องเช่น ได้แก่ หัวหมู ไก่ ขนมเปียะขนม ขนมห้วยฟู ผลไม้ต่าง ๆ ดอกไม้ 1 กำ รูป 9 ดอก และต้องจุดประทัด

บอกกล่าวด้วยเพื่อบอกกล่าวแม่ย่านางที่สิงสถิตอยู่กับเรือได้รับรู้ และปกป้องรักษาอย่าให้เกิดอุบัติเหตุหรือประสบกับเภทภัย และขอให้มีความปลอดภัยในการเดินเรือและเดินทางกลับบ้านอย่างปลอดภัย

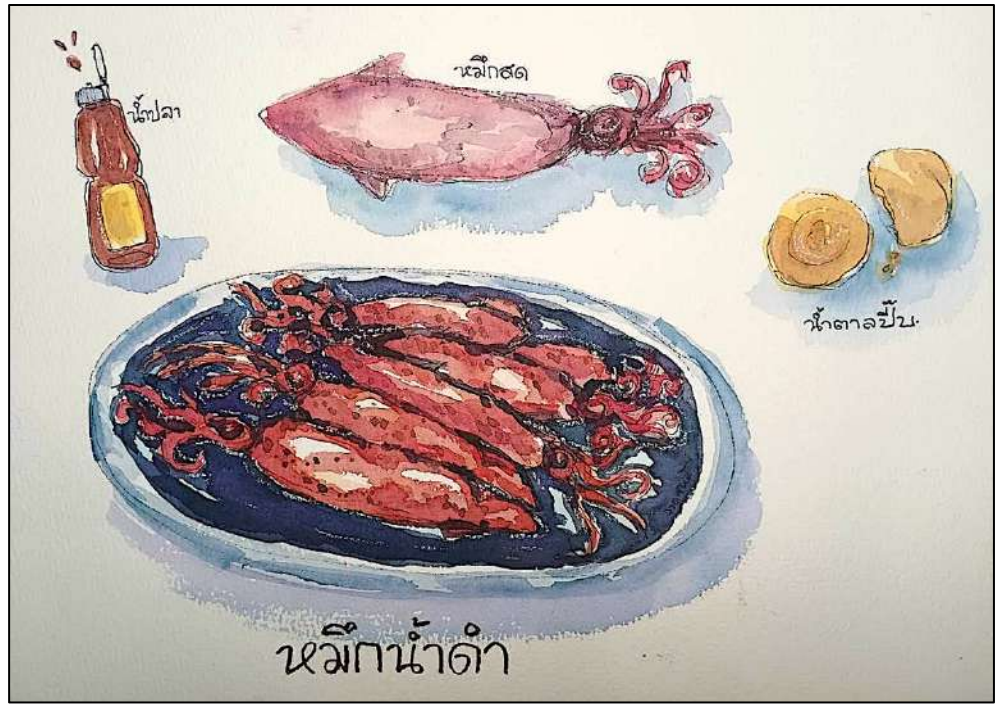
3. ภูมิปัญญาด้านการประกอบอาหาร

อาหารพื้นถิ่นของชุมชนบางเสร่

การประกอบอาหารพื้นถิ่นหรืออาหารพื้นบ้านของแต่ละชุมชน เป็นการนำเอาความรู้และประสบการณ์ของคนในชุมชนมาประกอบเป็นอาหารที่ใช้บริโภคในชีวิตประจำวัน อาหารพื้นถิ่นเป็นอาหารที่นำเอาวัตถุดิบที่มีอยู่ในชุมชนมาประกอบอาหารแบบง่าย ๆ โดยส่วนมากนิยมรับประทานกันทุกครัวเรือน แต่วิธีการปรุงรสนั้นอาจแตกต่างกันตามความชอบของแต่ละครัวเรือน

อาหารพื้นถิ่นของชุมชนบางเสร่ ชาวบ้านในชุมชนได้ร่วมกันลงความคิดเห็นกันว่าเป็นอาหารที่มีชื่อและเป็นอัตลักษณ์สำคัญที่บ่งบอกถึงความเป็นชุมชนบางเสร่นั้น มีสามอย่างหรือสามเมนู ได้แก่ หมึกน้ำดำ ปิ้งงับ และยำปลาข้าวสาร โดยที่อาหารเหล่านั้นคนในชุมชนมักบริโภคกันในชีวิตประจำวัน นอกจากนี้จากการสัมภาษณ์กลุ่มชาวประมงพื้นบ้าน พวกเขาได้เอ่ยถึงเมนูโบราณหนึ่งที่เป็นอาหารที่ทำทานยากในปัจจุบัน คือ “ฉลามผัดฉ่า” ชาวประมงคนนี้ได้เล่าให้ฟังว่า เนื้อฉลามที่อร่อยที่สุดคือฉลามหิน สมัยก่อนราคาถูกมากแต่ปัจจุบันราคาแพงขึ้นจากกิโลกรัมละยี่สิบบาทกลายเป็นร้อยบาท เพราะเริ่มมีคนนิยมกินฉลามมากขึ้น ชาวประมงเก่าแก่จะมีกรรมวิธีที่ไม่ทำให้เนื้อฉลามมีกลิ่นคาว คือ ราวด้วยเหล้าขาว หรือต้มน้ำให้ร้อนจัดแล้วเอาฉลามทั้งตัวจุ่มลงไปสองรอบแล้วใช้ชูดหนัง ก็จะช่วยให้กลิ่นคาวได้ อีกเมนูที่ชาวประมงคนนี้แนะนำ คือผัดเผ็ดปลากะเบนสด เนื้อปลากะเบนมีกลิ่นคล้ายแอมโมเนียและไม่ชวนกิน ชาวบ้านจะมีวิธีดับกลิ่นปลากะเบนโดยใช้น้ำส้มสายชูกับเกลือคลุกเคล้าให้ทั่ว ปลาพักไว้ประมาณ 15 นาทีแล้วล้างออกด้วยน้ำเปล่า

ในส่วนของการจัดนิทรรศการเกี่ยวกับอาหารพื้นถิ่นชุมชนบางเสร่นั้น ผู้วิจัยนำเสนอเมนูอาหารจำนวน 5 เมนู ดังนี้ หมึกน้ำดำ ปิ้งงับ ยำปลาข้าวสาร แกงป่าปลาเห็ดโคน ฉลามผัดฉ่า และผัดเผ็ดปลากะเบน ผู้วิจัยใช้รูปแบบการนำเสนอวิธีทำอาหารด้วยภาพวาดลายเส้นที่เพื่อทำให้ผู้ชมนิทรรศการได้เข้าใจได้ง่ายขึ้น พร้อมทั้งบอกชื่อร้านและตำแหน่งร้านที่เปิดขายเมนูนั้น ๆ

ภาพที่ 43 ตัวอย่างวิธีทำอาหารพื้นถิ่นบางเสร่และข้อมูลเกี่ยวกับร้านขึ้นชื่อของแต่ละเมนู

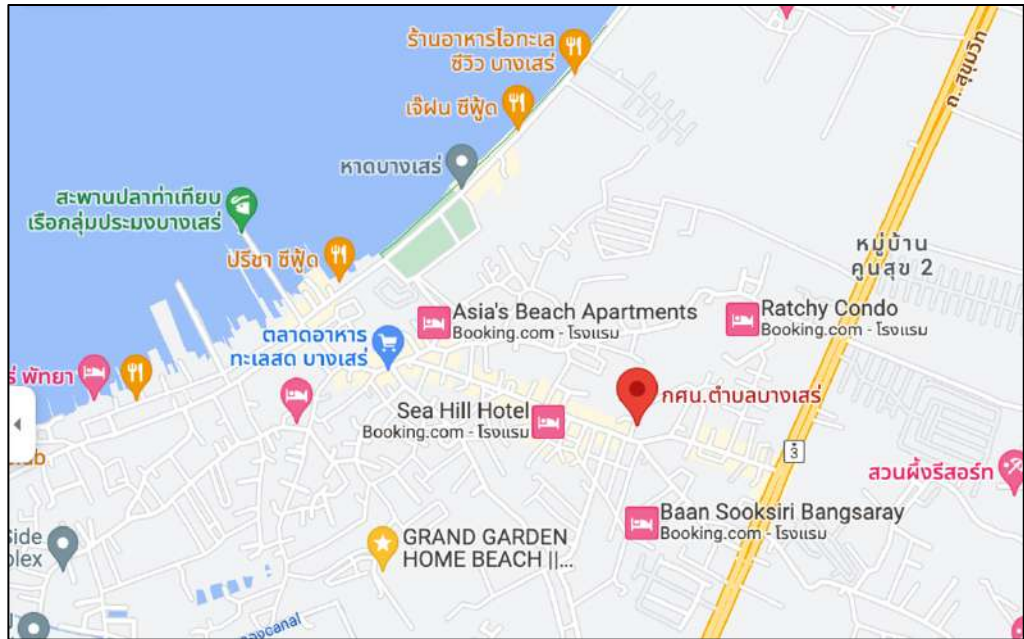
การพัฒนาแหล่งเรียนรู้ประมงพื้นบ้านชุมชนบางเสร่

การเลือกพื้นที่และการออกแบบแหล่งเรียนรู้ประมงพื้นบ้านชุมชนบางเสร่

ผู้วิจัยได้เลือกศูนย์การศึกษาตลอดชีวิต ประจำตำบลบางเสร่ เป็นที่ตั้งของแหล่งเรียนรู้ประมงพื้นบ้านชุมชนบางเสร่ โดยได้รับความอนุเคราะห์จากนายกเทศมนตรีตำบลบางเสร่ให้สามารถใช้พื้นที่ของศูนย์การศึกษาตลอดชีวิตเพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้ทางวัฒนธรรมประมงพื้นบ้านของชุมชน และเพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดในการอนุรักษ์และสืบสานวัฒนธรรมชุมชนประมงพื้นบ้านบ้านบางเสร่ให้อยู่สืบไปสู่รุ่นลูกรุ่นหลาน

สำหรับการเลือกสถานที่ดังกล่าวนี้ ผู้วิจัยได้ใช้เกณฑ์ในการพิจารณา ดังต่อไปนี้

1. ศูนย์การศึกษาตลอดชีวิต มีการคมนาคมที่ดี มีรถโดยสารประจำทาง มีให้บริการที่จอดรถ และสามารถเดินทางสะดวก มีที่ตั้งที่ใกล้เคียงกับสถานที่สำคัญอื่น ๆ ในชุมชน เข้าถึงได้ง่าย และปลอดภัยเนื่องจากเป็นสถานที่ราชการ นอกจากนี้แล้วยังเป็นพื้นที่สำหรับการเปิดให้บริการแก่สาธารณะทุกวัน ไม่เว้นวันหยุดราชการ และไม่มีค่าธรรมเนียมในการชม

ภาพที่ 44 ที่ตั้งของศูนย์การศึกษาตลอดชีวิต ประจำตำบลบางเสร์

ภาพที่ 45 ลานจอดรถด้านหน้าศูนย์การศึกษาตลอดชีวิต ประจำตำบลบางเสร์

ภาพที่ 46 ประมวลภาพการพัฒนาพื้นที่ของศูนย์การเรียนรู้สำหรับแหล่งเรียนรู้วัฒนธรรม
ประมงพื้นบ้าน

2. ศูนย์การศึกษาตลอดชีวิต มีสิ่งอำนวยความสะดวกในด้านการท่องเที่ยว จากการศึกษาพื้นที่ภาคสนามเกี่ยวกับการจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของชุมชนบางเสร่ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2565 ทำให้เห็นว่าศูนย์การศึกษาตลอดชีวิต ได้กลายเป็นศูนย์รวมของกลุ่มผู้ประกอบการการท่องเที่ยวของชุมชนในการจัดกิจกรรมของโปรแกรมการท่องเที่ยวที่เน้นให้นักท่องเที่ยวได้ร่วมลงมือปฏิบัติจริง อีกทั้งศูนย์ฯ ยังเป็นแหล่งสำคัญในการขับเคลื่อนการส่งเสริมการตลาดให้กับชุมชนและแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญในบางเสร่ให้เป็นที่รู้จัก ยกตัวอย่างกิจกรรมการท่องเที่ยวของหมู่ 1 บ้านบางเสร่ “เรียนรู้การทำผ้าบาติก โครเซต จักสานกระเป๋าพลาสติก และเลือกซื้อของที่ระลึก ณ ศูนย์การศึกษาตลอดชีวิต ตำบลบางเสร่”

นอกจากนี้ยังเป็นพื้นที่สำหรับการจัดนิทรรศการสินค้าชุมชน (OTOP) ซึ่งเป็นผลงานสร้างสรรค์ของนักเรียนของศูนย์ศึกษานอกโรงเรียน ทำให้เป็นการสนับสนุนสินค้าของชุมชน เป็นการสร้างจุดขายทางการท่องเที่ยว และเกิดการกระจายรายได้ในชุมชน

3. ศูนย์การศึกษาตลอดชีวิต คือ กลไกสำคัญในการเสริมพลังการเรียนรู้ตลอดชีพให้กับชุมชน โดยมีห้องเรียนสำหรับนักเรียนของระบบการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย (กศน.) มีห้องสมุดสำหรับให้บริการการอ่าน รวมทั้งจัดกิจกรรมห้องสมุดเคลื่อนที่เพื่อส่งเสริมการอ่านให้กับชุมชน นอกจากนี้ศูนย์ฯ ยังเป็นแหล่งเรียนรู้สำคัญสำหรับการสร้างอาชีพให้กับคนในชุมชนอย่างต่อเนื่อง โดยการเปิดหลักสูตรระยะสั้น (จำนวน 5 ชั่วโมง) เพื่อสอนทักษะการทำศิลปะประดิษฐ์ และการปรุงอาหารคาว หวาน ให้ผู้เรียนสามารถนำไปต่อยอดอาชีพได้ เช่น การตัดเย็บหมวกคูรีก้อตลักษณะบางเสร่ การทำขนมเปียกปูนกะทิสด การทำวุ้นใบเตยกะทิสด ฯลฯ

ในส่วนของกรอบแบบแหล่งเรียนรู้ประมงพื้นบ้านชุมชนบางเสร่นั้น ผู้วิจัยได้นำแนวคิดการออกแบบและพัฒนาพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านมาปรับใช้ (ศักดิ์ชาย สิกขา, 2559) โดยมีรายละเอียดดังนี้

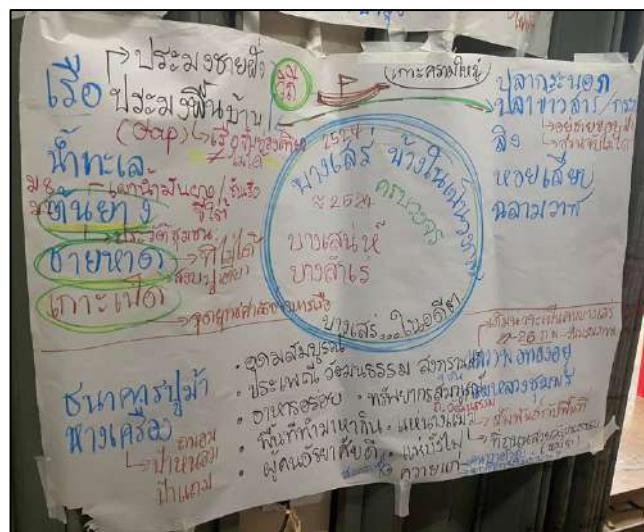
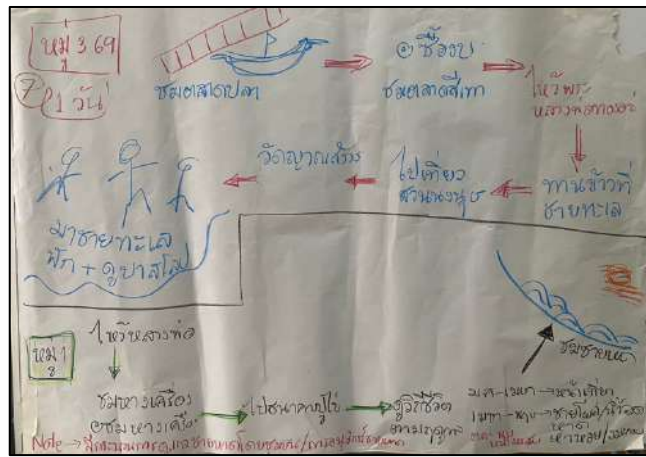
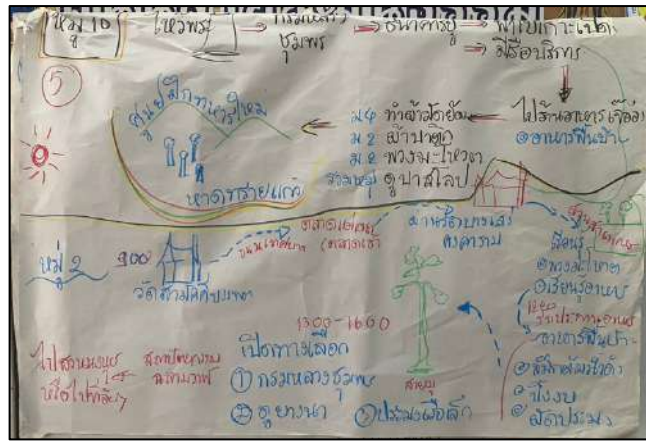
1. คนในชุมชนควรมีส่วนร่วมในกระบวนการทุกขั้นตอนตั้งแต่ความคิดริเริ่ม การจัดทำและดำเนินการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ของชุมชนเอง และมาจากความต้องการที่แท้จริง หรืออาจมีหน่วยงานภายนอกมาให้ความร่วมมือได้ แต่ชาวบ้านจะทำหน้าที่ในการจัดการ ดูแลรักษา และดำเนินการเอง สอดคล้องกับแนวคิดดังกล่าว ผู้วิจัยได้รับความอนุเคราะห์จากกลุ่มคนในชุมชนส่ง ได้ตัวตัวแทนกลุ่มมาเป็นคณะกรรมการสำหรับการออกแบบและพัฒนาแหล่งเรียนรู้วัฒนธรรมประมงพื้นบ้าน จำนวน 11 คน โดยมีผู้วิจัยทำหน้าที่เป็นประธานกรรม ตัวแทนจากชุมชนบางเสร่ มีดังนี้

ผู้บริหาร เจ้าหน้าที่ในหน่วยงานภาครัฐและองค์กรส่วนปกครองท้องถิ่น	จำนวน 2 คน
ผู้นำชุมชน	จำนวน 4 คน
กลุ่มชาวประมงพื้นบ้านหรือที่เรียกว่ากลุ่มภูมิปัญญาชาวบ้าน	จำนวน 2 คน
กลุ่มผู้ประกอบการ	จำนวน 3 คน

2. คนในชุมชนต้องการให้แหล่งเรียนรู้วัฒนธรรมประมงพื้นบ้านบางเสร่ นำเสนอเนื้อหา **นำเสนอที่น่าสนใจ** เน้นเรื่องราวของชุมชนในด้านต่าง ๆ อันได้แก่ ประวัติความเป็นมา สถานที่สำคัญทาง พุทธศาสนา ประเพณีสำคัญ เครื่องมือเครื่องใช้ในอดีตของชุมชน ผู้วิจัยได้สอบถามความต้องการ เกี่ยวกับการนำเสนอข้อมูลในแหล่งเรียนรู้ด้วยวิธีการสนทนากลุ่ม (Focus Group) พบว่า กลุ่มผู้ให้ สัมภาษณ์ที่เป็นผู้ประกอบการที่คนรุ่นใหม่วัยหนุ่มสาวต้องการให้ชุมชนพัฒนาพิพิธภัณฑ์ชุมชนหรือแหล่ง เรียนรู้ของชุมชน ด้วยเหตุผลสำคัญคือ 1) ต้องการให้ชุมชนประมงแบบดั้งเดิมยังอยู่เพื่อให้ลูกหลานรุ่น ต่อไปได้เรียนรู้ภูมิปัญญาของบรรพบุรุษ ได้รักษารากเหง้าของตนเอง และเพื่อสานต่อภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยเฉพาะด้านการหาปลาด้วยเครื่องมือแบบพื้นบ้านที่ไม่ต้องพึ่งพิงเครื่องมือที่เป็นเทคโนโลยีทันสมัย 2) เพื่อนำเสนอข้อมูลเชิงวิชาการที่น่าเชื่อถือ ที่ไม่ใช่เรื่องเล่าในตำนาน เช่น เรื่องเล่าเกี่ยวกับโจรสลัดบาง เสเร่ ที่ไม่สามารถค้นหาหลักฐานทั้งภาพถ่ายและงานเขียนเชิงวิชาการที่สามารถพิสูจน์ได้ว่าเหตุการณ์ที่ เกิดขึ้นจริง และเรื่องเล่าที่เกี่ยวกับสมาคมตกปลาของบางเสร่ในยุคสมัยสงครามเวียดนาม ที่มีหลักฐาน เป็นภาพถ่ายเก่าที่มีทั้งคนไทยและชาวต่างชาติแข่งขันตกปลาดัวใหญ่จากทะเลบางเสร่ แต่ไม่สามารถหา ต้นกำเนิดของภาพเหล่านั้นได้ ซึ่งอาจทำให้ความทรงจำที่สำคัญของบางเสร่ได้เลือนหายไปเป็นที่สุด

ในส่วนของกลุ่มผู้ให้สัมภาษณ์ที่เป็นชาวประมงและคนในชุมชนที่เป็นประกอบการขายอาหารและ ทำธุรกิจท่องเที่ยวในชุมชนที่เป็นวัยกลางคน ต้องการให้แหล่งเรียนรู้ของชุมชนมีคุณสมบัติ ดังนี้

- 1) นำเสนอเรื่องราวอัตลักษณ์ของชุมชนในแง่มุมที่ดึงดูดใจสำหรับนักท่องเที่ยวที่ไม่ใช่ข้อมูลพื้นฐานที่เป็น ที่รู้จักกันโดยทั่วไป ให้เน้นเรื่องราวที่เป็น UNSEEN ยกตัวอย่างเช่น แม่ศรี การละเล่นของชุมชนที่สูญ หายไป ชุมชนต้องการให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องได้รื้อฟื้นขึ้นมาใหม่ เนื่องจากคนที่รู้เรื่องนี้เหลือเพียงคน เดียวและเป็นคนสุดท้ายในชุมชน หากคน ๆ นี้ถึงแก่กรรมลง เรื่องนี้ก็จะสูญหายไปด้วย 2) นำ เทคโนโลยีเข้ามาช่วยในการนำเสนอข้อมูลชุมชน เช่น การใช้ QR code รวมไปถึงการจัดกิจกรรมใน แหล่งเรียนรู้เพื่อให้นักท่องเที่ยวได้เรียนรู้ไปกับคนชุมชน จะทำให้การท่องเที่ยวในบางเสร่มีความน่าสนใจ มากยิ่งขึ้น

ภาพที่ 47 ตัวอย่างข้อมูลที่ได้มาจากการทำสนทนากลุ่มกับชุมชนบางเสร่

3. การเชื่อมโยงแหล่งเรียนรู้ใกล้เคียงต่าง ๆ ในชุมชนบางเสร่ เช่น หากเดินทางไปท่องเที่ยวที่สะพานท่าเทียบเรือกลุ่มประมงบางเสร่ ควรแวะไปชมการเพาะพันธุ์ปูม้าที่อยู่ใกล้กันด้วย

4. การออกแบบกิจกรรมเพื่อการเรียนรู้แบบผสมผสานเพื่อตอบโจทย์ความต้องการและการมีส่วนร่วมของผู้ชมในแต่ละกลุ่ม โดยใช้กิจกรรมที่เชื่อมโยงให้เห็นถึงวิถีชีวิตทั้งในอดีตถึงปัจจุบัน และควรใช้การนำเสนอด้วยวิธีการต่าง ๆ ที่หลากหลาย เช่น การเล่าเรื่อง คลิปวิดีโอ ข้อมูลดิจิทัล (ด้วย QR Code) การทำหนังสือรูปเล่ม การใช้ของจริง ของตัวอย่าง ภาพถ่าย การจำลอง ฯลฯ รวมถึงการบูรณาการการเรียนรู้ โดยการใช้ศาสตร์ต่าง ๆ มาร่วมพัฒนาบุคลากรของแหล่งเรียนรู้ให้สามารถดำเนินงานโดยมีการจัดกิจกรรมแบบสร้างสรรค์และต่อเนื่อง รวมไปถึงการกระตุ้นให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการจัด

กิจกรรมที่หลากหลายมากขึ้น เช่น การอบรมมัคคุเทศก์นำเที่ยว การอบรมเพื่อให้ความรู้เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ชุมชนที่ถูกต้องและน่าเชื่อถือจากวิทยากรผู้เชี่ยวชาญ ฯลฯ

5. ความร่วมมือระหว่างชุมชนและองค์กรท้องถิ่น เพื่อให้ชุมชนและองค์กรท้องถิ่นมีความพร้อมในการบริหารจัดการการท่องเที่ยวอย่างแท้จริง เช่น การส่งเสริมการท่องเที่ยวตามเทศกาลสำคัญ การสร้างกิจกรรมที่บูรณาการของส่วนต่าง ๆ ให้กับนักท่องเที่ยว ฯลฯ

6. เน้นความเรียบง่ายแต่มีความหมายต่อชุมชน สิ่งของที่จัดแสดงมีอยู่ในชุมชนท้องถิ่นนั้น ๆ ไม่จำเป็นต้องเป็นของมีค่า อาจเป็นศิลปะวัสดุวัตถุทางศาสนาที่ทางวัดเก็บรวบรวมไว้ หรือศิลปหัตถกรรมประเภทเครื่องมือ เครื่องใช้ที่เกี่ยวกับชีวิตความเป็นอยู่ของชาวบ้าน

7. การออกแบบพื้นที่สำหรับแหล่งเรียนรู้ ใช้การกันห้องด้วยแผ่นบอร์ดผนังขนาดบางเพื่อแบ่งสัดส่วนระหว่างห้องสมุดของศูนย์การศึกษาตลอดชีวิต และสามารถใช้นั่งทุกด้านสำหรับการติดตั้งนิทรรศการแบบถาวร โดยใช้ป้ายอิงค์เจ็ท เนื่องจากการพิมพ์มีรายละเอียดสูง และมีความสวยงามมากกว่าป้ายประเภทอื่น ส่วนรายละเอียดอื่น ๆ จะเป็นโมเดลจำลองชุมชนที่ทำจากไม้จริง ประกอบด้วยบ้าน วัด โรงเรียน เรือประมงพื้นบ้านจำลอง ภาพถ่ายโบราณ งานผ้าบาติก ชุดทางเครื่อง ฯลฯ ในส่วนของการออกแบบชุดความรู้นั้น ยกตัวอย่างเช่น การออกแบบภาพวาดผนังของแหล่งเรียนรู้ ผู้วิจัยและศิลปินนักวาดภาพของชุมชนบางเสร์ร่วมกันพัฒนามาจากภาพถ่ายเก่าในยุคสงครามเวียดนาม ที่หม่อมราชวงศ์พงษ์อมร ตกปลากระโทงขนาดใหญ่ที่หนัก 90 กิโลกรัมได้ (ภาพประกอบอยู่ในหน้า 39) ทางเครื่องบางเสร์ เป็นการให้ข้อมูลเชิงวิชาการที่มาจากแหล่งพื้นที่ที่แสดงให้เห็นถึงพัฒนาการด้านต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับทางเครื่อง รวมทั้งการสร้างเวทีทางเครื่องจำลองที่ได้แนวคิดมาจากภาพถ่ายทางเครื่องบางเสร์ในช่วงปี พ.ศ. 2529 ในยุคที่ทางเครื่องบางเสร์ได้รับความนิยมสูงสุด

8. การยอมรับการใช้งานแหล่งเรียนรู้ของผู้เข้าชม (User Adoption) ทั้งที่เป็นกลุ่มคนในชุมชนและกลุ่มนักท่องเที่ยวที่มาจากพื้นที่อื่น (End User) แนวคิดการยอมรับการใช้งานเป็นกระบวนการแสดงว่าผู้เข้าชมยอมรับที่จะใช้แหล่งเรียนรู้ในฐานะที่เป็นผลิตภัณฑ์ใหม่เพื่อตอบสนองความต้องการหรือตอบโจทย์การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของชุมชน ยกตัวอย่างเช่น โครงการ D-HOPE ที่ชุมชนได้จัดกิจกรรมการท่องเที่ยวที่ทำให้นักท่องเที่ยวได้มีเรียนรู้สิ่งใหม่ ๆ และมีโอกาสเข้าไปสัมผัสวิถีชีวิต ประเพณี วัฒนธรรม หรือวิถีชีวิตอื่น ๆ ที่เผยแพร่ความรู้ทั้งที่เป็นลายลักษณ์อักษรและดิจิทัลอยู่ในแหล่งเรียนรู้ จากประเด็นดังกล่าว ผู้วิจัยเล็งเห็นว่าการยอมรับการใช้งานของผู้เข้าชมนั้น ประกอบด้วย รายละเอียดดังนี้ การตระหนักรู้ (Awareness) ถึงความสำคัญของเรื่องราวต่าง ๆ ในชุมชน การสร้างเข้าใจร่วมกัน (Shared Understanding) ระหว่างชุมชนและนักท่องเที่ยว และสุดท้ายคือ การยอมรับ (Adoption) คือ

การที่กลุ่มคนในชุมชนและนักทอทเย็บสามารถใช้เวลาใช้แหล่งเรียนรู้ในการสร้างประโยชน์ให้กับตนเองทั้งในส่วนของ
ของการได้รับความรู้และการนำไปต่อยอดเป็นผลิตภัณฑ์ที่เกี่ยวกับการทอทเย็บต่อไป

ภาพที่ 48 ภาพถ่ายดาวเทียมชุมชนประมงพื้นบ้านบางเสร่ที่เป็นต้นแบบของแผนที่ชุมชน

ภาพที่ 49 แผนที่ชุมชนประมงพื้นบ้านบางเสร์ที่พัฒนามาจากภาพถ่ายดวงเทียม สำหรับพิมพ์ลงป้ายอิงค์เจ็ทและติดไว้ที่ผนังห้อง

ภาพที่ 50 ภาพรวมของนิทรรศการที่จัดแสดงในแหล่งเรียนรู้

ภาพที่ 51 ของจำลองเพื่อนำเสนอภาพชุมชนประมงพื้นบ้านบางเสร่

บทที่ 4

อภิปรายและสรุปผลการวิจัย (Discussion & Conclusion)

งานวิจัยเรื่อง การพัฒนาแหล่งเรียนรู้ทางวัฒนธรรมประมงพื้นบ้านเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมจังหวัดชลบุรี ผู้วิจัยได้นำเสนอผลการวิจัย โดยแบ่งเป็น 2 ส่วน ดังนี้

ส่วนที่ 1 สถานการณ์การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมชุมชนบางเสร่ อำเภอสัตหีบ จังหวัดชลบุรี พื้นที่ต้นแบบสำหรับการพัฒนาเป็นแหล่งเรียนรู้เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมให้กับชุมชนอื่น ๆ ในจังหวัดชลบุรี ผลการศึกษาสรุปได้ดังนี้

1. ด้านอัตลักษณ์ที่โดดเด่นและแตกต่างของบางเสร่ที่สามารถพัฒนาเป็นแหล่งเรียนรู้ทางวัฒนธรรมเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมให้กับชุมชนบางเสร่ ซึ่งได้แก่ ศิลปวัฒนธรรมที่สร้างชื่อเสียงให้กับชุมชน อาทิ วัดบางเสร่คงคาราม ซึ่งวัดเก่าแก่คู่ชุมชนบางเสร่ ตำนานทางเครื่องบางเสร่ กลองยาวบางเสร่ ผ้าบาติก

2. ด้านประวัติศาสตร์ท้องถิ่นของบางเสร่ ที่สามารถสร้าง “เรื่องเล่า” หรือ “เรื่องราว” (Story Telling) เพื่อนำเสนอข้อมูลชุมชนที่น่าเชื่อถือ ที่โดดเด่น น่าสนใจ และแตกต่างจากชุมชนอื่น ๆ ประวัติศาสตร์เหล่านั้น ได้แก่ 1) โจรสลัดแห่งอ่าวบางเสร่ที่เป็นตำนานต้นกำเนิดของชุมชนบางเสร่ และ 2) สมาคมตกปลาบางเสร่ในยุค พ.ศ. 2503 ที่เป็นสถานที่พักผ่อนของกลุ่มชนชั้นกลางและชั้นสูงจากกรุงเทพฯ และกลุ่มทหารอเมริกันที่มาตั้งฐานทัพที่สนามบินอู่ตะเภา

3. ด้านการขับเคลื่อนและพัฒนาขีดความสามารถของผู้ประกอบการในชุมชนบางเสร่เพื่อการรองรับการท่องเที่ยวในชุมชนบางเสร่ ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงศักยภาพของชุมชนในการดำเนินธุรกิจการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ด้วยโครงการดังต่อไปนี้ 1) โครงการพัฒนาระบบการบริหารจัดการชุมชนท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์กิจกรรมที่ส่งเสริมการเรียนรู้ที่นักท่องเที่ยวสามารถลงมือปฏิบัติจริง หรือ D-HOPE ที่แต่ละหมู่บ้านได้สร้างสรรค์กิจกรรมการท่องเที่ยวที่แสดงถึงอัตลักษณ์ชุมชนของตน เช่น การแสดงทางเครื่องของชมรมอนุรักษ์ทางเครื่องของหมู่ 1 การสาธิตการทำผ้าบาติกที่บ้านเนินบรรพต หมู่ 2 2) การจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวบน “ถนนสายวัฒนธรรม” หมู่ 4 ที่เน้นเปิดบ้านขายผลิตภัณฑ์ท้องถิ่น ทำกิจกรรมปล่อยพันธุ์ปลูกลงสู่ทะเล ชมการสาธิตและทดลองทำหัตถกรรมพื้นถิ่นต่าง ๆ

4. ความได้เปรียบในเชิงพื้นที่ บางเสรมีพื้นที่ตั้งอยู่ใกล้สนามบินอยู่ตะเภาและพัทยา และยังอยู่ใกล้แหล่งท่องเที่ยวสำคัญ ๆ เช่น รูปแกะสลักเขาชีจรรย์ ไร่่องุ่นซิลเวอร์เลค สวนนงนุช และการเดินทางจากกรุงเทพฯ ใช้เวลาไม่นาน นอกจากนี้บางเสรมีพื้นที่สงบเงียบ มีชายหาดที่สะอาดและสวยงาม ทำให้เป็นที่ชื่นชอบของนักท่องเที่ยวกลุ่มที่ต้องการหลีกเลี่ยงความแออัดของนักท่องเที่ยว

5. การจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงผจญภัยที่ดำเนินการโดยชาวประมงพื้นบ้านในชุมชน ที่สามารถตอบโจทย์นักท่องเที่ยวที่ชื่นชอบการตกปลา การตกหมึก การดำน้ำดูปะการัง ซึ่งทำให้ชุมชนบางเสรมีได้รับความสนใจจากนักตกปลาทั่วประเทศ อีกทั้งยังแสดงให้เห็นถึงความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรทางทะเลของชุมชนอีกด้วย

จากลักษณะทั้งห้าประการของชุมชนบางเสรมีข้างต้น แสดงให้เห็นว่าชุมชนบางเสรมีได้ใช้อัตลักษณ์หรือความเป็นเอกลักษณ์เฉพาะของท้องถิ่นมาเป็นจุดขายหรือยุทธศาสตร์ที่สำคัญในการพัฒนาตลาดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของกาญจนา แสงลิ้มสุวรรณ และศรัณยา แสงลิ้มสุวรรณ (2555, หน้า 139) ที่กล่าวไว้ว่า สถานการณ์ตลาดการท่องเที่ยวในปัจจุบันได้มีการเปลี่ยนแปลงและมีการแข่งขันกันอย่างมากโดยใช้แนวคิดอัตลักษณ์ท้องถิ่นมาเป็นกลไกสำคัญในการขับเคลื่อนและการทำการตลาดการท่องเที่ยว และยังสอดคล้องกับแนวคิดที่ว่า ความต้องการของนักท่องเที่ยวเฉพาะกลุ่มที่เชื่อมโยงกับมิติและปัจจัยสนับสนุนการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่เป็นมิติต่าง ๆ ได้แก่ 1) มิติเชิงพื้นที่ ซึ่งได้แก่ปัจจัยชุมชน และอัตลักษณ์หรือเอกลักษณ์เฉพาะท้องถิ่น 2) มิติการเกิดปฏิสัมพันธ์ระหว่างการใช้ความคิดสร้างสรรค์ของนักท่องเที่ยว และการอาศัยวิถีชีวิตของชุมชนเพื่อดึงดูดใจนักท่องเที่ยว และสุดท้ายคือ 3) มิติกลาง เป็นแนวร่วมในการพัฒนาประกอบด้วย ปัจจัยคนในชุมชนหรือท้องถิ่นที่ก่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันระหว่างชุมชน นักท่องเที่ยว และหน่วยงานอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องที่ก่อให้เกิดการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในชุมชนได้อย่างเป็นรูปธรรม และก่อให้เกิดการพัฒนาแหล่งเรียนรู้สำหรับการท่องเที่ยวที่ก่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดสำหรับการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม โดยใช้อัตลักษณ์เฉพาะของชุมชนและความต้องการของนักท่องเที่ยวที่เกี่ยวมาผนวกรวมกัน ใช้วิถีชุมชนที่เกิดขึ้นในชีวิตประจำวันทำเสนอเป็นสินค้าทางการท่องเที่ยวให้นักท่องเที่ยว และเปิดโอกาสให้นักท่องเที่ยวมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมการท่องเที่ยวซึ่งเป็นวิถีชีวิตประจำวันหรือวัฒนธรรมของชุมชน (ท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ กลยุทธ์สู่การเติบโตอย่างทั่วถึง และการนำเสนอคุณค่าพิเศษ, 2563, หน้า 32-33; ปิรันธ ชินโชติ, 2563, หน้า 46)

ส่วนที่ 2 การพัฒนาแหล่งเรียนรู้ทางวัฒนธรรมประมงพื้นบ้านเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมตำบลบางเสร่ จังหวัดชลบุรี

องค์ประกอบสำคัญของการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ทางวัฒนธรรมประมงพื้นบ้านชุมชนบางเสร่ในงานวิจัยนี้ ผู้วิจัยสรุปเป็นแผนภาพสำหรับการอธิบาย ดังนี้

องค์ความรู้ชุมชนบางเสร่ในแหล่งเรียนรู้วัฒนธรรมประมงพื้นบ้าน

ภาพที่ 52 องค์ความรู้ชุมชนกับการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ทางวัฒนธรรมประมงพื้นบ้านชุมชนบางเสร่

จากแผนภาพข้างต้น ผู้วิจัยขอใช้คำว่า “องค์ความรู้ชุมชน” แทนความหมายรวมของประวัติศาสตร์ชุมชน บุคคลสำคัญ ความรู้เกี่ยวกับทรัพยากรสัตว์น้ำ และวิถีการดำรงชีวิตของชุมชนประมงพื้นบ้านบางเสร่

แนวคิดการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ทางวัฒนธรรมประมงพื้นบ้านชุมชนบางเสร่ในงานวิจัยนี้ ผู้วิจัยปรับใช้แนวคิดของการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ทางวัฒนธรรมของกรมส่งเสริมวัฒนธรรม (2550) ซึ่งสอดคล้อง

กับฐานความคิดเกี่ยวกับการจัดการความรู้ท้องถิ่นที่ว่า “การจัดการศึกษาให้กับพลเมืองให้ได้ใช้ทรัพยากรในท้องถิ่นเป็นสิ่งเชื่อมโยงความรู้ ซึ่งทรัพยากรทั้งหลายในท้องถิ่นอันเป็นทุนปัญญาทางสังคมที่สำคัญ และมีคุณค่าสำหรับการเรียนรู้และสามารถบูรณาการกับวิถีชีวิตของคนในชุมชนกับทรัพยากรธรรมชาติได้อย่างดีเยี่ยม” (นิพนธ์ เทียนวิหาร, นิธิ เอียวศรีวงศ์ และไพบุลย์ วัฒนศิริธรรม, 2547)

ในส่วนการพัฒนาศูนย์เรียนรู้หรือแหล่งการเรียนรู้ภูมิปัญญาของชาวประมงพื้นบ้านในงานวิจัยนี้ ผู้วิจัยขอเสนอองค์ความรู้โดยอิงตามความต้องการของคนในชุมชนบางเสร์เป็นหลัก ซึ่งชุมชนได้สะท้อนให้เห็นว่า ความรู้ที่สำคัญที่พวกเขาต้องการนำเสนอให้คนรุ่นหลังและนักท่องเที่ยวได้รับรู้ในแหล่งเรียนรู้ ได้แก่ ประวัติศาสตร์ชุมชน (โดยเฉพาะตำนานโจรสลัดบางเสร์) บุคคลสำคัญ (หลวงพ่อบึงอยู่พระเกจิอาจารย์ที่มีชื่อเสียงในภาคตะวันออก) ความรู้เกี่ยวกับทรัพยากรสัตว์น้ำ (ความรู้เกี่ยวกับปลาและวิธีการจับปลาแต่ละชนิด) และวิถีการดำรงชีวิต (โดยเฉพาะภูมิปัญญาของชาวประมง) ซึ่งองค์ความรู้ที่ได้กล่าวมาข้างต้นนั้น สอดคล้องกับงานวิจัยของชาญณรงค์ วงศ์ลา และคณะ (2555, หน้า 98) ที่พบว่า ความรู้สำคัญที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตชาวประมง ได้แก่ ความรู้เรื่องสัตว์น้ำ (พฤติกรรมและถิ่นที่อยู่อาศัย) เครื่องมือจับสัตว์น้ำพื้นบ้าน ความรู้ด้านวิถีชีวิตชาวประมง (ที่อยู่อาศัย แหล่งทำมาหากิน และแหล่งสร้างรายได้) และความรู้ด้านพิธีกรรม

จะเห็นได้ว่าองค์ความรู้เกี่ยวกับประมงพื้นบ้านนั้นไม่ได้เน้นเรื่องสิ่งของ โบราณวัตถุ หรือเอกสารที่เป็นลายลักษณ์อักษรเป็นหลัก เนื่องจากแหล่งเรียนรู้ของชุมชนมีลักษณะการดำเนินงานที่คล้ายกับพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น ที่วลัยลักษณ์ ทรงศิริ ผู้เชี่ยวชาญทางด้านการพัฒนาพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น (2552, หน้า 43) ได้กล่าวไว้ว่า “พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น (หรือแหล่งเรียนรู้ของชุมชน) เป็นแหล่งความรู้ที่นำเสนอข้อมูลในเชิงมานุษยวิทยา เน้นทางด้านวัฒนธรรม การเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิต และประวัติศาสตร์ชุมชน เป็นสำคัญ ไม่ได้เน้นในตัวโบราณวัตถุ และยังสอดคล้องกับงานของเสรี พงศ์พิศ (2529) ที่ว่า ความรู้ของชุมชน หรือความรู้ของคนเฉพาะกลุ่มจะมีลักษณะเฉพาะมักไม่อยู่ในรูปแบบเอกสารที่เป็นลายลักษณ์อักษร แต่จะแฝงอยู่ในวัฒนธรรมชุมชน วิถีการดำเนินชีวิต ประเพณี และพิธีกรรม

แต่อย่างไรก็ตาม การนำเสนอข้อมูลในพิพิธภัณฑ์ชุมชนหรือในแหล่งเรียนรู้ นั้น ควรมีการจัดพิมพ์เอกสารเกี่ยวกับข้อมูลในท้องถิ่นเป็นเอกสารเผยแพร่หรือจำหน่ายด้วย เช่น รายละเอียดประวัติของบุคคลสำคัญ การทำอาหารพื้นถิ่น นิทานหรือตำนานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับสถานที่สำคัญของท้องถิ่น

รวมถึงการออกจดหมายข่าวเสนอข้อมูลต่าง ๆ ของชุมชน เพื่อให้คนในท้องถิ่นได้เข้าถึงข้อมูลที่เป็นประโยชน์มากยิ่งขึ้น

ในส่วนองค์ความรู้เกี่ยวกับการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ทางวัฒนธรรมประมงพื้นบ้านชุมชนบางเสร่นั้น พบว่า ผู้วิจัยเห็นว่ากลไกความร่วมมือของชุมชนและหน่วยงานต่าง ๆ เป็นประเด็นที่สำคัญยิ่ง เนื่องจากการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ของชุมชน ผู้วิจัยไม่สามารถดำเนินการเพียงลำพังได้ ต้องอาศัยกลุ่มผู้บริหาร ผู้นำท้องถิ่น ปราชญ์ชาวบ้าน กลุ่มคนในภาคสถาบันการศึกษา ผู้ประกอบการ ชาวประมงหรือกลุ่มอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง เพื่อร่วมกันทำงานเป็นทีมและแลกเปลี่ยนความคิดเห็นร่วมกัน ซึ่งสอดคล้องกับงานของมนัสสินี บุญมีศรีสง่า (2556) ที่พบว่า ถนนคนเดินตลาด 200 ปี ปรานบุรีมีศักยภาพในการเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม เนื่องจากมีความพร้อมในด้านสิ่งอำนวยความสะดวก ด้านสิ่งดึงดูดใจ และที่สำคัญคือ ด้านการมีส่วนร่วมของชุมชน และยังสอดคล้องกับนรา พงษ์พานิช (2565) ที่พบว่าการ จัดตั้งศูนย์การเรียนรู้ชุมชนชาวประมงพื้นบ้านบ้านปากดอนสัก จังหวัดสุราษฎร์ธานีสำเร็จได้เป็นอย่างดี เป็นรูปธรรมนั้น ต้องอาศัยระดมสมอง กำลังคน วัสดุหรือเครื่องมือประมงพื้นบ้านอย่างจริงจัง

และเมื่อเทียบกับแนวคิดของการจัดตั้งพิพิธภัณฑ์ที่จะคล้ายกับการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ โดย ศรีวงศ์ หะวานนท์ (2552, หน้า 12) ได้กล่าวว่า พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นควรเป็นพิพิธภัณฑ์ทั้งหมดบ้าน ไม่ว่าจะเป็นที่ศูนย์จัดแสดงหรือภายนอกอาคารก็ควรมีบรรยากาศของวัฒนธรรมเหลืออยู่ ทั้งนี้คนในชุมชนต้องร่วมมือร่วมใจกันอนุรักษ์วัฒนธรรมของตนเองไว้เพื่อเป็นประวัติศาสตร์วัฒนธรรมและสังคม และยังสอดคล้องกับกรณีของพิพิธภัณฑ์จันเสน ที่มูลนิธิประไพ วิริยะพันธุ์ (องค์การการกุศลที่ทำงานเกี่ยวกับการจัดการพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น) ที่พบว่า พิพิธภัณฑ์จันเสน มีการดำเนินงานที่ผ่านไปด้วยดี เพราะคนในท้องถิ่นเห็นความสำคัญของการรวมตัวและให้ความช่วยเหลือเกื้อกูลกันเป็นอย่างดี มีบุคคลภายนอก ทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติเข้าชมเยี่ยมชมอย่างต่อเนื่อง ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงการพลิกฟื้นของชุมชน ไม่ว่าจะเป็นวัฒนธรรมประเพณี การรวมตัวกันของคนในชุมชน การกระจายรายได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ความเข้าใจ และความภาคภูมิใจในท้องถิ่นของตนเอง (มูลนิธิประไพ วิริยะพันธุ์, 2552, หน้า 60-61) ดังนั้นจะเป็นได้ว่า ความก้าวหน้าของแหล่งเรียนรู้หรือพิพิธภัณฑ์นั้น ขึ้นอยู่กับความสมัครสมานสามัคคีของชุมชนเป็นสำคัญ

สรุปผลการศึกษา

ผลการศึกษาวิจัย การพัฒนาแหล่งเรียนรู้ทางวัฒนธรรมประมงพื้นบ้านเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมจังหวัดชลบุรี ที่ผู้วิจัยเลือกใช้พื้นที่บางเสร่เป็นพื้นที่ต้นแบบในการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ที่องค์ความรู้ที่สำคัญสำหรับนำเสนอแม้ว่าจะเป็นองค์ความรู้ที่เรียบง่าย แต่สะท้อนถึงเอกลักษณ์เฉพาะของชุมชนบางเสร่ เอกลักษณ์เฉพาะท้องถิ่นเหล่านั้น ได้แก่ ประวัติศาสตร์ชุมชน ประวัติบุคคลสำคัญ ความรู้เกี่ยวกับทรัพยากรสัตว์น้ำ วิธีการดำรงชีวิต รวมถึงการออกแบบและพัฒนาแหล่งเรียนรู้ที่มาจากความร่วมมือของชุมชนและการแสดงออกถึงเอกลักษณ์เฉพาะของชุมชนในแหล่งเรียนรู้ อันจะก่อให้เกิดการสืบทอดการทำประมงพื้นบ้านสืบต่อไป

ข้อเสนอแนะ

จากผลสรุปและการอภิปรายผลการวิจัย ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะสำหรับการนำผลการวิจัยไปใช้และข้อเสนอแนะสำหรับการทำวิจัยครั้งต่อไป ดังนี้

1. การนำความรู้ที่รวบรวมและจัดเก็บไว้ในแหล่งเรียนรู้ ไปเป็นสื่อการเรียนรู้ที่เชื่อมโยงกับหลักสูตรการศึกษาท้องถิ่น เพื่อให้คนในชุมชนได้เรียนรู้เกิดความตระหนักและหวงแหนความรู้อันเป็นเอกลักษณ์เฉพาะของบางเสร่ อันจะนำไปสู่การส่งเสริมให้ประชาชนเกิดกระบวนการเรียนรู้ที่เชื่อมโยงกับวิธีการดำรงชีพของชุมชนทั้งในมิติของการศึกษาในระบบ นอกกระบบ และตามอัธยาศัย
2. ชุมชนที่มีลักษณะบริบทที่คล้ายหรือใกล้เคียงกับตัวอย่างในงานวิจัย และต้องการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ในชุมชน สามารถนำความรู้ไปใช้เป็นต้นแบบได้
3. การต่อยอดแหล่งเรียนรู้ที่ได้พัฒนาขึ้น ชุมชนสามารถสร้างกลุ่มเครือข่ายที่มีอยู่ในแต่ละชุมชน และเชื่อมโยงองค์ความรู้ของแต่ละที่เป็นเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ประสบการณ์ร่วมกัน และถ่ายทอดความรู้จากรุ่นสู่รุ่น จากชุมชนสู่ชุมชน เพื่อนำไปสู่การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอย่างทั่วถึง
4. ความรู้ท้องถิ่นในบางเรื่องได้เริ่มสูญหายไปจากชุมชน หรือไม่บางเรื่องจะมีผู้รู้ข้อมูลที่ถูกต้องน้อยมาก ดังนั้นหน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรให้การสนับสนุนส่งเสริม เพื่อให้เกิดการสืบทอดและอนุรักษ์ความรู้เหล่านั้นให้คงอยู่คู่วัฒนธรรมประมงพื้นบ้านบางเสร่สืบไป เช่น การรวบรวมความรู้ไว้เป็นลายลักษณ์อักษร เช่น หนังสือ ตำรา เพื่อจะได้ใช้ประโยชน์ต่อชุมชนตลอดจนผู้ที่ต้องการศึกษาต่อไป

ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยในครั้งต่อไป

การพัฒนาคลังความรู้ของชุมชน (ทั้งในรูปแบบเล่มที่เป็นลายลักษณ์อักษร และข้อมูลดิจิทัล) ที่ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการออกแบบและสามารถผลิตสื่อด้วยตนเอง

บทที่ 5

ผลผลิต

(Output)

งานวิจัยเรื่อง การพัฒนาแหล่งเรียนรู้ทางวัฒนธรรมประมงพื้นบ้านเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมจังหวัดชลบุรี ผู้วิจัยได้นำเสนอผลผลิต ผลลัพธ์ และผลกระทบของผลการวิจัยนี้ ดังนี้

ผลการดำเนินงานที่เกิดขึ้นจริง

1. งานวิจัยนี้ก่อให้เกิดองค์ความรู้เกี่ยวกับชุมชนประมงพื้นบ้านใหม่ที่อ้างอิงตามเอกสารจดหมายเหตุที่น่าเชื่อถือและถูกต้องมากยิ่งขึ้น ซึ่งได้แก่
 - 1.1 ประวัติศาสตร์ชุมชนเกี่ยวกับโจรสลัด หลักฐานที่เป็นต้นกำเนิดหรือประวัติศาสตร์ของบางเสร์กับกีฬาการตกปลา รวมถึงความเชื่อของบางเสร์ที่อุดมสมบูรณ์ไปด้วยพันธุ์ปลาขนาดใหญ่
 - 1.2 ประวัติบุคคลสำคัญของชุมชนที่ผ่านการสังเคราะห์และรวบรวมเป็นเอกสารลายลักษณ์อักษร
 - 1.3 การสืบสานหรือการอนุรักษ์ภูมิปัญญาและวิถีชีวิตด้านการทำประมงพื้นบ้านไม่ให้สูญหายไปในอนาคต ด้วยการตีพิมพ์ความรู้ในรูปแบบเอกสารวิชาการ (งานวิจัย)
2. งานวิจัยนี้ได้พัฒนาต้นแบบแหล่งเรียนรู้ทางวัฒนธรรมประมงพื้นบ้านให้กับชุมชน และสามารถใช้อองค์ความรู้จากงานวิจัยไปพัฒนาต่อยอดให้กับชุมชนอื่นที่สนใจพัฒนาแหล่งเรียนรู้ของชุมชน
3. งานวิจัยนี้ได้มีส่วนช่วยในการพัฒนากำลังคนที่เกี่ยวข้อง ซึ่งได้แก่
 - 3.1 นิสิตสาขาวิชาสารสนเทศศึกษาจำนวน 42 คน ได้ร่วมแสดงความคิดเห็นและมีส่วนร่วมในการสังเคราะห์และผลิตเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับองค์ความรู้ของชุมชนมานำเสนอและเผยแพร่ในแหล่งเรียนรู้
 - 3.2 นักวิจัยชุมชนท้องถิ่นจำนวน 5 คน ซึ่งได้แก่ ผู้ช่วยนักวิจัยจำนวน 2 คนที่เป็นคนในชุมชนที่มีส่วนช่วยในกระบวนการเก็บข้อมูลเชิงคุณภาพ และผู้ประกอบการวิสาหกิจชุมชนจำนวน 3 คนที่มีช่วยในการสร้างสรรค์ผลิตภัณฑ์สำหรับการจัดนิทรรศการของแหล่งเรียนรู้โดยใช้ทักษะการวิจัยเชิงปฏิบัติการร่วมกับนักท่องเที่ยวในชุมชน

ผลผลิตที่เกิดขึ้นจริง (Output) โดยข้อมูลนี้ต้องสอดคล้องกับข้อเสนอการวิจัย (Proposal) ที่ได้เสนอกับแหล่งทุน

ผลผลิตที่คาดว่าจะได้รับ (dropdown list)		จำนวน	หน่วย นับ	รายละเอียดของ ผลผลิต	ปีที่น่าส่ง ผลผลิต (dropdown)	นำส่ง KR ตรง	นำส่ง KR โดย อ้อม
องค์ความรู้	องค์ความรู้ ใหม่	1	ชุด ความรู้	1. ชุดความรู้ เรื่องการพัฒนา แหล่งเรียนรู้ ประมงพื้นบ้าน	2566	✓	
การพัฒนากำลังคน	นศ.ระดับ อาชีวศึกษา					✓	
	นศ.ระดับ ปริญญาตรี	25	คน	นิสิตมีทักษะด้าน การพัฒนาแหล่ง เรียนรู้ทาง วัฒนธรรม และมี ทักษะด้านการ ผลิตและนำเสนอ ความรู้ทาง วัฒนธรรมเพื่อใช้ ในธุรกิจการ ท่องเที่ยว	2566	✓	

ผลผลิตที่คาดว่าจะได้รับ (dropdown list)		จำนวน	หน่วย นับ	รายละเอียดของ ผลผลิต	ปีที่น่าส่ง ผลผลิต (dropdown)	นำส่ง KR ตรง	นำส่ง KR โดย อ้อม
	นักวิจัยชุมชน ท้องถิ่น	5	คน	นักวิจัยชุมชนมี ทักษะด้านการ วิจัยเชิง ปฏิบัติการเพื่อ พัฒนาการ ท่องเที่ยวบนฐาน ชุมชนได้	2566	√	
	นักวิจัย ภาคเอกชน						
	นักวิชาการ อิสระ						
การฝึกอบรมเพื่อ เพิ่มทักษะ	เด็กและ เยาวชน						
	ครู/อาจารย์						
	เกษตรกรรุ่น ใหม่						
	กลุ่มคนที่ ต้องการทักษะ พิเศษ						

ผลผลิตที่คาดว่าจะได้รับ (dropdown list)		จำนวน	หน่วย นับ	รายละเอียดของ ผลผลิต	ปีที่น่าส่ง ผลผลิต (dropdown)	นำส่ง KR ตรง	นำส่ง KR โดย อ้อม
ผลงานตีพิมพ์	ระดับชาติ (ระบุ ฐานข้อมูลที่ ตีพิมพ์)	1	บทความ	บทความตีพิมพ์ ในวารสารใน ฐานข้อมูล TCI กลุ่ม 1 จำนวน 1 เรื่อง และ TCI กลุ่ม 2 จำนวน 2 เรื่อง	2566 (ยังไม่ ดำเนินการ)	✓	
	นานาชาติ (ระบุ ฐานข้อมูลที่ ตีพิมพ์)						
หนังสือ	Book chapter ระดับชาติ						
	Book chapter ระดับ นานาชาติ						
	หนังสือเล่ม ระดับชาติ						

ผลผลิตที่คาดว่าจะได้รับ (dropdown list)		จำนวน	หน่วย นับ	รายละเอียดของ ผลผลิต	ปีที่น่าส่ง ผลผลิต (dropdown)	นำส่ง KR ตรง	นำส่ง KR โดย อ้อม
	หนังสือเล่ม ระดับ นานาชาติ						
การประชุม เผยแพร่ผลงาน/ สัมมนาระดับชาติ	นำเสนอแบบ ปากเปล่า						
	นำเสนอแบบ โปสเตอร์						
การประชุม เผยแพร่ผลงาน/ สัมมนาระดับ นานาชาติ	นำเสนอแบบ ปากเปล่า						
	นำเสนอแบบ โปสเตอร์						
ต้นแบบผลิตภัณฑ์	ระดับ ห้องปฏิบัติการ						
	ระดับ ภาคสนาม	1	แหล่ง	แหล่งเรียนรู้เชิง วัฒนธรรมที่รู้จัก ในระดับสากล	2566	√	
	ระดับ อุตสาหกรรม						

ผลผลิตที่คาดว่าจะได้รับ (dropdown list)		จำนวน	หน่วย นับ	รายละเอียดของ ผลผลิต	ปีที่น่าส่ง ผลผลิต (dropdown)	นำส่ง KR ตรง	นำส่ง KR โดย อ้อม
ต้นแบบเทคโนโลยี	ระดับ ห้องปฏิบัติการ						
	ระดับ ภาคสนาม						
	ระดับ อุตสาหกรรม						
โครงสร้างพื้นฐาน	ห้องปฏิบัติการ / หน่วยวิจัย						
	ศูนย์วิจัยและ พัฒนา						
	โรงงาน ต้นแบบ						
กระบวนการใหม่	ระดับ ห้องปฏิบัติการ						
	ระดับ ภาคสนาม						
	ระดับ อุตสาหกรรม						

ผลผลิตที่คาดว่าจะได้รับ (dropdown list)		จำนวน	หน่วย นับ	รายละเอียดของ ผลผลิต	ปีที่น่าส่ง ผลผลิต (dropdown)	นำส่ง KR ตรง	นำส่ง KR โดย อ้อม
ทรัพยากร ปัญหา	อนุสิทธิบัตร						
	สิทธิบัตร						
	ลิขสิทธิ์						
	เครื่องหมาย ทางการค้า						
	ความลับ ทางการค้า						
	พันธุ์พืช/พันธุ์ สัตว์						

เอกสารอ้างอิง

- กรมการพัฒนาชุมชน สำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอสตึก. (ม.ป.ป). *โครงการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์และวัฒนธรรม*. ชลบุรี: สำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอสตึก.
- กรมประมง กระทรวงเกษตรและสหกรณ์. (2540). *คำนิยามและการจำแนกเครื่องมือประมงทะเลของไทย*. กรุงเทพฯ: กระทรวงเกษตรและสหกรณ์.
- กรมประมง. (2564). *ท่องเที่ยววิถีชุมชน ต.บางเสร่ จ.ชลบุรี (Fisherman's Village Resort)*
https://www4.fisheries.go.th/local/index.php/main/view_activities/1419/103842
- กองฝึกอบรม ศูนย์พัฒนาการประมงแห่งเอเชียตะวันออกเฉียงใต้. (2530). *เครื่องมือประมงทะเลของไทย (ฉบับพิเศษ)*. กรุงเทพฯ: ศูนย์พัฒนาการประมงแห่งเอเชียตะวันออกเฉียงใต้.
- กำพล จำปาพันธ์. (2560). พระเจ้าตากกับการปราบปรามโจรสลัดในชายฝั่งทะเลตะวันออก. *ศิลปวัฒนธรรม*, 38(10), 84-112.
- กำพล จำปาพันธ์. (2564). *กำเนิดระบอบนายช่างหัวเมืองตะวันออก ถึงพระเจ้าตากปราบนายช่าง-โจรสลัดลงราบคาบ*. เข้าถึงได้จาก https://www.silpa-mag.com/history/article_46808.
- คณะเทคโนโลยีการประมงและทรัพยากรทางน้ำ. (ม.ป.ป.). *บทที่ 16 คราด*. เข้าถึงได้จาก
<http://www.fishtech.mju.ac.th/e-learning/fm416/document>
- คณะเทคโนโลยีการประมงและทรัพยากรทางน้ำ. (ม.ป.ป.). *บทที่ 8 อวนซ้อน อวนยก*. เข้าถึงได้จาก
<http://www.fishtech.mju.ac.th/e-learning/fm416/document>
- คู่มือทำวัตรสวดมนต์แปล วัดบางเสร่คงคาราม*. (ม.ป.ป.) ชลบุรี: วัดบางเสร่คงคาราม.
- งามเพชร อัมพรพัฒน์พงศ์ และพิษณุ อนุชาญ. (2559). แนวทางการพัฒนาพื้นที่เพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้ด้านภูมิปัญญา และวัฒนธรรมท้องถิ่น: ตำบลชะแล้ อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา. การประชุมวิชาการระดับชาติ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลรัตนโกสินทร์ ครั้งที่ 1 เรื่อง นวัตกรรมอาคาร 10-11 สิงหาคม 2559 ณ โรงแรมไมด้า ทราวดี แกรนด์ นครปฐม
- จักราพิชญ์ อัตโน. (2565). *ตำนานโจรสลัดแห่งสยาม*. นนทบุรี: ศรีปัญญา.
- ชมรมสายสกุลบุญนาคน. (2548). เข้าถึงได้จาก
<http://www.bunnag.in.th/prarajpannuang049.html>
- ชาญณรงค์ วงศ์ลา และคณะ. (2555). *วิถีชีวิตชาวประมงในปากแม่น้ำเลยและแม่น้ำโขงเพื่อสร้างการเรียนรู้ให้กับชุมชนกรณี: ตำบลเชียงคาน อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย*. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.

- ฐิติมา เอียดแก้ว. (2563). สถานการณ์สินค้าหมึกและผลิตภัณฑ์ของไทยในช่วง 3 เดือนแรกของปี พ.ศ. 2563. เข้าถึงได้จาก https://www.fisheries.go.th/strategy/fisheconomic/Monthly%20report/Squid/สถานการณ์%20หมึก%20ไตรมาส%201%2063.pdf?fbclid=IwAR3c1rZFHq7K_COl6awTOG1m55ZcfY2OUFPSwewbdpPSlRCnUm8RPP2YAr0
- นรา พงษ์พานิช. (2565). ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนชาวประมงพื้นบ้านตามแนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงบ้านปากดอนสัก จังหวัดสุราษฎร์ธานี. *วารสารรัชต์ภาคย์*, 16(45), หน้า 1-15.
- นัยนา อรรถนาทร, อำนวย อรรถนาทร และอรนิต ประนมไพร. (2559). *การพัฒนาแหล่งเรียนรู้ชุมชนในจังหวัดเลย: กรณีศึกษาตำบลนาอ้อ อำเภอเมือง จังหวัดเลย*. วารสารวิชาการ (ฉบับพิเศษ), หน้า 377-388.
- นิพนธ์ เทียนวิหาร, นิธิ เอียวศรีวงศ์ และไพบุลย์ วัฒนศิริธรรม. (2547). *ความรู้ท้องถิ่น: การจัดการความรู้สู่การจัดการทางสังคม*. กรุงเทพฯ: วิทยาลัยการจัดการทางสังคม.
- ประชุมพงศาวดารภาค 45 รวมจดหมายเหตุเรื่องทูตไทยไปประเทศอังกฤษ เมื่อ พ.ศ. 2400 (พิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงศพนายพิณเทพเฉลิม บุณาค). (2471). พระนคร: โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร.
- ปริญญา. (2565). *สัดหีบ เขียวส้มฝัสดอทะเล วิธีบางเสร่ ที่ชุมชนเก่า ส่งเสริมการท่องเที่ยว*. เข้าถึงได้จาก <https://www.chonburipr.net/17936809/สัดหีบ-เขียวส้มฝัสดอทะเล-วิธีบางเสร่-ที่ชุมชนเก่า-ส่งเสริมการท่องเที่ยว>
- พงศ์เทพ แก้วเสถียร. (2564). แนวทางการพัฒนาศักยภาพของกลุ่มประมงพื้นบ้านสู่การสร้างเครือข่ายชุมชนการจัดการทรัพยากรบึงขุนทะเล ตำบลขุนทะเล อำเภอเมือง จังหวัดสุราษฎร์ธานี. *วารสารสังคมศาสตร์และวัฒนธรรม*, 5(2), หน้า 19-35.
- พงศ์ประเสริฐ หกสุวรรณ. (2552). *รูปแบบการอนุรักษ์และฟื้นฟู "ทางเครื่องบางเสร่"*. ชลบุรี: คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา.
- ภิกขุทิมินต์ บุญผดุงประเสริฐ. (2559). *อัตลักษณ์ทางเครื่องแม่ถนอมบางเสร่ ตำบลบางเสร่ อำเภอสัดหีบ จังหวัดชลบุรี จังหวัดชลบุรี*. งานนิพนธ์รัฐศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาเศรษฐศาสตร์การเมืองและการบริหารจัดการ คณะรัฐศาสตร์และนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา.
- มนัสสินี บุญมีศรีสง่า. (2556). แนวทางการพัฒนาถนนคนเดินตลาด 200 ปี ปราณบุรีให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมโดยการมีส่วนร่วมของชุมชน. *Verdian E-Journal*, 6(1), 119-131.
- มุลนิธิประไพ วิริยะพันธุ์. (2552). *ย่างก้าวต่อไปของพิพิธภัณฑ์จันเสน*. ใน *ประสบการณ์พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น* (หน้า 58-63). กรุงเทพฯ: มูลนิธิเล็ก-ประไพ วิริยะพันธุ์.

- เล็ก แปดริ้ว. (2554). *สี่ซัง ยังมีเสน่ห์เสมอ*. เข้าถึงได้จาก <http://siamfishing.com/m/board/m.view.php?tid=639268&onlyuserid=888>
- วรารกร อัครจรัสโรจน์, วรุฒิ เฟิงพันธ์ และสุวิชัย โกศัยยะวัฒน์. (2564). แนวทางการส่งเสริมคุณค่าของธนาคารปูม้าในฐานะทุนทางสังคมอย่างยั่งยืน: กรณีศึกษาชุมชนบางเสร่ อำเภอสัตหีบ จังหวัดชลบุรี. *วารสารวิชาการศรีปทุม ชลบุรี*, 19(1), 189-191.
- วรารกรณ์ บั้วผา. (2544). *การแสดงทางเครื่องบางเสร่ “คณะแม่ถนอม” ตำบลบางเสร่ อำเภอสัตหีบ จังหวัดชลบุรี*. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชานาฏศิลป์ไทย ภาควิชา นาฏศิลป์ คณะศิลปกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- วลัยลักษณ์ ทรงศิริ. (2552). พิพิธภัณฑท์ท้องถิ่นในเขตภาคเหนือตอนบน. ใน *ประสบการณ์พิพิธภัณฑท์ท้องถิ่น* (หน้า 42-45). กรุงเทพฯ: มูลนิธิเล็ก-ประไพ วิริยะพันธุ์.
- วิชาญ ศิริชัยเอกวัฒน์. (2564). *ปลาทุที่ผมรู้จัก (ตอนที่ 2)*. เข้าถึงจาก <https://thaipublica.org/2021/01/wicharn-sirichai-ekawat04/>. วันที่ค้น 17 พฤษภาคม 2565.
- ศรีวงศ์ หะวานนท์. (2552). พิพิธภัณฑสถานท้องถิ่น. ใน *ประสบการณ์พิพิธภัณฑท์ท้องถิ่น* (หน้า 11-18) . กรุงเทพฯ: มูลนิธิเล็ก-ประไพ วิริยะพันธุ์.
- ศิริภรณ์ นุราชักษ์. (2555). *โครงการวางผังและออกแบบภูมิทัศน์ศูนย์เรียนรู้ประมงปากแม่น้ำบางประกง จังหวัดฉะเชิงเทรา*. กรุงเทพฯ: คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์และการผังเมือง มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ศักดิ์ชาย ลีขา. (2559). การออกแบบและพัฒนาพิพิธภัณฑท์พื้นบ้าน. เข้าถึงได้จาก <http://www.esanpedia.oar.ubu.ac.th/ubu-art-culture/?p=243>
- สำนักงานพัฒนาการวิจัยการเกษตร. (ม.ป.ป). *ความสำคัญทางเศรษฐกิจ*. เข้าถึงได้จาก http://agknowledge.arda.or.th/squid/?page_id=230
- สำนักงานพัฒนาชุมชนจังหวัดชลบุรี. (ม.ป.ป). *D-HOPE 10 Program บ้านบางเสร่ อำเภอสัตหีบ จังหวัดชลบุรี สนุกกับโปรแกรมที่ได้ลงมือทำจริงไปพร้อมกับแชมป์ท้องถิ่น*. ชลบุรี: สำนักงานพัฒนาชุมชนจังหวัดชลบุรี.
- สำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอสุขสำราญ. (ม.ป.ป). *CHAMP บ้านแหลมนาว หมู่ที่ 6 ตำบลนาคา อำเภอสุขสำราญ จังหวัดระนอง*. ระนอง: สำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอสุขสำราญ.
- สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดชลบุรี. (ม.ป.ป). *ชุมชนประมงพื้นบ้านบางเสร่*. ชลบุรี: สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดชลบุรี.

- สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดชลบุรี. (2563). *บางเสร่ เสน่ห์ชุมชนริมทะเลลัดทึบ*. ชลบุรี: สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดชลบุรี.
- สาวิตรี บุญพันธ์. (2563). *แนวทางการบริหารการจัดการแหล่งเรียนรู้ในชุมชน เขตอำเภอตรอน จังหวัดอุตรดิตถ์ สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุตรดิตถ์ เขต 1*. วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏอุตรดิตถ์.
- สุจิตต์ วงษ์เทศ. (2563). *เมืองอุทัยมีการละเล่นแม่ศรี รำสวด*. เข้าถึงได้จาก https://www.matichonweekly.com/column/article_340665
- สุวิชา เบญจพร และชาญวิทย์ พงษ์ธัญญะวิริยา (2564) ศึกษาการออกแบบศูนย์การเรียนรู้ประมงพื้นบ้านบึงหนองสีดา ตำบลสามพวง อำเภอศรีมหาสาร จังหวัดสุโขทัย. เอกสารสืบเนื่องจากงานประชุมวิชาการระดับชาติ ครั้งที่ 11 ด้านสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ ศึกษาศาสตร์ การจัดการและศิลปะ มหาวิทยาลัยรังสิต ประจำปี 2564
- เสรี พงศ์พิศ. (2529). *คืนสู่รากเหง้า.....ทางเลือกและทัศนะวิจารณ์ว่าด้วยภูมิปัญญาชาวบ้าน*. กรุงเทพฯ: เทียนวรรณ.
- หม่อมเจ้าอมรทัต กฤดากร. (2566). เข้าถึงได้จาก https://th.wikipedia.org/wiki/หม่อมเจ้าอมรทัต_กฤดากร.
- อำภาศรี พ่อคำ, นันทพัทธ์ โนนศรีเมือง, พิรพจน์ นิตินันท์ และมัลลิกา จำปาแพง. (2559). *กระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมเพื่อพัฒนาศักยภาพด้านการท่องเที่ยวตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อการพัฒนาไปสู่แหล่งท่องเที่ยวที่ยั่งยืนของชุมชนโนนบุรี ตำบลโนนบุรี อำเภอสหัสขันธ์ จังหวัดกาฬสินธุ์*. กาฬสินธุ์: มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลอีสาน.
- อิสระ ชาญราชกิจ. (2559). *การจำแนกประเภทเครื่องมือประมง*. สมุทรปราการ: กองวิจัยและพัฒนาฝ่ายฝึกอบรม ศูนย์พัฒนาการประมงแห่งเอเชียตะวันออกเฉียงใต้.
- อิสระ ชาญราชกิจ. (2566). *หลักการออกแบบเครื่องมือประมงอวนติดตา*. สมุทรปราการ: ฝ่ายฝึกอบรม ศูนย์พัฒนาการประมงแห่งเอเชียตะวันออกเฉียงใต้.